

Mreža Žena Kosova

Podržava, zaštiti i promovise prava i interese žena i devojaka

Ko vodi brigu o deci?

Potražnja, ponuda i mogućnosti za proširenje
dostupnosti brige o deci na Kosovu

Ko vodi brigu o deci?

Potražnja, ponuda i mogućnosti za proširenje dostupnosti brige o deci

Od strane Nicole Farnsworth, Adeline Beriša, Erica Browne, Nerine Guri, Donike Kastrati,
i Grese Rahmani za Mrežu Žena Kosova

Priština, Kosovo
2016.

© Mreža Žena Kosova, 2016

Autori: Nicole Farnsworth, Adelina Beriša, Erica Browne, Nerina Guri, Donike Kastrati,
i Gresa Rahmani za Mrežu žena Kosova

Preveo: Mars A

Štampao Night Design, upotrebom ekološkog štampanja.

Ovaj izveštaj je finansirao "Projekat promocija zapošljavanja u privatnom sektoru (PPSE)", koji se finansira od strane Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC) i sprovodi se od strane konzorcijuma Svisscontact-a, Riinvest instituta i PEM Consult-a. Gledišta koja su ovde izneta ne odgovaraju nužno gledištima konzorcijuma partnera PPSE-a.

www.womensnetwork.org

Sadržaj

Skraćenice.....	6
Zahvalnica.....	7
Predgovor.....	8
Uvod.....	9
Zašto je potrebna briga o deci?.....	9
O ovom dokumentu.....	12
Metodologija.....	12
Kosovski pravni okvir koji se odnosi na brigu o deci.....	14
Ciljevi iz Barselone: Razvoj brige o deci.....	17
Potražnja za brigu o deci među nezaposlenim ženama.....	19
Potražnja za brigu o deci među zaposlenima.....	24
Aktuelna briga o deci (3 do 6 godina starosti).....	24
Aktuelna briga o deci (6 meseci do 3 godine).....	26
Najvažnije usluge za brigu o deci.....	29
Razumna cena usluga za brigu o deci.....	29
Interesovanja poslodavaca za podršku uslugama za brigu o deci.....	30
Usluge koje su dostupne u centrima za brigu o deci.....	32
Radno vreme centara za brigu o deci.....	35
Cena za brigu o deci.....	35
Troškovi centara za brigu o deci.....	35
Potražnja za brigu o deci.....	36
Izazovi sa kojima se suočavaju centri za brigu o deci.....	36
Usluga dadilja i čuvanja dece.....	37
Zaključci.....	38
Procena troškova za brigu o deci.....	38
Opcioni modeli za povećanje dostupnosti brige o deci.....	40
Model 1. Proširiti javnu negu i brigu finansiranu od strane države.....	40
Model 2. Javno-privatno partnerstvo.....	41
Model 3. Ohrabriti privatno sufinansiranje brige o deci.....	42
Model 4. Proširenje centara za brigu o deci sa sedištem u zajednici.....	43
Perspektive opštine o različitim modelima brige.....	45
Opština Priština.....	45
Opština Đakovica.....	47
Opština Peć.....	48
Opština Kamenica.....	48
Severno Kosovo, posebno severna Mitrovica.....	49
Dodatne preporuke.....	51
Preporuke za opštine.....	51
Preporuke za Ministarstvo finansija.....	51
Preporuke za MRSZ.....	52
Preporuke za MONT.....	52
Preporuke za preduzeća.....	52
Preporuke za centre za brigu o deci.....	52
Preporuke za nevladine donatore.....	53

Preporuke za Kosovsku agenciju za statistiku i istraživanja u budućnosti.....	53
Bibliografija	54
Aneks 1. Informacije o PPSE.....	57
Aneks 2. Metodologija	58
Aneks 3. Grubi proračuni o neispunjenim zahtevima za brigu o deci prema opštini.....	62
Aneks 4. Poznate predškolske ustanove na Kosovu	65
Aneks 5. Zaposleni sa decom zainteresovanih za usluge brige o deci od strane poslodavaca	68
Aneks 6. Tabela poslodavaca i njihovi interesi u podršci uslugama za brigu o deci.....	71
Aneks 7. Spisak učesnika u istraživanju	73
Aneks 8. Instrumenti istraživanja i vodiči za intervju	74
Istraživanje nezaposlenih žena	74
Ispitivanje Obdanista.....	77
Ispitnik za radnodavaca	83
Intervju Vodič za poslodavce.....	87

Skraćenice

IP	Interval poverenja
OCD	Organizacija civilnog društva
BDP	Bruto domaći proizvod
EK	Evropska komisija
ELDS	Standardi za razvoj i učenje dece ranih uzrasta
EU	Evropska unija
IQR	Interkvartalni opseg
ASK	Agencija za statistiku Kosova
MŽK	Mreža žena Kosova
MONT	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
MRSZ	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
NSR	Nacionalna strategija razvoja za 2016-2021.
NO	Nevladina organizacija
OESR	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
OSCE	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
JPP	Javno privatno partnerstvo
PPSE	Promocija zapošljavanja u privatnom sektoru
MSP	Mala i srednja preduzeća
SD	Standardna devijacija
UNICEF	Fond Ujedinjenih nacija za decu
USAID	Američka agencija za međunarodni razvoj

Zahvalnica

Mreža žena Kosova (MŽK) zahvaljuje svim zaposlenim ženama i muškarcima, poslodavcima, centrima za brigu, predstavnicima institucija, kao i nezaposlenim ženama koje su utrošile svoje vreme i misli u ovom istraživanju. Takođe se zahvaljujemo Svisscontact-u i njegovom projektu za promociju zapošljavanja u privatnom sektoru (PPSE) za podršku detaljnijem istraživanju ove važne teme. Posebno se zahvaljujemo Alidi Muhadžiri (Alida Muhaxhiri) i Beatu Vidnlinu (Béat Windlin) koji su pružili promišljene podatke i odličnu tehničku podršku tokom celog procesa. Autori zahvaljuju Izvršnom direktoru MŽK-a Igbali Rogova i Menadžeru za finansije MŽK-a Besi Šehu na njihovoj stalnoj podršci u sprovođenju ovog istraživanja.

Agonjeta Maraši (Agonjeta Marashi), Arbreša Maljoku (Arbëresha Maloku), Arta Arifi, Ardiana Hetemi, Bardh Redžepi (Bardh Rexhepi), Donjeta Arifi, Edona Sahatćija (Edona Sahatqija), Fitore Simnica, Fjole Kastrati (Fjolle Kastrati), Genita Leši (Genita Lleshi), Milica Barac i Vanesa Tahirsulaj (Vanesa Tahirsylaj) su obavili istraživanja i intervjuje. Elizabeta Murati je pomogla u istraživanju. Dua Dauti-Kadriu koja je član Odbora MŽK-a je dobrovoljno pružila pomoć u obezbeđivanju konačnih informacija.

MŽK-a zahvaljuje dobrovoljnim recenzentima koji su dali vrlo detaljne komentare o nacrtu izveštaja: dr Vjolca Krasnići (Vjollca Krasniqi), Univerzitet u Prištini; Dea Palaska Ošagnesi (Dea Pallaska O'Shaughnessy); Donjeta Morina; Ariana Ćosaj-Mustafa (Ariana Qosaj-Mustafa), predsedavajući Odbora MŽK-a; Ilirjana Banjska (Iliriana Banjska), Arbreša Maljoku (Arbëresha Maloku) i Arlinda Kadriu.

Predgovor

Na Kosovu, stopa učešća žena u radnoj snazi je među najnižima u svetu: 18,1%. Nekoliko studija je pokazalo da odgovornosti za brigu kod kuće doprinose niskom učešću žena. Tradicionalne rodne uloge i odgovornosti u većini kultura su odredile ženama neplaćeni posao brige i nege. Neplaćeni posao brige o deci može da utiče negativno na nivo obrazovanja žena, učešće radne snage, političko angažovanje, i nivo siromaštva kasnije u životu.

Ovaj dokument ispituje natkrivenu i otkrivenu potražnju usluga za brigu o deci na Kosovu; dostupnost javnih i privatnih usluga za brigu; i različite perspektive zainteresovanih strana u pogledu mogućnosti za veće uspostavljanje održivih usluga za brigu o deci. Istraživanje se fokusira na pet geografskih područja, uključujući slučajnu anketu domaćinstva od 491 nezaposlenih žena sa decom; istraživanje 519 zaposlenih žena i muškaraca; intervju sa 61 poslodavaca; intervju sa 51 javnih i privatnih centara za brigu o deci; i intervju sa javnim službenicima.

Na Kosovu, sve ustanove za brigu o deci, javne ili privatne, treba da se registruju i nude programe predškolskog vaspitanja. U 2016. godini, registrovano je 74 privatnih i 41 javnih predškolskih ustanova. Postoje dodatni centri, čime ukupno sačinjavaju oko 134 centara. Pored toga, postoje i neregistrovani centri za brigu. Međutim, samo oko 15.5 % kosovske dece koriste usluge za brigu o deci. Više od polovine ispitanih zaposlenih je zavisilo od članova porodice koji pružaju neplaćene usluge za brigu o njihovoj deci. Centri za brigu o deci se nalaze prvenstveno u Prištini, i vrlo malo centara postoje u ruralnim područjima. Samo 20% nezaposlenih majki koje žive u ruralnim područjima, su izjavile da su usluge za brigu o deci geografski bile na dohvat ruke. Dvanaest opština očigledno nemaju nikakve dostupne usluge za brigu o deci. Skoro sve anketirane nezaposlene žene bi želele da rade na plaćenju poziciji. Od njih koje su zainteresovane za rad, 88% bi koristile usluge za brigu o deci, ako bi pristupačna opcija bila dostupna.

Pravni okvir Kosova jasno uspostavlja osnov za proširenje dostupnosti brige o deci. Ustav smatra da je Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) direktno primenljiva; ona poziva države da uspostave centre za borbu protiv diskriminacije žena i povećanje učešća žena u javnosti. Konvencija o pravima deteta se takođe direktno primenjuje, pozivajući na brigu o deci. Potreba za zaštitu dečijeg blagostanja može se tumačiti kao sredstvo za poboljšanje pristupa ranom obrazovanju, tako da oni imaju bolji učinak u školi i poboljšaju izgleda za posao kasnije u životu. Nacionalna strategija razvoja Kosova za 2016-2021. (NSR) je među svojim ciljevima identifikovala povećanje broja vrtića i privatnih ustanova za brigu o deci. Dalje, u kontekstu pristupanja Kosova Evropskoj uniji (EU), Kosovo mora da preduzme korake za smanjenje nezaposlenosti žena, poboljša prisustvo u predškolskim ustanovama, smanji neformalnost, i bori protiv diskriminacije žena, od kojih su svi povezani sa povećanjem dostupnosti brige o deci.

Kosovo treba da javno prizna vrednost posla brige o deci koji obavljaju žene; smanji vreme žena koje provode u poslu brige o deci, širenjem dostupnosti usluga za brigu; i podstakne preraspodelu posla brige o deci na muškarce, zajednice i državu. Transformacija trenutno neplaćenog posla brige o deci u plaćeni rad može da doprinese poboljšanju obrazovnog učinka dece, otvaranjem novih radnih mesta, povećanjem učešća žena na tržištu rada, smanjenju nezaposlenosti, i potencijalnom smanjenju siromaštva među penzionisanim ženama u budućnosti. Kao što je navedeno u ovom dokumentu, MŽK-a je procenila da ulaganje u ustanove za brigu o deci u skladu sa ciljevima iz Barselone Evropske komisije (EU) može da stvori najmanje 9,989 novih nastavnih radnih mesta. U najmanju ruku, to bi moglo da doprinese 50.6 miliona € u nove zarade i 2 miliona € u plaćene poreze godišnje. Ove brojke ne uzimaju u obzir dodatna nova radna mesta koja će se stvoriti u vezi sa centrima za brigu ili nove zarade za trenutno neplaćene roditelje koji bi mogli da predstavljaju radnu snagu.

Postoji nekoliko potencijalnih modela za proširenje dostupnosti brige o deci: društvene ustanove za brigu o deci finansirane od strane države; javno-privatna partnerstva (JPP); centri na nivou zajednice; i, u budućnosti, društvena preduzeća. S obzirom da se nivo potražnje i političke situacije u svakoj od ispitivanih geografskih područja razlikuje, MŽK-a razmatra različite opcije za širenje dostupnosti brige o deci u svakoj oblasti. S obzirom na ograničene prostore dostupne u javnim centrima za brigu, opštine treba da daju prioritet onima koji se bave javnom brigom i negom. Nezaposlene žene koje se prijavljuju za posao, primaju pomoć iz Zavoda za zapošljavanje, i pohađaju kurseve u centrima za profesionalnu obuku, treba da

dobiju besplatne kratkoročne usluge za brigu o njihovoj deci. Ovaj dokument sadrži dodatne konkretne preporuke.

Uvod

Na Kosovu, stopa učešća žena u radnoj snazi je među najnižima u svetu: 18,1%.¹ Više od osam od deset punoletnih radno sposobnih žena su neaktivna radna snaga, u odnosu na četiri od deset muškaraca.² Stopa nezaposlenosti među ženama je 36,3%. Ovo ukazuje na to da nekoliko žena čak ni ne traže posao. Nekoliko skorašnjih studija je pokazalo da odgovornosti za brigu kod kuće doprinose neaktivnosti žena na formalnom tržištu rada. U anketi o radnoj snazi za 2015. godinu, 11,4% žena je reklo da ne rade zato što su bile odgovorne za brigu o deci ili odraslim licima sa posebnim potrebama (u poređenju sa 0,2% muškaraca).³ Dodatnih 38,5% žena je reklo da ne rade zbog drugih ličnih ili porodičnih obaveza (u poređenju sa 3,8% muškaraca). Slično tome, u anketi o domaćinstvu širom Kosova MŽK-a iz 2015. godine, odgovornosti brige su bile *najzastupljeniji identifikovani* razlog zbog kojeg žene nisu zaposlene; jedna od četiri žene je rekla da su nezaposlene zbog odgovornosti za brigu o deci i vođenja domaćinstva.⁴ U anketi o domaćinstvu MŽK-a u 2016. godini, 17,8% žena (u odnosu na 2% muškaraca) su rekle da su odgovornosti za brigu bile glavni razlog zbog kojeg nisu radile za platu; dodatnih 16,1% žena su identifikovale vođenje domaćinstva kao glavni razlog (2,8% muškaraca).⁵ MŽK-a dugo vremena predlaže da pristupačna briga o deci može da omogućiti većem broju žena da uđu na tržište rada, stvaranjem novih radnih mesta i čineći brigu o deci pristupačnijom.⁶

Zašto je potrebna briga o deci?

Neplaćeni posao brige o deci je često u velikoj meri nevidljiv, iako je od suštinskog značaja za funkcionisanje domaćinstva, zajednice, ljudskog blagostanja i ekonomije.⁷ Često se naziva „reproduktivan” ili „domaći” rad, neplaćena briga o deci se tradicionalno tretira drugačije od rada koji se zasniva na tržištu. Tradicionalni pogled na ekonomiju se fokusira na procese materijalne proizvodnje i potrošnje, ignorišući pružanje brige. Prema definiciji, “neplaćeni” znači da lica koja obavljaju poslove brige često ne dobijaju platu. Stoga, njihov rad se ne meri proračunima bruto domaćeg proizvoda (BDP).⁸ Briga “znači da ova aktivnost služi dobrobiti ljudi, i” rad “znači da ova aktivnost uključuje troškove vremena i truda.”⁹ Postoje četiri različite vrste rada brige: briga o deci, rehabilitaciona nega, briga o invalidima, i briga o starima.¹⁰ Briga može takođe uključiti kuvanje, čišćenje, kupovinu, prikupljanje vode i goriva, kao i brigu o bolesnima.¹¹

¹ Agencija za statistiku Kosova (ASK) i Svetska banka, *Anketa o radnoj snazi rezultati za Kosovo 2015.*, jun 2016., dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/1686/anketa-o-radnoj-snazi-rezultati-za-kosovo-2015.pdf>

² ASK, *Anketa o radnoj snazi rezultati za Kosovo 2015.*, (jun 2016.), tabela 1.4, Radni status, ASK, 2016, str. 10.

³ Ibid.

⁴ MŽK, Istraživanje domaćinstava širom Kosova o nasilju u porodici i seksualnom uznemiravanju, demografija, 2015.

⁵ MŽK, Istraživanje domaćinstava širom Kosova o zdravstvenoj zaštiti, 2016.

⁶ Vidi, na primer, Strategija MŽK-a za 2015-2018. godinu, dostupno na:

http://www.womensnetwork.org/documents/kwn_strategy_2015_2018_srb.pdf

⁷ UNDP, Fälth, A., Blackden, M., *Policy Brief on Unpaid Care Work (Kratka studija praktične politike o neplaćenom radu brige i nege)*, New York, 2009., dostupno na:

<http://www.undp.org/content/dam/undp/library/gender/Gender%20and%20Poverty%20Reduction/Unpaid%20care%20work%20English.pdf>.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Himmelweit, Susan, Public Conference on *Gender and Public Finance from a Care Perspective (Javna konferencija o rodnom i javnom finansiranju iz perspektive nege)* 2014., dostupno na:

https://www.wu.ac.at/fileadmin/wu/d/i/vw3/Public_Conf_Key_Note_Sue_Himmelweit.pdf.

¹¹ Eyben and Fontana, *Caring for Wellbeing (Briga o blagostanju)*, Brighton, 2011., dostupno na:

<https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/123456789/3674/Bellagio-Eyben%20and%20Fontana.pdf?sequence=1>.

Odgovornost za brigu o detetu se odnosi na oca i majku.¹² Međutim, tradicionalne rodne uloge i odgovornosti u većini kultura su dodelile ženama neplaćeni posao brige o deci. Biro za popis stanovništva Sjedinjenih Američkih Država je zaključio da su žene u Sjedinjenim državama “posvećene više od 110 miliona sati godišnje neplaćenom poslu brige o deci, što je više nego duplo manje od 55 miliona sati muškaraca koji posvećuju neplaćenom poslu brige o deci.”¹³ U Evropi, muškarci provode samo devet sati nedeljno na neplaćeni posao brige o deci, dok žene provode 26 sati.¹⁴ Parovi sa malom decom provode više vremena, bez obzira na njihov radni status; iako muškarci provode oko 17 sati u odnosu na skoro 40 sati koje žene provode nedeljno.¹⁵ Nijedna studija o upotrebi vremena nije sprovedena na Kosovu, tako da su tačne informacije u vezi sa vremenom žena i muškaraca kojeg provode za vođenje brige o deci bile nedostupne. Pilot studija od 194 žena u tri opštine je ukazala na to da žene u proseku provode više od tri sata dnevno i 21 sati nedeljno na neplaćeni posao brige koji se odnosi *samo* na decu, starije osobe i druge osobe (ne uključujući kuvanje, čišćenje i druge oblike brige i nege).¹⁶ Naime, provedeno vreme je jednako honorarnom poslu.

Budući na nejednaku raspodelu neplaćenog posla brige o deci među ženama i muškarcima, važno je razumeti njegov značaj i dinamiku. Kao što su Fálth i Blackden primetili, “Neplaćeni posao brige i nege žena je često nepriznat i potcenjen, dok muškarci dobijaju veći deo prihoda i priznanje za njihove ekonomske doprinose.”¹⁷ Ipak, jedan od glavnih razloga zbog čega su muškarci u stanju da rade je zbog neplaćenog posla brige i nege kojeg obavljaju žene u svojim tradicionalnim “reproduktivnim” ulogama.

Trenutno, Vlada Kosova u vezi sa podelom imovine priznaje samo neplaćeni rad kod kuće. Na osnovu Zakona o porodici Kosova, prilikom odlučivanja u sporovima o zajedničkoj imovini, sudovi moraju priznati sve doprinose žena i muškaraca u vezi sa njihovom naraslom zajedničkom imovinom. Sud mora da proceni “sve okolnosti”, “uzimajući u obzir ne samo lični dohodak i druge prihode svakog supružnika, [već] pomoć [koju] jedan od supružnika pruža drugom bračnom drugu, odnosno brigu o deci, obavljanje kućnih poslova, brigu i održavanje imovine i bilo koji drugi oblik rada i saradnje koji se odnose na upravljanje, održavanje i povećanje zajedničke imovine.”¹⁸ Neplaćena briga o deci, međutim, nije priznata zakonom Kosova.

Posao brige i nege može dovesti do propuštenih šansi za pohađanje nastave. Prema Organizaciji za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), “Razlika u nivou obrazovanja između intenzivnih lica koji obavljaju posao brige i nege i neintenzivnih lica koji obavljaju posao brige i nege je velika: Procenat nisko obrazovanih intenzivnih lica koji obavljaju posao brige i nege je skoro 30% veći u odnosu na neintenzivna lica koja obavljaju posao brige i nege.”¹⁹ U anketi o domaćinstvu MŽK-a iz 2015. godine, među osobama koje su obustavile svoje školovanje pre završetka univerziteta, ukupno 3% i 5.2% žena su izjavile da je *glavni razlog* bio što su morale da brinu o drugima.²⁰ Kako vreme i energija

---

¹² Ova odgovornost je navedena u CEDAW-u, član 16 koji navodi, “(d) Jednaka roditeljska prava i obaveze u odnosu na decu, bez obzira na bračni status. U svim ovim slučajevima interesi dece moraju biti na prvom mestu.” Kosovski Zakon o ravnopravnosti polova takođe predviđa “ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim sferama društva” (član 3, stav 1.10). Dalje, prema Zakonu o porodici Kosova, uređivanje porodičnih odnosa se zasniva na principima “jednakosti između muža i žene, poštovanja i uzajamnog pomaganja njih i njihovih članova porodice”, i “zaštiti prava dece i odgovornosti oba roditelja za podizanje i obrazovanje njihove dece” (član 3, stavovi 1, 2).

¹³ Folbre, Nancy, *For Love and Money: Care Provision in the United States, (Za ljubav i novac: Pružanje nege u Sjedinjenim Američkim Državama)* New York: Fondacija Russell Sage, 2012.

¹⁴ Istraživanje o evropskim uslovima rada 2010., dostupno na: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/economic-independence/economic-growth/index_en.htm.

¹⁵ Eurofound, *Eurofound yearbook 2013: Living and working in Europe (Godišnjak Eurofonda 2013: Život i rad u Evropi)*, 2013., dostupno na: http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1416en.pdf.

¹⁶ Pilot studija MŽK-a, 2016. Ovo nije uključilo slučajan uzorak i ne može se smatrati reprezentativnim, već samo ilustrativnim.

¹⁷ UNDP, Fálth, A., Blackden, M., *Policy Brief on Unpaid Care Work (Kratka studija praktične politike o neplaćenom radu brige i nege)*, New York, 2009.

¹⁸ Skušina Kosova, Zakon o porodici Kosova, član 54(1), dostupno na: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2004_2_sr.pdf.

¹⁹ OECD, “*Help Wanted - The Impact of Caring on Family Carers*” (Tražena pomoć – Uticaj brige porodičnih staratelja), OECD 2011, dostupno na: <http://www.oecd.org/els/health-systems/47884865.pdf>.

²⁰ MŽK, Istraživanje domaćinstava širom Kosova o nasilju u porodici i seksualnom uznemiravanju, demografija, 2015.

potrebni za posao brige i nege ograničavaju više žene nego muškarce, takođe mogu smanjiti sposobnost žena da ravnopravno učestvuju u ekonomskom i političkom životu.²¹

Dalje, nisko učešće žena na tržištu rada može kasnije uticati na njihovo blagostanje u životu. Budućni da se neplaćeni posao brige i nege žena ne smatra službenim doprinosom ekonomiji, žene ne dobijaju beneficije kao što su penzijski doprinosi ili, u nekim situacijama, zdravstvene beneficije. Neplaćeni rad ne predstavlja službenu "uplatu" za penzijski sistem, tako da žene ne ispunjavaju uslove za veću penziju. Naime, u proseku, kosovske žene čine 67% primalaca od osnovne penzije (75 € mesečno), ali samo 14,5% od doprinosa primalaca penzija koji primaju 138 € mesečno.²² Činjenica da su žene sklone da primaju manje penzije kasnije u životu može da ih dovede u veći rizik od siromaštva.

Iz perspektive rodne ravnopravnosti, kao što je predviđeno u Zakonu o ravnopravnosti polova na Kosovu, navedeni dokazi, kao i oni koji su navedeni u ovom radu treba da se koriste u informisanju o javnoj politici, posebno u vezi sa prioritonom NSR-a za smanjenje nezaposlenosti.²³ Diane Elson je primetila da će rešavanje neplaćenog posla brige i nege obuhvatiti sprovođenje "3 R" okvira (Recognition, Reduction, Redistribution – Priznanje, smanjenje, preraspodela):²⁴

- *Priznanje* uloge žena i devojaka u pružanju neplaćene brige i nege, kao i njihovu socijalnu i ekonomsku vrednost.
- *Smanjenje* napornog rada i teret vremena za neplaćenu brigu i negu, posebno za žene koje žive u siromaštvu.
- *Preraspodela* neplaćenog posla brige i nege: od žena na muškarce, i od porodice na zajednice i državu.

Pojam "ekonomija nege i brige", za razliku od "tržišne ekonomije", predstavlja viziju ekonomije koja procenjuje neplaćeni rad u statistikama, analizira ulogu brige i nege i roba u funkcionisanju ekonomije, i integriše ekonomiju nege i brige u politike.²⁵

Državne politike moraju da se prilagode da bi prepoznale da je posao brige i nege socijalno i ekonomski od ključnog značaja za funkcionisanje društva. U suprotnom, činjenica da žene obavljaju daleko više posla brige i nege nego muškarci čine i dalje biti glavni faktor koji nesrazmerno utiče na siromaštvo žena. Eisler i Otis su takođe identifikovali nekoliko koraka za rešavanje potcenjenog rada žena i njegovog uticaja: proceniti "ekonomsku vrednost neplaćenog posla brige i nege"; pokazati kako kvalitetna "briga o deci i obrazovanje može da utiče na ekonomsku konkurentnost"; i predstaviti "kako drugi narodi podržavaju posao brige i nege i osnaživanje žena, što je dovelo do ekonomskog uspeha i podizanja opšteg nivoa kvaliteta života."²⁶

Ulaganje u brigu o deci može takođe pružiti više mogućnosti za obrazovanje u ranom detinjstvu. Dokazi ukazuju na to da deca koja pohađaju predškolsku ustanovu imaju bolje učinke u školi. U proseku, "deca dobijaju oko trećine od godinu dana od dodatnog učenja preko jezika, čitanja, i

---

²¹ Kao što je Elson primetio, "Ovo je bilo priznato u pokretu za žensko oslobođenje tokom 1960-ih i 1970-ih godina i uloženi su napor da se pokaže značaj domaće ekonomije u okviru političko marksističke ekonomije kroz raspravu o radu domaće radne snage". "(*The Economic, the Political and the Domestic*, 1998.), (*Ekonomska, politička i domaća ekonomija*).

²² MŽK, *Planiranje budžeta za socijalnu zaštitu, Rodna + analiza kao osnov za određivanje rodno ravnopravnog budžeta u Ministarstvu rada i socijalne zaštite na Kosovu za 2016-2018.*, Priština, Kosovo, 2016, dostupno na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20151207094659442.pdf>

²³ Prema Zakonu o ravnopravnosti polova na Kosovu, institucije su odgovorne da analiziraju položaj žena i muškaraca u odgovarajućim organizacijama i na terenu (Art. 5(1.1)) i normiranje rodni pitanja u svim politikama, dokumentima i zakonodavstvima (član 5 (1.3)) da bi sprečili rodnu diskriminaciju.

²⁴ Sida, *Quick Guide to What and How: Unpaid Care Work - Entry Points to Recognise, Reduce and Redistribute*, (*Brzi vodič o čemu i kako: Neplaćeni rad brige i nege – Polazne tačke o priznanju, smanjenju i preraspodeli*), dostupno na: <https://www.oecd.org/dac/gender-development/47565971.pdf>.

²⁵ Konverzija, *Counting the cost of Australia's care economy, (Računanje troškova ekonomije nege i brige u Australiji)* 2012, dostupno na: <http://theconversation.com/counting-the-cost-of-australias-care-economy-9946>.

²⁶ Eisler, Riane Kimberly Otis, *Unpaid and Undervalued Care Work Keeps Women on the Brink, (Neplaćeni i potcenjeni rad brige i nege drži žene na ivici)*, (dostupno na: <http://shriverreport.org/unpaid-and-undervalued-care-work-keeps-women-on-the-brink/>).

matematičkih sposobnosti.”²⁷ Deca koja pohađaju rano obrazovanje pokazuju prednosti u socio-emocionalnom razvoju i zdravlju. Istraživanje neuronaučnika, psihologa i socio-ekonomista je procenilo uticaj koje rano obrazovanje ima na ekonomski razvoj. Studije Džejm J. Heckmana su pokazale da kvalitetni predškolski programi imaju “7% do 10% godišnje povraćaj investicija na osnovu povećanih postignuća u školi i karijeri, kao i smanjenje troškova u dopunskom obrazovanju, zdravstvu i troškovima krivičnog sistema.”²⁸

O ovom dokumentu

Ovaj dokument ima holistički pristup rešavanju dosad nepoznatog, neplaćenog posla brige i nege žena na Kosovu, i uticaj koji ima na učešće radne snage i blagostanje žena. Istraživanje je nastojalo da proceni natkrivenu i otkrivenu potražnju usluga za brigu o deci među zaposlenim i nezaposlenim ženama i muškarcima; dostupnost javnih i privatnih usluga za brigu o deci; i perspektive različitih interesnih grupa u vezi sa mogućnostima za uspostavljanje više, održivih centara za brigu o deci. MŽK-a je sproveda ovo istraživanje uz podršku projekta PPSE Svisscontact-a. Ciljevi istraživanja uključuju:

- Procenu spremnosti stvarnih ili potencijalnih majki i očeva, zaposlenih u srednjim ili velikim preduzećima, da koriste ustanove za brigu o deci u njihovim preduzećima ili u njihovoj neposrednoj okolini (npr. u okviru drugog susednog preduzeća);
- Procenu spremnosti kompanija da uspostave ili sufinansiraju brigu o deci za zaposlene;
- Procenu do koje mere obaveze nezaposlenih majki za brigu o deci doprinose njihovoj nezaposlenosti, i koje bi usluge za brigu o deci olakšale njihov pristup zapošljavanju;
- Procenu trenutnog zadovoljavanja usluga za brige o detetu od strane javnih i privatnih ustanova; i
- Procenu spremnosti državnih zvaničnika da podrže širenje dostupnosti brige o detetu.

Ovaj dokument počinje pregledom relevantnog pravnog okvira Kosova koji se odnosi na brigu o detetu. On govori o ciljevima iz Barselone EK, kao potencijalnog cilja za širenje dostupnosti brige o detetu, i pozitivnom uticaju koje njihovo ostvarenje može imati na Kosovu. Dokument zatim analizira odgovore nezaposlenih žena, zaposlenih, poslodavaca i centara za brigu o deci, odnosno u pogledu njihove potražnje i ponude za usluge brige o detetu. Nakon pregleda ključnih zaključaka izvedenih iz ovih izvora podataka, MŽK-a razmatra različite potencijalne modele za širenje dostupnosti brige o deci na Kosovu. Zatim, MŽK-a predstavlja mogućnosti za proširenje brige o deci u svakoj od pet ispitivanih geografskih oblasti. Na kraju, date su dodatne preporuke za određene institucije. Aneksi obuhvataju dodatne informacije o PPSE, metodologiji, centrima za brigu o deci, interesovanju zaposlenih za brigu o deci, interesovanju poslodavaca za brigu o deci, kao i instrumentima koji su se koristili u istraživanju.

Metodologija

Ovo poglavlje sažima metodologiju koja se koristila za informisanje u ovom dokumentu.²⁹ Pet geografskih oblasti su odabrane za studiju: Priština, Pec, Đakovica, Kamenica i severno Kosovo,

---

²⁷ Hirokazu Yoshikawa, Christina Weiland, Jeanne Brooks-Gunn, Margaret R. Burchinal, Linda M. Espinosa, William T. Gormley, Jens Ludwig, Katherine A. Magnuson, Deborah Phillips, Martha J. Zaslow; *“Investing in Our Future: The Evidence Base on Preschool Education”*, (*Ulaganje u našu budućnost: Osnov dokaza o predškolskom obrazovanju i vaspitanju*), dostupno na: <http://fcd-us.org/sites/default/files/Evidence%20Base%20on%20Preschool%20Education%20FINAL.pdf>.

²⁸ Studija predškolske ustanove “Perry Preschool”, naučni eksperiment koji je identifikovao kratkoročne i dugoročne efekte kvaliteta predškolskog obrazovanja za malu decu koja žive u siromaštvu (dostupno na: http://www.highscope.org/file/research/perryproject/specialsummary_rev2011_02_2.pdf). The Heckman Equation, *“Invest in early childhood development: Reduce deficits, strengthen the economy”* (*Ulaganje u razvoju ranog detinjstva: Smanjuje deficit, jača ekonomiju*), dostupno na: <http://heckmanequation.org/content/resource/invest-early-childhood-development-reduce-deficits-strengthen-economy>.

²⁹ Aneks 2 pruža više detalja o metodologiji.

uključujući severnu Mitrovicu, Leposavić, Zubin Potok i Zvečane. Opštine su odabrane korišćenjem uzorkovanja varijacije, imajući u vidu njihove različite geografske lokacije, demografiju, ekonomske aktivnosti i različite etničke grupe. Rezultati mogu imati neke generalizacije prema drugim opštinama, ali moraju se uzeti u obzir razlike.

Istraživanje koje je sprovedeno tokom 2016. godine je obuhvatilo mešovite metode. Istraživanja su se vodila korišćenjem elektronskog upitnika omogućeno od strane Kobo Collect-a. Prvo, kako bi se procenila potražnja za brigu o deci, razgovori su vođeni sa 519 zaposlenih u kompanijama, uključujući žene (64%) i muškarce (36%). Kompanije su odabrane na osnovu veličine (više od 20 zaposlenih), sektora, i potencijala za ulaganje u brigu o deci. Otprilike je intervjuisano deset radnika iz svake kompanije. Pitanja su vezana za demografiju, decu, dostupnost uslugama za brigu o deci, kao i mišljenje o brizi o deci.

Drugo, MŽK-a je ispitala reprezentativni slučajni uzorak od 491 nezaposlenih žena sa decom uzrasta od šest godina i mlađom decom. Ovo istraživanje je nastojalo da proceni nivo potražnje među nezaposlenim ženama za brigu o deci, uključujući aktuelno dostupne usluge za brigu o deci, prethodno korišćenje takvih usluga, zainteresovanost za korišćenje takvih usluga, i da li dostupnost brige o deci može da im omogućiti da traže plaćeni posao.

Treće, MŽK-a je ispitala 51 centara za brigu o deci da bi razumela dostupne usluge, izazove sa kojima se suočavaju, i troškove za brigu o deci. Od broja ispitanih centara, 41% su iz Prištine, što odražava činjenicu da se većina ustanova nalazi u glavnom gradu. MŽK-a je takođe telefonirala i slala e-mailove registrovanim centrima za brigu, za prikupljanje informacija o njihovom kapacitetu, nivou zaposlenosti i listama čekanja.

Četvrto, MŽK-a je intervjuisala 61 poslodavaca iz istih kompanija u kojima su anketirani zaposleni, koji su vodili razgovor o njihovom interesu da podrže ustanove za brigu o deci.

Peto, MŽK-a je intervjuisala službenike iz svake od ciljnih opština, uključujući i severnu Mitrovicu za severni deo Kosova, s obzirom da je u tom predelu koncentrisano više preduzeća i veća ekonomska aktivnost. Službenici su odabrani na osnovu njihovih pozicija. To uključuje osobe koje bi trebalo da budu uključene u uspostavljanju centara za brigu o deci iz Odeljenja za urbanističko planiranje, imovinu, finansije, obrazovanje i Odeljenja za socijalne usluge.³⁰

Ovo istraživanje takođe uključuje pregled relevantnog pravnog okvira; sistematski pregled relevantnih pojmova i teorija, posebno u vezi sa ekonomijom brige i nege i rodnim budžetiranjem; i pregled drugih publikacija i dokumenata na Kosovu i drugih zemalja, koji se odnose na brigu o deci. MŽK-a se takođe oslonila na podatke iz postojećih demografskih i statistika obrazovanja.

---

³⁰ Za više informacije pogledajte Aneks 7.

Kosovski pravni okvir koji se odnosi na brigu o deci

Ustav Republike Kosova sadrži Konvenciju o pravima deteta, priznavajući prava dece, uključujući “pravo na zaštitu i brigu koja je neophodna za njihovo blagostanje.”³¹ Budućí da su deca koja dobijaju brigu od oba roditelja i koja pohađaju predškolsku ustanovu sklona boljim učincima u školi, takva briga o deci doprinosi njihovom blagostanju.³² Ustav takođe smatra CEDAW direktno primenljivo na Kosovu,³³ i CEDAW navodi da:

Radi sprečavanja diskriminacije žena zbog stupanja u brak ili materinstva i osiguravanja njihovog stvarnog prava na rad, države članice preduzimaju odgovarajuće mere: [...] Podsticanje osiguranja potrebnih pomoćnih društvenih službi kako bi se roditeljima omogućilo da usklade porodične obaveze s obavezama na radnom mestu i učešćem u društvenom životu, posebno podsticanjem osnivanja i razvoja mreže ustanova za brigu o deci.³⁴

Stoga, institucije Kosova imaju zakonsku obavezu da preduzmu mere da obezbede dostupnost ustanovama za brigu o deci.

Roditelji su takođe nosioci dužnosti kada je u pitanju briga o njihovoj deci. CEDAW navodi da roditelji imaju “ista prava i obaveze kao roditelji, bez obzira na njihovo bračno stanje, po pitanjima u vezi sa njihovom decom.”³⁵ Tačnije, u skladu sa Zakonom o porodici na Kosovu, porodični odnosi se zasnivaju na principima jednakosti “između muža i žene, poštovanja i uzajamnoj pomoći između njih i članova porodice”; i “Zaštiti prava dece i odgovornosti oba roditelja za podizanje i obrazovanje njihove dece.”³⁶ Ovo čini žene i muškarce odgovornim za podizanje svoje dece, sa kojim se nesumnjivo nose kroz brigu o deci i njeno finansiranje, tamo gde je potrebno. Uopšteno govoreći, Zakon Kosova o ravnopravnosti polova takođe predviđa da žene i muškarci ravnopravno učestvuju u svim sferama društva.³⁷ Na taj način, majke i očevi igraju uloge u obezbeđivanju pristupa kvalitetnoj brizi o njihovoj deci. Iz toga sledi da niko od supružnika ne treba obavezno nositi teret troškova za brigu o deci. Ne bi trebalo pretpostaviti da žene moraju da plaćaju za brigu o deci od svojih plata jer, bi kulturološki, da ne rade one verovatno bile lica koja pružaju brigu. Razumljivo je da nivo primanja supružnika može biti odlučujući faktor u tome kako porodica odlučuje da finansira brigu o deci.³⁸

Centri za brigu o deci, predškolsko vaspitanje, kao i svi oblici brige na Kosovu su uređeni Zakonom br. 2006/02-L-52 o predškolskom vaspitanju. Ovaj zakon uključuje Konvenciju o pravima deteta. Obrazovanje koje je obezbeđeno od strane centara za brigu o deci mora biti zasnovano na principima jednakosti, inkluzije, demokratije, autonomije osoblja, profesionalizma, odgovornosti i prava na različitost. Na Kosovu, “predškolsko vaspitanje” se odnosi na rano obrazovanje za predškolsku decu, uključujući i decu sa posebnim potrebama. Dece uzrasta od devet meseci do šest godina mogu da se upišu u predškolskim ustanovama. Predškolsko obrazovanje ima dve starosne grupe: obdaništa za brigu o deci od devet meseci do tri godine, dok vrtiće upisuju deca uzrasta od tri do šest godina.³⁹ U ovom izveštaju, MŽK-a se bavi svim starosnim grupama i institucijama uopšteno, kao “centrima za brigu

³¹ Ustav Republike Kosova, član. 50, dostupno na: http://www.mfa-ks.net/ad/repository/docs/20140926173205_Ustav1.pdf

³² Institut za fiskalne studije, Alissa Goodman i Barbara Sianesi, *Early Education and Children's outcomes: How long do the impact last?, (Rano obrazovanje i rezultati dece: Koliko dugo traje uticaj?)*, jul 2005. godine, dostupno na: http://www.ifs.org.uk/docs/ee_impact.pdf.

³³ Ustav Republike Kosova, član. 22.

³⁴ CEDAW, član 11, stav 2 i 2(c).

³⁵ CEDAW, član 16(d).

³⁶ Član 3, stavovi 1, 2.

³⁷ Član. 3, stav 1.10.

³⁸ Od 129 zaposlenih roditelja koje je anketirala MŽK-a, 22% su rekli da su majke plaćale za brigu o deci, 19% su rekli otac, i 59% su rekli da su oba roditelja delili troškove.

³⁹ Republika Kosovo, MONT, Administrativno uputstvo br. 19/ 2016 o uključivanju dece u predškolskim institucijama na Kosovu, član 2, dostupno na: <http://masht.rks-gov.net/uploads/2016/09/19-ua-nr-19-2016-per-perfshirjen-e-femijeve-ne-institucionet-parashkollore-ne-kosove-rotated.pdf>.

o deci". Javni centri za brigu su osnovale opštine, dok su privatne ustanove osnovane od strane privatnih pravnih lica nakon što su licencirane od strane Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT). Sve javne i privatne ustanove za brigu o deci moraju da budu registrovane kao predškolske i licencirane ustanove od strane MONT-a.⁴⁰ MONT može da zatvori predškolske ustanove ako nisu licencirane.⁴¹

Svi nastavnici u javnim predškolskim ustanovama moraju imati visoku stručnu spremu o ranom detinjstvu.⁴² Ovaj zahtev se ne odnosi na pomoćnike u pružanju usluga za brigu o deci, niti na privatne predškolske ustanove ili školama u zajednici. Pomoćnici u javnim predškolskim ustanovama treba da imaju diplomu o završenoj srednjoj školi iz programa predškolskog obrazovanja ili diplomu srednjeg obrazovanja", koja je "dopunjena odgovarajućim stručnim obukama sertifikovanim od strane MONT-a."⁴³ Nastava se odvija na albanskom jeziku, ali ako lokalno stanovništvo ima različite etničke pripadnosti, institucija treba da obezbedi jezik etničke manjinske grupe/grupa.⁴⁴ MONT pruža pedagoški i stručni nadzor nad vaspitačima. Druge institucije pružaju druge oblike nadzora. Na primer, Ministarstvo zdravlja, među ostalim institucijama, treba da prati kvalitet hrane koja se pruža deci.⁴⁵ Centri za socijalni rad prate socijalnu zaštitu i rešavaju slučajeve u kojima radnici koji rade na poslovima brige i nege sumnjaju da dete može biti počinitelj ili žrtva nasilja.⁴⁶ Inspekcija za obrazovanje treba da preduzme mere i/ili sankcije ako predškolske ustanove krše Zakon o predškolskom vaspitanju, relevantna pravila, i administrativna uputstva (npr. prekoračenjem broja dece po nastavniku).⁴⁷

MONT je usvojio nastavni plan i program predškolskog vaspitanja (od tri do šest godina) i standarde razvoja i učenja dece ranog detinjstva uzrasta od 0 do 6.⁴⁸ Standardi utvrđuju "očekivana dostignuća dece u određenim uzrastima u različitim oblastima razvoja, i takođe nude modele i podsticaje kako da podržimo i ohrabrimo decu da bi se postigli ovi standardi."⁴⁹ MONT trenutno revidira plan i program ka obezbeđivanju kvaliteta predškolskih usluga, uz podršku fonda Ujedinjenih nacija za decu (UNICEF). Izrađen da bude završen do kraja 2016. godine, nastavni plan i program će biti u skladu sa okvirom nastavnog plana i programa Kosova i usklađen sa standardima razvoja i učenja dece ranog detinjstva (ELDS) za decu od nula do šest godina.⁵⁰

Svake godine, Upravni odbor svake predškolske ustanove mora da pripremi i predstavi plan i program ustanove. Nakon toga, vodeći Savet predškolske ustanove u saradnji sa Savetom roditelja mora da ga odobri.⁵¹ Plan između ostalog mora da obuhvati radno vreme, dečju zdravstvenu zaštitu, programe za izgradnju kapaciteta, metodologiju, socijalnu zaštitu, saradnju centara za brigu o deci sa roditeljima, odnose u zajednici, i edukativne programe.

---

⁴⁰ Skupština Kosovo, Zakon br. 2006/02-L-52 o predškolskom obrazovanju, 2006. godine, član 46, dostupno na: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/2006-02-52-sr.pdf>.

⁴¹ Ibid, član 41 (2).

⁴² Ibid, član 28(4).

⁴³ Ibid, član 28(8).

⁴⁴ Ibid, član 5 (stavovi 5. 1, 5. 2).

⁴⁵ Ibid, član 38 (stav 38.4). U albanskoj verziji zakona, nadležni organ za kontrolu hrane i zdravstvene zaštite je Opštinska sanitarna inspekcija. Dalje, Zakon o inspekciji obrazovanja na Kosovu navodi da su oni odgovorni za zdravstvenu zaštitu dece u predškolskim ustanovama (Zakon br. 2004/37 o inspekciji obrazovanja na Kosovu, član 4, stav . 3, dostupno na: http://www.gazetazyrtare.com/e-gov/index.php?option=com_content&task=view&id=71&Itemid=28&lang=sr.

⁴⁶ Uredba VRK br. 2/2013 za protokol o sprečavanju i obraćanju nasilja u pred-univerzitetskim obrazovnim ustanovama, član 6, stav 1.7, dostupno na: http://kryeministri-ks.net/repository/docs/RREGULLORE_QRK-NR_21_2013_PER_PROTOKOLLIN_PER_PARANDALIMIN_DHE_REFERIM....pdf.

⁴⁷ Zakon o inspekciji obrazovanja na Kosovu, članovi 5,6,7.

⁴⁸ Republika Kosovo, MONT, "Standardi razvoja i učenja za decu u ranom detinjstvu uzrasta od 0-6 godina," str. 5, dostupno na: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/elds-report-serb-for-web.pdf>.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Prepiska MŽK-a sa UNICEF-om, 11. oktobar. 2016.

⁵¹ Zakon o predškolskom obrazovanju, član 10, stavovi 10.2, 10.5. Na albanskom jeziku, the Steering Community and Leading Community is translated as "Keshilli Drejtues", tako da bi direktan prevod bio Upravni savet na svakom nivou, iako se izraz razlikuje u engleskoj verziji.

Administrativno uputstvo iz 2008. godine o učešću dece u predškolskim ustanovama uređuje broj dece po odeljenju. Najmanje dva nastavnika moraju pratiti svaku starosnu grupu (vidi tabelu 1).⁵² Ako je potražnja za brigu o deci veća i nema dovoljno prostora, onda se broj dece može povećati ako je dozvoljeno od strane opštinskih odeljenja za obrazovanje. Isto uputstvo reguliše upis dece sa posebnim potrebama u predškolskim ustanovama.

Pravni okvir Kosova takođe precizira određene uslove koje privatne institucije treba da ispune da bi se licencirale da pružaju usluge za brigu o deci.⁵³ Na primer, fizički prostor u prostorijama mora imati najmanje dva kvadratna metra po detetu, dvorište, zdravo i bezbedno okruženje, prirodno osvetljenje, toalete (do 10 male dece ili veće dece i odvojene kabine za dva pola) i sanitarnu opremu. Dalje, u spoljašnjem okruženju centra, dvorište mora imati najmanje pet metara po detetu i biti sigurno od bilo koje potencijalne opasnosti.⁵⁴ Isto Administrativno uputstvo predviđa zahteve koji se odnose na uslugu hrane, očuvanje hrane (služenje tople hrane najviše do 24 sata i na 60 stepeni Celzijusa i niže), i ispunjavanje individualnih potreba dece.⁵⁵ Zahtevi ustanova za brigu o deci, posebno prostorni zahtevi u urbanim sredinama su navedeni kao izazov od strane vlasnika predškolskih ustanova.⁵⁶

Nacionalna strategija razvoja Kosova za 2016-2021. godinu (NSR) je identifikovala nisko prisustvo u ranom obrazovanju (navedeno kao 25-30%) kao važan razvojni izazov. Poređenje sadašnje demografije sa podacima o deci mlađoj od šest godina koji su upisani u programima obrazovanja ukazuje na to da je samo oko 15.5% od sve dece mlađe od šest godina bilo upisano u obrazovnim programima u 2015. godini.⁵⁷ Izveštaj o napretku EK za 2015. godinu je ocenio još slabije, da samo 4,5% dece uzrasta nula do pet godina pohađaju predškolsko obrazovanje.⁵⁸ Stoga, se čini da je potreba veća nego što je NSR ocenila. Povećanje pohađanja ranog obrazovanja je jedan od ciljeva NSR-a: "Povećanjem broja javnih vrtića i povećanjem uključivanja kroz privatne institucije."⁵⁹

Dalje, u kontekstu pristupanja Kosova EU, postoji nekoliko razloga za širenje dostupnosti brige o deci. Prvo, Izveštaj o napretku EK za 2015. godine eksplicitno pominje nisko prisustvo u predškolskom obrazovanju dece i ohrabruje Kosovo da poboljša pristup kvalitetnom obrazovanju. Drugo, Izveštaj o napretku je istakao da Kosovo treba da se bavi visokom stopom nezaposlenosti žena.⁶⁰ To će zahtevati veći pristup uslugama za brigu o deci. Treće, u vezi sa jednakim mogućnostima, Izveštaj o napretku konstatuje da je usvojen Zakon o ravnopravnosti polova, ali primena mora biti poboljšana, posebno u vezi sa visokom stopom nezaposlenosti žena. Izveštaj dalje navodi da "nedovoljne odredbe o porodijskom odsustvu podrivaju napore u borbi protiv diskriminacije žena na radnom mestu, posebno u privatnom sektoru."⁶¹ MŽK-a je na drugom mestu argumentovala

Tabela 1. Maksimalan br. dece u starosnoj grupi po uzrastu

Starosna grupa	Idealan br. dece	Br.od min. do maks.
9 mes. – 1 god.	8	6-10
1-2 godine	12	10-14
2-3 godine	14	12-16
3-4 godine	20	18-22
4-5 godina	22	20-24
5-6 godina	24	22-26
1-3 godine	10	8-12
3-6 godina	20	18-23

⁵² Republika Kosovo, MONT, Administrativno uputstvo o obuhvatanju dece u predškolskim institucijama, 2008., dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=7562>

⁵³ MONT, Administrativno uputstvo br. 15/2016 o licenciranju i registraciji privatnih edukativno-obrazovnih predškolskih institucija

⁵⁴ Ibid, član 4 i 8.

⁵⁵ Ibid, član 15.

⁵⁶ Razgovor MŽK-a sa vlasnicima predškolskih ustanova, 2015.

⁵⁷ MŽK je ovo računala oslanjajući se na opšti broj dece mlađe od šest godina, koji su uključeni u program javnog i privatnog obrazovanja u 2015. godini, podeljen sa ukupnim brojem dece mlađe od šest godina na Kosovu u 2015. godini. Ukupan broj dece mlađe od šest godina je izračunat na osnovu podataka ASK-a. Od broja živorođenih svake godine od 2010. do 2015. godine, MŽK je oduzela broj smrti starosne grupe žive dece mlađe od šest godina.

⁵⁸ EK, Radni dokument osoblja komisije, *Kosovo, 2015 izveštaj*, str. 46 dostupno na:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_kosovo.pdf.

⁵⁹ Republika Kosovo, Kancelarija premijera, Nacionalna strategija razvoja za 2016-2021 (NDS), str. 11, dostupno na:

http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/NACIONALNA_STRATEGIJA_RAZVOJA_OD_2016-2021_GODINE_Serb.pdf

⁶⁰ EK, *Kosovo, Izveštaj 2015*, str. 45.

⁶¹ Ibid.

da šira dostupnost brige o deci ide ruku pod ruku sa omogućavanjem mladim majkama da se vrate na posao.⁶² Direktiva 2006/54/EC takođe podstiče pružanje dostupnih i pristupačnih ustanova za brigu o deci, kao jedno od sredstava kojim države članice treba da se bave “problemom nastavka rodno zasnovanih razlika u platama i izraženom rodnom segregacijom na tržištu rada.”⁶³ Četvrto, Izveštaj o napretku je istakao da Kosovo treba da smanji neformalnost,⁶⁴ koja će zahtevati bolje razumevanje rodne perspektive onih koji rade na neformalnim radnim mestima, tako da mogu da se preduzmu odgovarajuće mere, izbegavajući namerne ili nenamerne rodno zasnovane diskriminacije koje bi mogle nastati kada se preduzimaju mere za rešavanje neformalnosti.

Ciljevi iz Barselone: Razvoj brige o deci

Prema EK,⁶⁵ “dostupnost visokog kvaliteta, pristupačnih ustanova za brigu o deci za malu decu od rođenja do obaveznog školskog uzrasta je prioritet za Evropsku uniju.”⁶⁶ Zbog toga, Evropska komisija je uspostavila “Barselona ciljeve”, u kojoj se navodi da:

Države članice treba da uklone prepreke za učešće žena u radnoj snazi, uzimajući u obzir potrebu za brigu o deci i u skladu sa nacionalnim modelima pružanja, da obezbedi brigu o deci do 2010. godine za najmanje 90% dece između 3 godine i do uzrasta obaveznog pohađanja škole, i najmanje 33% za decu mlađu od 3 godine.⁶⁷

Prema Barselona ciljevima, ulaganje u kvalitet brige o deci je važno ulaganje u razvoju dece, u sprečavanju napuštanja škole, i u omogućavanju učešća žena na tržištu rada. Dalje, povećanje učešća roditelja, a naročito žena, na tržištu rada smanjuje rizik od siromaštva, podstiče društvenu uključenost svih članova domaćinstva i poboljšava buduću perspektivu za decu.⁶⁸ Pošto Kosovo još uvek nije član EU, Barselona ciljevi su uspostavili jasne ciljeve zasnovane na dokazima da Kosovo može i treba da teži u njihovom ispunjenju.

Koristeći ciljeve uspostavljene u Barselona ciljevima, MŽK-a je koristila demografske i podatke o upisu u predškolskim ustanovama, da bi procenila u kojoj meri su ispunjena trenutna potraživanja za brigu o deci. U 2015. godini, Kosovo je imalo 79,092 dece uzrasta od tri godine i mlađeg uzrasta koji žive na Kosovu (vidi tabelu 2).⁶⁹ Prema Barselona ciljevima, 26.100 dece treba da imaju pristup brizi o deci. Tokom školske godine 2015-2016., samo 1.527 dece u ovoj starosnoj grupi su bili upisani u ustanovama za javno obrazovanje.⁷⁰ Procenjuje se da je 264 dece ove starosne grupe upisano u

⁶² MŽK, *Pronalaženje ravnoteže, Opcije politika za izmenu i dopunu Zakona o radu na Kosovu*, Priština: MŽK, 2016., dostupno na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20160504154201373.pdf>.

⁶³ Direktiva 2006/54/EK o primeni principa jednakih mogućnosti i tretiranja muškaraca i žena u pitanjima zapošljavanja i zanimanja (I I).

⁶⁴ EK, *Kosovo, Izveštaj 2015*, str. 36.

⁶⁵ Početni nacrt ovog dela su napisali Nerina Guri, Nicole Farnsworth i Donjeta Morina za MŽK i kao deo neobjavljenog radnog dokumenta pod nazivom *Kosovo i ekonomija nege i brige*, čiji su delovi izneseni na konferenciji UBT o rodnoj ekonomiji u 2015. godini.

⁶⁶ EK, *Ciljevi iz Barselone: The development of childcare facilities for young children in Europe with a view to sustainable and inclusive growth, (Razvoj ustanova za brigu o deci za malu decu u Evropi, sa pogledom na održivi i inkluzivni rast)*, str. 5, dostupno na: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/130531_barcelona_en.pdf.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Vlada Kosova, ASK, *Statistika rođenja 2013, 2014, 2015 i Statistika smrti 2013, 2014, 2015*. MŽK je ovo računala dodavanjem broja rođenih na Kosovu u 2013-2015. godini i oduzimanjem broja smrtnih slučajeva u svakoj starosnoj grupi u 2013. do 2015.

⁷⁰ Vlada Kosova, ASK, *Statistika obrazovanja na Kosovu 2015-2016*, Priština: 2016., str. 22, dostupno na: <http://ask.rks-gov.net/sr/agencia-za-statistike-kosova/add-news/statistike-obrazovanja-20152016>.

privatnim ustanovama za brigu o deci.⁷¹ Prema Barselona ciljevima od 33%, to znači da je 24,309 dece bilo bez usluga za brigu o deci.

Broj dece uzrasta od tri do šest godina starosti u 2015. godini je iznosio 94.723.⁷² Najmanje 85,251 dece u tom uzrastu treba da imaju na raspolaganju brigu o deci. Samo 24,043 dece uzrasta od tri do šest godina su upisani u programima obrazovanja javnih predškolskih ustanova tokom školske godine 2015-2016.⁷³ Otprilike je 1,090 dodatan broj dece ovog uzrasta koji su se upisali u privatnim ustanovama za brigu o deci.⁷⁴ Stoga je prema Barselona ciljevima, 61,118 deci uzrasta od tri do šest godina potrebna briga o deci.⁷⁵

Tabela 2. Procenjena nova radna mesta i prihodi za nastavnike ako bi se postigli ciljevi iz Barselone						
Starosna grupa	0-1	1-2	2-3	3-4	4-5	5-6 godina starosti
Deca na Kosovu	24,356	25,709	29,027	27,401	33,902	33,420
Ciljevi iz Barselone	33%			90%		
Minimalan # dece kojima je potrebna briga prema BC	8,037	8,484	9,579	24,661	30,512	30,078
Deca koja su upisana u programima javnog obrazovanja	689		838	1,087	1,301	Predškolski 1,313
						Rano-predškolski 20,342
Deca koja su upisana u programima privatnog obrazovanja	94		170	272	341	408
Deca kojima je još uvek potrebna briga, prema BC	15,738		8,571	23,302	28,870	7,946
						482
# novih nastavnika	3,148		1,224	2,330	2,625	662
Nove plate za nastavnike godišnje						€50,644,178
Godišnji državni prihodi (porezi)						€2,266,702

Tokom 2015-2016 školske godine, odnos učenika po nastavniku za decu mlađu od šest godina je bio 9.9 učenika po nastavniku.⁷⁶ Za decu uzrasta od pet do šest godina u ranom predškolskom obrazovanju, odnos je bio 22,4 učenika po nastavniku.⁷⁷ Naime, sadašnji odnosi učenik-nastavnik nisu u skladu sa Administrativnom uputstvom o učešću dece u predškolskim ustanovama, koji preporučuje dva nastavnika na svakih desetoro dece mlađe od tri godine, i dva nastavnika za svakih dvadeset dece uzrasta od tri do šest godina. Na osnovu maksimalnog broja dece po nastavniku dozvoljeno zakonom, MŽK-a procenjuje da bi najmanje došlo do formiranja 9,989 novih radnih mesta otvaranjem novih centara u ispunjavanju Barselona ciljeva.⁷⁸ Formirala bi se dodatna radna mesta i za ostale zaposlene u cetnru za brigu, kao i za pripremu hrane, čišćenje, održavanje i ugostiteljstvo. Dalje, povećana dostupnost brige o deci bi više omogućila neplaćenim licima koji rade na poslovima brige o deci da aktivno traže posao u različitim zanimanjima, smanjenjem nezaposlenosti i povećanjem učešća žena na tržištu rada.

Korišćenjem pristupa prihodima za izračunavanje bruto domaćeg proizvoda (BDP), BDP bi se povećao za 50,644,178 € godišnje.⁷⁹ Procenjeni doprinos od poreza kojeg plaćaju novozaposlena lica u centrima za brigu bi iznosio oko 2,266,702 € godišnje.⁸⁰

⁷¹ Ibid, str. 60.

⁷² Računanja MŽK-a zasnovana na Vladi Kosova, ASK, *Statistika rođenja 2010, 2011, 2012 i Statistika smrti 2010, 2011, 2012*.

⁷³ Vlada Kosovo, ASK, *Statistika obrazovanja na Kosovu 2015-2016.*, str. 22.

⁷⁴ Ibid, str.60

⁷⁵ Izračunato od strane MŽK-a kao 85,251 minus (24,043+1,090).

⁷⁶ Vlada Kosova, ASK, *Statistika obrazovanja na Kosovu 2015-2016.*, str. 53.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Računanja MŽK-a o broju potrebnih nastavnika su napravljena na osnovu starosne grupe na osnovu Administrativnog uputstva, koristeći prosečan broj dece po vaspitnoj starosnoj grupi.

⁷⁹ MŽK je računala na osnovu pretpostavke da bi polovina nastavnika imali univerzitetsku diplomu i da bi se plaćali isto kao vaspitači u javnim predškolskim ustanovama (462 € bruto, 416.99 € neto), i polovina bi bili manje kvalifikovani pomoćnici

Potražnja za brigu o deci među nezaposlenim ženama

Ovo poglavlje razmatra zahtev za brigu o deci kod trenutno nezaposlenih žena. Sve nasumično odabrane žene ispitanici iz pet opština su imale decu mlađu od šest godina. MŽK-a je ispitala samo žene koje su bile nezaposlene, široko definisane kao žene koje ne rade za sopstvene prihode.

Stoga, uzorak je obuhvatio žene koje obavljaju neplaćeni rad kod kuće ili koje su doprinosile svojim porodičnim preduzećima, ali nisu dobijale nikakve prihode za sebe.

Upitane da opišu svoj trenutni status rada, većina žena (56%) je navela da trenutno obavljaju neplaćeni rad u kući, uključujući i brigu o deci, brigu o starima, baštovanstvo, i vođenje domaćinstva; 34% je reklo da su nezaposlene, ali da traže posao; i 21% je reklo da su nezaposlene, ali da ne traže posao. Žene u Prištini (40%) i Đakovici (44%) su imale veće šanse da traže posao u odnosu na žene u Pec̑i (22%) i Kamenici (10%).⁸¹ Nije postojala značajna razlika u urbanoj ili ruralnoj lokaciji: 36% žena u urbanim sredinama su u bile u potrazi za poslom u odnosu na 30% u ruralnim sredinama.⁸² Žene sa više godina školovanja su bile češće u potrazi za poslom,⁸³ dok je za žene sa dvoje ili više dece za to postojalo manje verovatnoće.⁸⁴ Stoga, imati više dece očigledno daje ženama manje šanse da se zaposle.

Žene su upitane da odgovore zašto nisu radile na plaćenim pozicijama, sa mogućnošću izbora više od jednog odgovora (vidi grafikon 1).

Njihovi glavni razlozi su bili: one nisu bile u stanju da nađu posao (60%); briga kod kuće (o deci, starijim osobama, osobama sa invaliditetom) (39%); i obavljanje rada u domaćinstvu (čišćenje, itd.) (29%). Dalje, 14% je reklo da je nedostatak brige o deci doprineo njihovoj nezaposlenosti. Žene u Prištini su imale manje šanse da smatraju staranje kod kuće razlogom za njihovu nezaposlenost.⁸⁵

Žene u Prištini i Kamenici su bile manje spremne da koriste brigu o deci nego žene u Pec̑i i Đakovici: 21% u Prištini i 23% u Kamenici je reklo da one *ne bi* razmišljale o korišćenju usluga za brigu o deci, u poređenju sa 6% u Pec̑i i 12% u Đakovici.⁸⁶

---

nastavnika, plaćeni istom platom kao pomoćnici javnih predškolskih ustanova (383 € bruto, 347.94 € neto) Prosek ova dva broja (422.5 € bruto) je pomnožen sa 9,989 radnih mesta.

⁸⁰ Računanje MŽK-a je učinjeno na osnovu uputstva PUK-a, dostupno na: <http://www.atk-ks.org/8285-2.%20./?lang=sr>

⁸¹ $P < 0.001$

⁸² $P = 0.18$

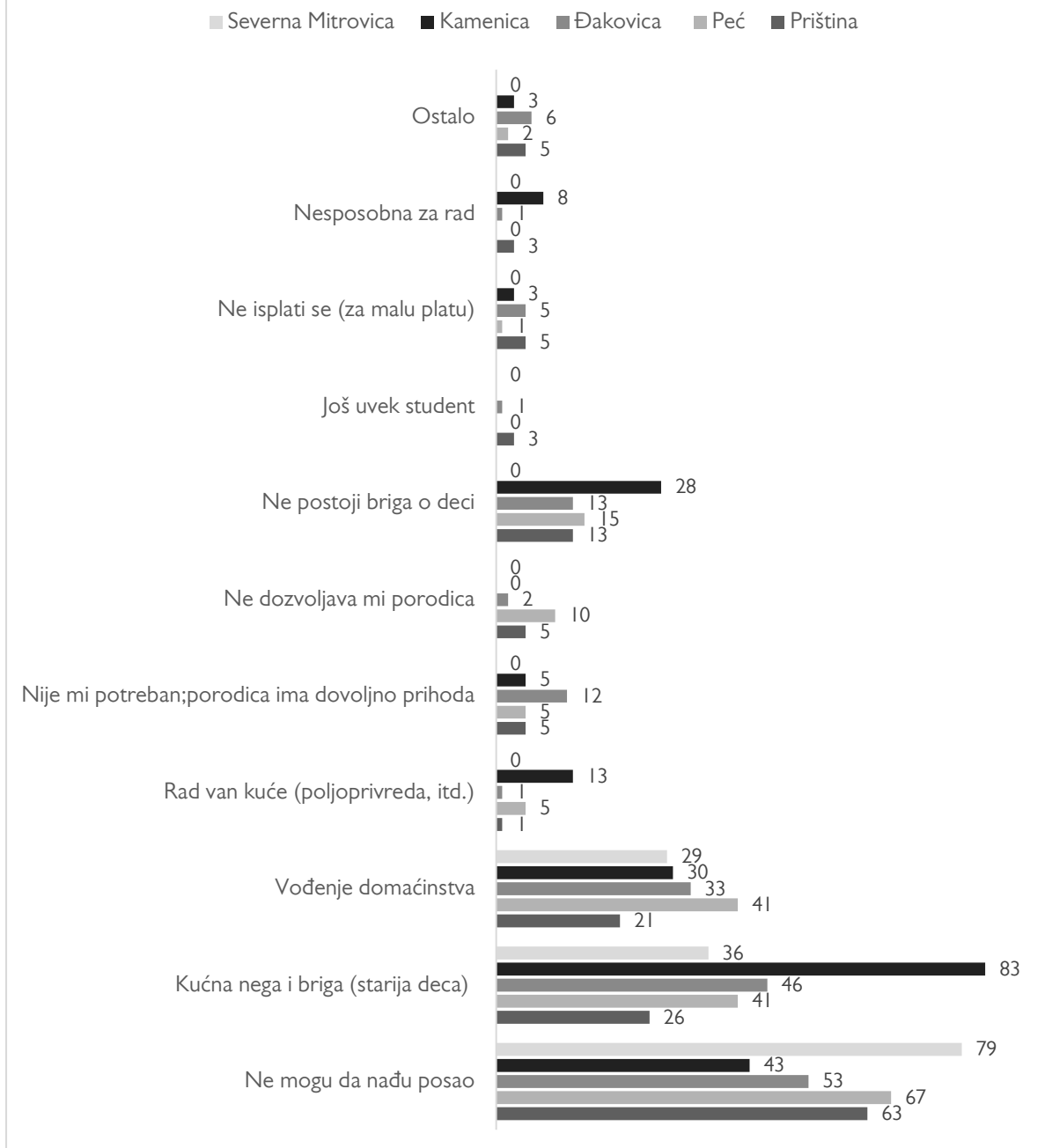
⁸³ $P < 0.01$

⁸⁴ $P < 0.001$

⁸⁵ $P < 0.001$

⁸⁶ $P = 0.001$

Grafikon 1. Glavni razlozi što žene ne rade za novac (%)

I pored toga, većina žena (85%) su izjavile da bi razmišljale o korišćenju usluga za brigu o deci.⁸⁷ Od žena koje su želele da se uključe u plaćeni rad, 88% su rekle da bi razmišljale o korišćenju usluga za brigu o deci.⁸⁸ Od onih koje nisu htele da rade plaćeni posao, 54% bi i dalje koristile brigu o deci.⁸⁹ Najčešći razlozi koje su dale 76 ispitanice o tome da ne bi koristile brigu o deci, su bili zato što žele da same podižu svoju decu (45%); njima nije potrebna briga o deci (41%); one ne veruju centrima za brigu o deci (17%); i briga o deci je preskupa (13%).

⁸⁷ 95% CI: 81%, 87%

⁸⁸ N = 390/445

⁸⁹ N = 25/46

Žene su smatrale da prosečni troškovi za brigu o deci treba da budu po detetu mesečno 42 € (vidi tabelu 3).⁹⁰ U proseku, žene sa više dece su bile sklone da veruju da bi briga o detetu trebalo da košta 5 € manje mesečno za svako dodatno dete. Međutim, to nije bilo statistički značajno.⁹¹ Poželjni prosečni troškovi brige o deci su se značajno razlikovali po opštinama.⁹² U proseku, žene u Prištini su bile spremne da plate 52 € mesečno, u Pečici 38 €, u Kamenici 36 €, u Đakovici 29 €, a u severnoj Mitrovici 21 €. U proseku, žene u urbanim sredinama su bile spremne da plate 8.50 € mesečno više od žena u ruralnim sredinama.⁹³

U pogledu dostupnosti, 58% žena su izjavile da usluge brige o deci postoje u njihovoj oblasti. Žene u Prištini su imale veće šanse da dobiju pristup uslugama brige o deci od žena u Pečici, Đakovici, i Kamenici (grafikon 2).⁹⁴ Ovo nije začuđujuće s obzirom da se velika većina centara za brigu o deci nalazi u Prištini.⁹⁵ Žene u ruralnim oblastima su imale manje šanse

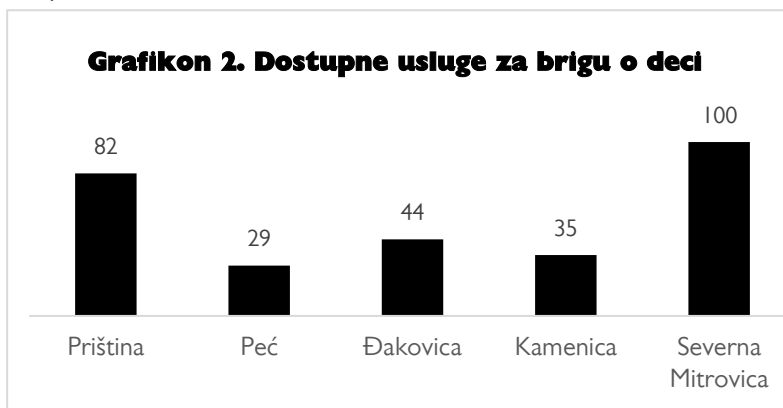
na raspolaganju za brigu o deci; samo 19% žena u ruralnim sredinama u odnosu na 83% u urbanim sredinama su izjavile da mogu da imaju pristup brizi o deci.⁹⁶ Ukupno, od 205 žena kojima briga o deci nije bila na raspolaganju, 84% bi razmišljale o ostavljanju svog deteta u centru za brigu ako bi bio dostupan. Slično tome, od 52 žene u ruralnim sredinama bez mogućnosti za uslugama za brigu o deci, 85% bi razmišljale o korišćenju usluga za brigu o deci, ako bi bile dostupne.

Kao što grafikon 3 pokazuje, najčešći razlozi razmatranja u izboru usluga brige o deci su zdrava hrana (65%), uslovi i čistoća (64%), obrazovne aktivnosti (63%), stručno osoblje (58%), sigurnost i bezbednost (47%), i pristupačna cena (47%). Žena sa detetom uzrasta tri do šest godina je skoro dva puta bilo više nego žena bez dece ovog uzrasta koje su pomenule umetnosti i zanate kao prioritet.⁹⁷

Tabela 3. Mišljenja o mesečnim troškovima za brigu o deci (€)

Opština	Prosek	SD	Medijana	Min	Maks.	Broj
Đakovica	29	14	25	10	100	108
Kamenica	36	20	30	25	150	38
Sever. Mitrovica	21	8	20	0	30	14
Peć	38	13	35	20	100	110
Priština	52	18	50	20	150	219
Ukupno	42	19	40	0	150	489

Grafikon 2. Dostupne usluge za brigu o deci

⁹⁰ SD: 19; Medijana: 40; IQR: 30 – 50

⁹¹ 95% CI: -10, 0.3 €; p = 0.06

⁹² P < 0.001. Nije postojao odnos između troškova za brigu o deci i godina školovanja ispitanika (p = 0.11).

⁹³ 95% CI: 5, 12 €; p < 0.0001

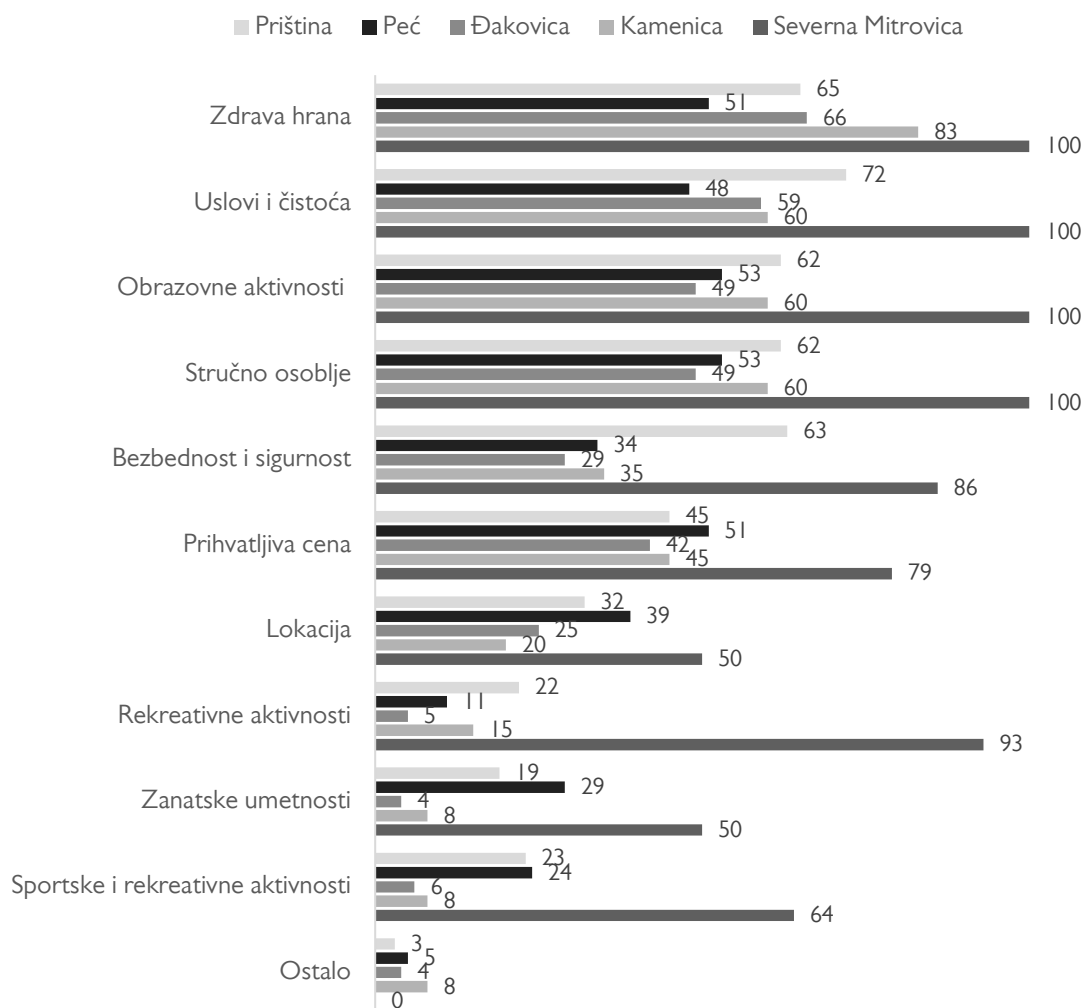
⁹⁴ P < 0.001. U severnoj Mitrovici je bilo samo 12 odgovora na ovo pitanje, tako da gledano statistički nisu mogli da se izvedu zaključci.

⁹⁵ MONT. Za više detalja, pogledajte odeljak o centrima za brigu o deci dole.

⁹⁶ P < 0.001

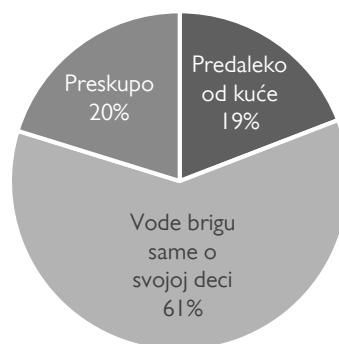
⁹⁷ P = 0.03

Grafikon 3. Mišljenja o izboru pružaoca usluga za brigu o deci (%)

Samo 20% žena ispitanica je ranije koristilo usluge za brigu o deci. Nešto više od polovine su bile iz Prištine (56%).⁹⁸ Od ispitanica koje su plaćale za usluge za brigu o deci, prosečni troškovi mesečno po detetu su iznosili 50 €.⁹⁹ Prosečni troškovi u Prištini su bili mnogo veći nego u drugim opštinama: 70 €.¹⁰⁰ Od korisnika usluga za brigu o deci, 88% su bile “zadovoljne” ili “veoma zadovoljne” sa uslugom. Dvanaest majki, koje su izrazile nezadovoljstvo su dolazile iz opština Peć i Priština. Njihovi razlozi za nezadovoljstvo su: nezdrava hrana; nehigijenski objekat; slab obrazovni program; i nedovoljno vremena za druženje sa drugom decom.

Grafikon 4. Razlozi zbog kojih su nezaposlene žene prestale da koriste uslugu za brigu o deci

⁹⁸ To jest, 55 od 97 ispitanika.

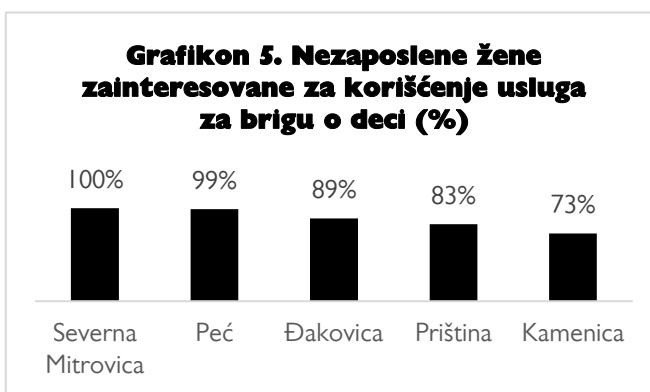
⁹⁹ IQR 35€– 80€

¹⁰⁰ IQR: 50€ –90€

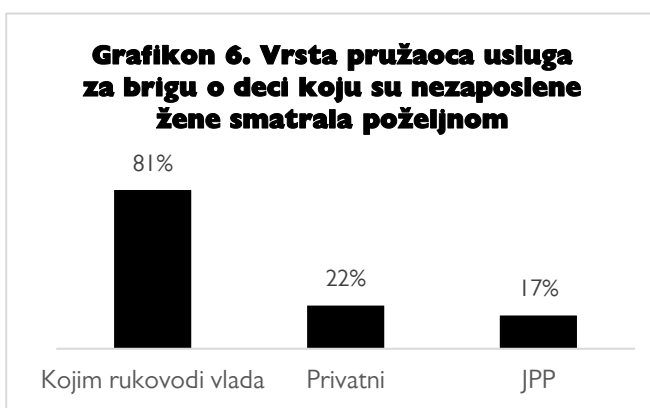
Od 97 ispitanica koje su ikada koristile usluge za brigu o deci, samo 13 su još uvek koristile usluge za brigu o deci, i osam od njih su živele u Prištini. Kao što grafikon 4 pokazuje, najčešći razlog za nezaposlene žene da prekinu korišćenje usluga brige o deci, je zato što su želele da se brinu o svojoj deci (57%). Za 19% žena, briga o deci je bila preskupa, i 18% su rekle da je suviše daleko od kuće. Dvanaest žena je izjavilo da su prekinule korišćenje jer partner ili porodica nisu želeli da koriste usluge za brigu o deci. Devet nezaposlenih žena je reklo da *nikada* nisu koristile brigu o deci, *jer* njihov partner nije to želeo. Još tri žene su izjavile da drugi članovi porodice nisu hteli da šalju decu u ustanove za brigu o deci. Iako je ovo relativno mali procenat nezaposlenih žena (5%), on ukazuje na to da u nekim porodicama postoji socijalni pritisak na žene da ostanu kući sa svojom decom. Ako su žene nezaposlene, porodice ne mogu da vide ekonomsku vrednost za domaćinstva plaćanjem usluga za brigu o deci. Iz ove perspektive, može nastati zablude da briga o detetu treba da se plati od plata majki, iako, kako je navedeno u skladu sa zakonom Kosova, žene i muškarce imaju jednaku odgovornost da se brinu o deci.

Od nezaposlenih žena koje nikada nisu koristile usluge za brigu o deci, 92% smatra da je to zbog toga što same brinu o svojoj deci;¹⁰¹ i 35% smatra da je zbog toga što u tom području nisu bile dostupne usluge za brigu o deci. Žene su mogle da biraju nekoliko razloga. Više je žena u Peći (58%), Đakovici (64%) i Kamenici (50%) koje su izjavile da nisu bile dostupne usluge za brigu o deci, nego žene u Prištini (5%).¹⁰²

Ukupno je 88% nezaposlenih žena izjavilo da, kada bi one imale pristup kvalitetnoj, pristupačnoj brizi o deci, poslale bi svoju decu.¹⁰³ Kao što grafikon 5 prikazuje, sve žene u severnoj Mitrovici, 99% žena u Peći, 89% žena u Đakovici, 83% žena u Prištini, i 73% žena u Kamenici su bile zainteresovane da pošalju svoju decu u ustanove za brigu o deci. Nije postojala razlika u spremnosti žena prema njihovoj starosti, obrazovanju, ruralnim/urbanim područjima, odnosno broju dece. Žene koje su imale decu u šestom razredu ili stariju decu (11-12 godina) su 60% manje koristile usluge za brigu o deci.¹⁰⁴ Žene očigledno nisu smatrale usluge neophodnim, jer je ova starosna grupa dece mogla da se brine o sebi.

Ukupno, 81% od svih ispitanih nezaposlenih žena bi radije poslale svoju decu u centre za brigu o deci kojima rukovodi država, 22% su dale prednost privatnim centrima, i 17% bi koristile centre koji uključuju javno-privatno partnerstvo (JPP) (vidi grafikon 6).¹⁰⁵ Ispitanice su mogle da biraju više od jedne opcije. Međutim, 64% nezaposlenih žena koristi *samo* ustanove za brigu o deci kojima rukovodi država. Možda bi to moglo da se delimično shvati u kontekstu socijalističkog perioda na

¹⁰¹ Ukupno, 363 od 394 ispitanika.

¹⁰² $P < 0.001$

¹⁰³ 95% CI: 84%, 90%

¹⁰⁴ $P < 0.001$

¹⁰⁵ Na ovo pitanje su odgovorili svi ispitanici. Ispitivanjem samo žena koje su zainteresovane za brigu o deci, procenti su uporedivi sa širim uzorkom: 80% (342/430) su više volele uslugu od strane vlade, 23% privatnu i 17% od strane JPP-a.

Kosovu, kada je država obezbeđivala besplatnu brigu o deci za sve.

Na osnovu njihovog prethodnog iskustva, žene možda očekuju da bi takve usluge mogle biti obezbeđene od strane države, i koštaju manje od privatnih ustanova. Prema javnim službenicima, roditelji više vole javne centre za brigu, jer imaju veću javni nadzor, niže cene, bolji nadzor nastavnika i kvalitetnu hranu.¹⁰⁶

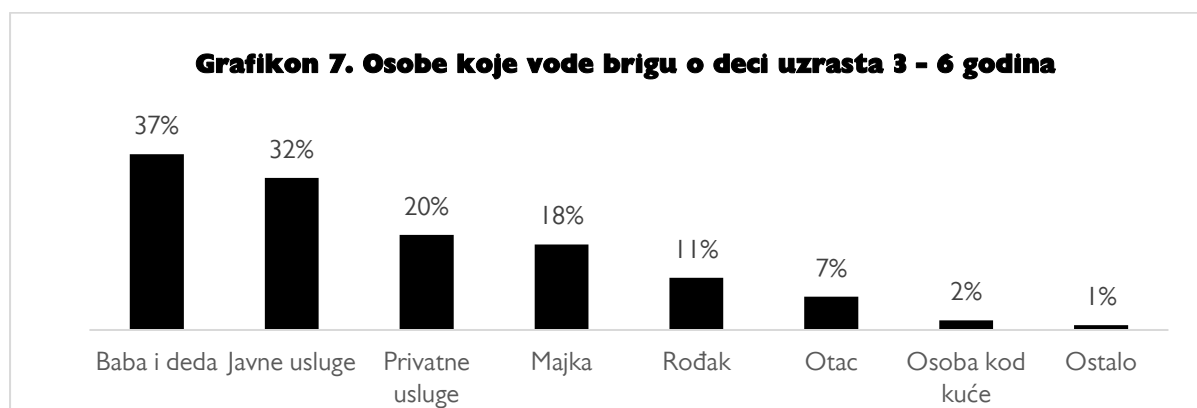
Nezaposlene žene su pretežno izrazile interesovanje za rad na plaćenju poziciji (91%).¹⁰⁷ Pored toga, 91% nezaposlenih žena je takođe reklo da ako bi mogle da šalju svoju decu u ustanove za brigu o deci, one bi tražile plaćeni posao. Dalje, od 106 žena koje su opisale njihov trenutni status kao nezaposlene, ali *ne* traže posao, 75% je reklo da bi tražile posao na plaćenju funkciji, ako bi briga o deci bila dostupna. Ovo daje snažan dokaz da bi pristupačnija briga o deci doprinela više ženama koje traže zaposlenje, *čak i ako* su ranije bile nezainteresovane u traženju posla. Mogućnost žena koje žele da rade je smanjena sa brojem dece koju imaju, i porasla sa godinama završenog školovanja.¹⁰⁸ Od žena koje žele da se uključe u plaćeni rad, 71% želi da radi za poslodavca van njihove porodice, 16% je želelo da započne sopstveni biznis, a 12% želi da radi za poslovanje njihove porodice.

Potražnja za brigu o deci među zaposlenima

Ukupno, 519 zaposlenih (64% žena, 36% muškaraca) je učestvovalo u anketi.¹⁰⁹ U proseku, ispitanici sa decom su imali 1,8 dece. Najviši broj dece koji je bilo koji zaposleni imao je četiri. Od 355 zaposlenih sa decom, polovina je imala najmanje jedno dete uzrasta od tri do šest godina, koji još uvek nije nije išao u osnovnoj školi. Jedna trećina je imala dete starosti šest meseci do tri godine.

Aktuelna briga o deci (3 do 6 godina starosti)

Za zaposlene sa detetom uzrasta od tri do šest godina, 52% je poslalo svoje dete u privatnom (20%), ili javnom centru za brigu o deci (32%), i 46% je imalo člana porodice koji je vodio brigu o njihovom detetu.¹¹⁰ Većina ispitanika je rekla da baba i deda vode brigu o detetu (37%). Manji broj ispitanika (18%) je imalo majke koje su vodile brigu o detetu, 7% je imalo očeve koji su vodili brigu o detetu, i 11% je imalo članove porodice koji vode brigu o detetu. Samo nekoliko ispitanika je imalo dadilju za dete unutar ili van kuće. Na taj način, skoro polovina zaposlenih se prvenstveno oslanjaju na neplaćeni rad članova porodice radi vođenja brige o detetu.

¹⁰⁶ Intervjui MŽK-a sa javnim službenicima, 2016. Službenici MONT-a su takođe primetili da su privatni centri bili skuplji i da je mali broj roditelja koji mogu to sebi da priušte (KWN, *Budžetiranje za bolje obrazovanje*, Priština: MŽK, 2016).

¹⁰⁷ N = 445/491; 95% CI: 88%, 93%

¹⁰⁸ Odnosno P = 0.01 and p = 0.02. Od 46 žena koje su rekly da one ne bi počele sa radom da je briga o deci dostupna, otprilike je polovina živela u ruralnim područjima (n = 22/46, 48%).

¹⁰⁹ Za dodatne informacije o uzorku i metodologiji uzorka, vidite Aneks 2.

¹¹⁰ Imajte na umu da je ukupan iznos za više od 100% zato što ispitanici mogu da biraju više od jedne opcije.

Troškovi za brigu o deci uzrasta od tri do šest godina su se kretali od 20 € do 300 € maksimalno po detetu mesečno, u zavisnosti od opštine i da li je zaposleni koristio privatni ili javni centar. Prosečni mesečni troškovi su iznosili 65 €. ¹¹¹ Privatne usluge za brigu o detetu su u proseku mesečno koštale 43 € više nego javne usluge. ¹¹² Razlika u ceni je bila najuočljivija u Prištini. Privatne i javne usluge za brigu o deci u Prištini su koštale znatno više nego u drugim opštinama. ¹¹³ Briga o deci u javnim službama mesečno navodno u proseku košta manje u opštinama Leposavić (32 €), Zvečane (32 €), i Đakovica (36 €) nego u drugim opštinama. Zanimljivo je da su u Đakovici zaposleni izjavili da su privatne usluge za brigu o deci jeftinije (€ 33) od javnih usluga za brigu o deci (€ 36).

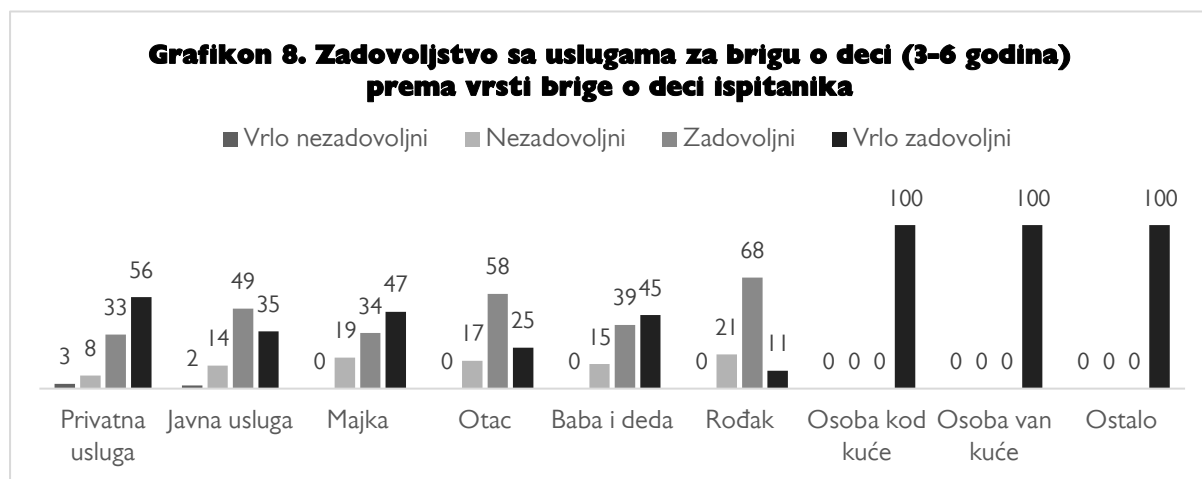
Tabela 4. Mesečni troškovi za privatne usluge brige o deci (€) za decu uzrasta 3-6 godina

Opština	Prosek	SD	Medijana	Min	Maks	Br
Kosovo Polje	64	16	63	50	80	4
Đakovica	33	29	50	0	50	3
Peć	58	12	60	30	70	8
Priština	98	52	100	50	300	21
Ukupno	80	46	73	0	300	36

Tabela 5. Mesečni troškovi za javne usluge brige o deci (€) za decu uzrasta 3-6 godina

Opština	Prosek	SD	Medijana	Min	Maks	Br
Kosovo Polje	50		50	50	50	1
Đakovica	36	1	36	35	36	4
Leposavić	32	6	30	20	50	17
Mitrovica	40	0	40	40	40	9
Peć	40	5	40	35	50	7
Priština	50	0	50	50	50	4
Zubin Potok	40	5	40	30	50	8
Zvečan	32	4	30	30	40	6
Ukupno	37	7	40	20	50	57

Kada se govori o nivou zadovoljstva koje ispitanici imaju sa oblikom brige o deci kojeg koriste, treba imati u vidu da sama ljudska percepcija o kvalitetu može da se oblikuje njihovim sopstvenim iskustvima. ¹¹⁴ Percepcija o kvalitetu ne mora da znači da postoji kvalitet. Većina ispitanika su zadovoljni (40%) ili veoma zadovoljni (46%) sa opcijom njihovog zbrinjavanja. Nije bilo razlike u nivou zadovoljstva u odnosu na pol ispitanika. ¹¹⁵ Od 26 ispitanika koji su bili nezadovoljni, 42% je imalo babe i dede kao lica koja su vodila brigu o deci, 33% su koristili javne usluge za brigu o deci, i 20% je koristilo privatne usluge. Najčešći razlozi za nezadovoljstvo su: program (8, 31%); roditelj koji vodi brigu o detetu bi radije da radi (7, 27%); i kvalitet hrane (6, 23%). Od osam koji su bili nezadovoljni sa javnim staranjem, četvero su rekli da je to zbog obrazovnog programa, a šest je reklo da im se ne sviđa

kvalitet hrane. ¹¹⁶

¹¹¹ IQR: 50 – 100 €

¹¹² 95% CI: 30, 55 € više; $p < 0.001$. Za decu predškolskog uzrasta, 3-6 godina starosti, samo su 36 zaposlenih rekli da koriste privatne usluge za brigu o deci: 21 u Prištini, osam u Peći, četiri u Kosovu Polju, i tri u Đakovici.

¹¹³ Iako je bilo 119 ispitanika iz Kamenice, samo 17 (6%) su imale dete mlađe od šest godina ili mlađeg uzrasta. Stoga, nisu mogli da se iznesu značajni rezultati.

¹¹⁴ Komentar dat od strane recenzenta u nacrt izveštaju.

¹¹⁵ $P = 0.53$

¹¹⁶ Ispitanici su mogli da daju više od jednog odgovora.

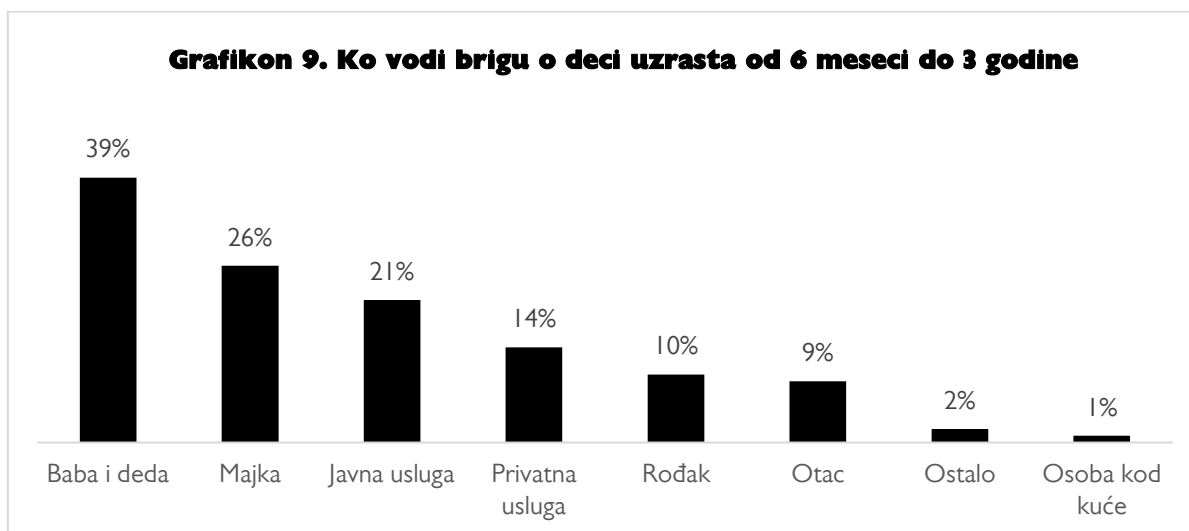
Zaposleni koji koriste usluge za brigu o deci u Đakovici i severnoj Mitrovici su izgledali manje zadovoljnim nego osobe koje koriste usluge za brigu o deci u Prištini (vidi tabelu 6).¹¹⁷

Tabela 6. Zadovoljstvo sa uslugama za brigu o deci (3 do 6 godina)

Opština	Vrlo nezadovoljni		Nezadovoljni		Zadovoljni		Vrlo zadovoljni		Ukupno B
	B	R%	B	R%	B	R%	B	R%	
Kosovo Polje	0	0.0	0	0.0	1	11.1	8	88.9	9
Đakovica	0	0.0	6	27.3	8	36.4	8	36.4	22
Kamenica	0	0.0	0	0.0	1	12.5	7	87.5	8
Leposavić	0	0.0	4	19.0	7	33.3	10	47.6	21
Lipjan	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Severna Mitrovica	1	7.1	3	21.4	9	64.3	1	7.1	14
Peć	1	2.9	5	14.3	11	31.4	18	51.4	35
Priština	0	0.0	4	9.8	13	31.7	24	58.5	41
Zubin Potok	0	0.0	1	5.6	17	94.4	0	0.0	18
Zvečan	0	0.0	1	10.0	4	40.0	5	50.0	10
Ukupno	2	1.1	24	13.4	71	39.7	82	45.8	179

Aktuelna briga o deci (6 meseci do 3 godine)

Za zaposlene koji su imali mlađu decu, uzrasta od šest meseci do tri godine, 35% je imalo svoje dete u privatnoj (14%) ili javnoj ustanovi za brigu o deci (21%); 39% je imalo babe i dede koji su vodili brigu o detetu; i 26% je imalo majku koja je vodila brigu o detetu (grafikon 9). Ispitanici su mogli da biraju više od jedne opcije. Drugi su imali rođake (10%), oca (9%), ili druga lica koja su vodila brigu o detetu. Na taj način, među decom mlađih uzrasta, 63% zaposlenih se oslanjalo na neplaćeni rad članova porodice za brigu o deci.

Naime, MŽK je samo razgovarala sa licima koja rade za veću poslodavce. Roditelji koji rade u manjim preduzećima, porodičnom poslovanju, i neformalnoj ekonomiji u kojoj nije registrovan rad, mogu da koriste druge oblike brige o deci, kao što su neregistrovani centri za brigu o deci. Može se pretpostaviti da roditelji koji rade u manjim firmama mogu imati manje novca, a samim tim mogu više da zavise od članova porodice u pružanju neplaćene brige o deci.¹¹⁸ Međutim, neophodno je dalje

¹¹⁷ $P < 0.01$

¹¹⁸ MŽK-a nije mogla da pronađe podatke o prosečnoj zaradi za preduzeća različitog obima, koja bi pružila dokaze u tom pogledu.

istraživanje o oblicima brige o deci koja koriste lica u manjim preduzećima, porodičnim poslovanjima, odnosno koji rade neformalno.

Troškovi brige za mlađu decu su se kretali od 20 € do 110 € maksimalno po detetu mesečno, u zavisnosti od opštine i da li je usluga privatna ili javna (vidi tabele 7 i 8).

Tabela 7. Mesečni troškovi za privatne usluge brige o deci (€)

Opština	Pros.	Sd	Medij.	Min.	Mak	Br
Kosovo Polje	75		75	75	75	1
Đakovica	70	28	60	50	110	4
Lipjan	90		90	90	90	1
Peć	63	10	65	50	70	4
Priština	96	12	100	75	110	6
Ukupno	79	21	75	50	110	16

Tabela 8. Mesečni troškovi za javne usluge brige o deci (€)¹¹⁹

Opština	Pros.	Sd	Medij.	Min	Mak	Br
Đakovica	36	1	36	35	36	4
Kamenica						1
Leposavić	27	5	30	20	30	6
Lipjan	50		50	50	50	1
Mitrovica	40	0	40	40	40	8
Zubin Potok	50		50	50	50	1
Zvečan	45	10	40	40	60	4
Ukupno	38	9	40	20	60	25

Medijana mesečnih troškova za brigu o deci je iznosila 40 €. ¹²⁰ Iako ovo izgleda da ukazuje na to da je briga o mlađoj deci sklona da bude jeftinija nego za stariju decu, prosečna cena brige o deci je otprilike slična. Što se tiče dece predškolskog uzrasta, privatne usluge za brigu o deci u proseku koštaju 42 € više od javnih usluga. ¹²¹ Slično tome, privatne usluge za brigu o deci mesečno po detetu u Prištini koštaju u proseku više (96 €) nego u drugim opštinama.

Troškovi brige o mlađoj deci su se kretali od 20 € do 150 € maksimalno po detetu mesečno, u zavisnosti od opštine i da li je zaposleni koristio privatne ili javne usluge. Prosečna mesečna cena za brigu o detetu je iznosila 40 €. ¹²² Slično kao za stariju decu, prosečni troškovi za privatne usluge koštaju 42 € više od javnih usluga. ¹²³ Slično tome, privatne usluge za brigu o deci u Prištini u proseku (€ 96) koštaju više nego u drugim opštinama.

Tabela 9. Mesečni troškovi za privatne usluge brige o deci (€)

Opština	Pros.	Sd	Medij.	Min.	Mak	Br
Kosovo Polje	75		75	75	75	1
Đakovica	70	28	60	50	110	4
Lipjan	90		90	90	90	1
Peć	63	10	65	50	70	4
Priština	96	12	100	75	110	6
Ukupno	79	21	75	50	110	16

Tabela 10. Mesečni troškovi za javne usluge brige o deci (€)¹²⁴

Opština	Pros.	Sd	Medij.	Min	Mak	Br
Đakovica	36	1	36	35	36	4
Kamenica						1
Leposavić	27	5	30	20	30	6
Lipjan	50		50	50	50	1
Mitrovica	40	0	40	40	40	8
Zubin Potok	50		50	50	50	1
Zvečan	45	10	40	40	60	4
Ukupno	38	9	40	20	60	25

Većina zaposlenih su zadovoljni (40%) ili veoma zadovoljni (46%) sa njihovom opcijom vođenja brige. ¹²⁵ Od onih koji su bili nezadovoljni, 50% su imali babe i dede kao lica koja su vodila brigu o detetu, 25% je imalo majku kao lice koje vodi brigu, i 19% su koristili javne ili privatne usluge za brigu o detetu.

¹¹⁹ Samo jedna osoba iz Kamenice je prijavila korišćenje javnih usluga za brigu o deci, ali nije dala podatke o troškovima. U Prištini su bila 21 radnika sa malom decom, ali niko nije prijavio da koristi javnu uslugu za brigu o deci.

¹²⁰ IQR: 40 – 70 €

¹²¹ 95% CI: 32, 51 € više; $p < 0.001$

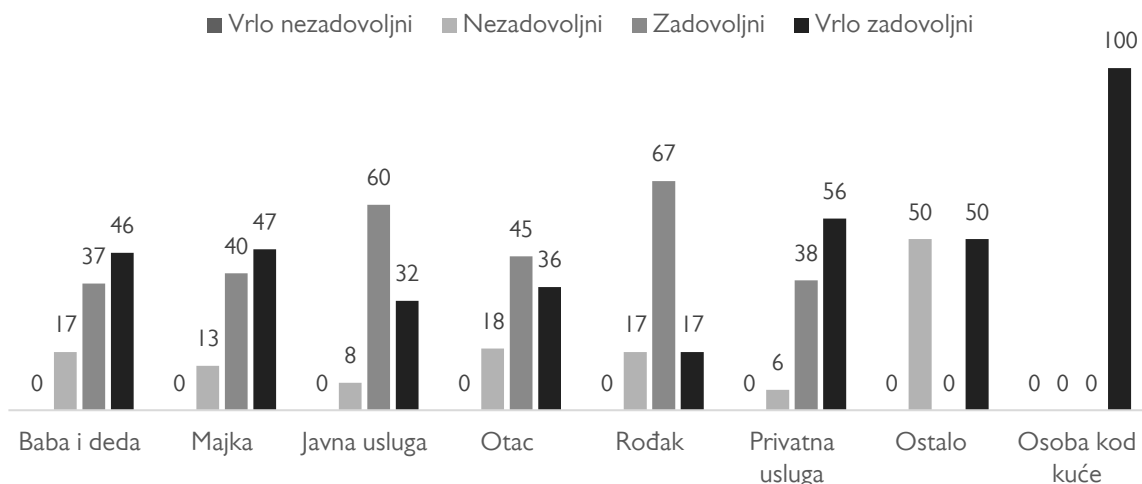
¹²² IQR: 40 – 70 €

¹²³ 95% CI: 32, 51 € više; $p < 0.001$

¹²⁴ Samo jedna osoba iz Kamenice je prijavila korišćenje javnih usluga za brigu o deci, ali nije dala podatke o troškovima. U Prištini su bila 21 radnika sa malom decom, ali niko nije prijavio da koristi javnu uslugu za brigu o deci.

¹²⁵ Nije bilo razlike u zadovoljstvu na osnovu pola ispitanika ili opštine ($p = 0.83$).

Grafikon 12. Zadovoljstvo sa uslugama za brigu o deci (6 meseci do 3 godine) prema vrsti brige o deci (% ispitanika)

Više zaposlenih u severnoj Mitrovici (29%), Đakovici (16%), i Prištini (14%) su bili nezadovoljni sa uslugama koje su pružaju za brigu o deci nego što su bili zaposleni u drugim opštinama (vidi tabelu 11).¹²⁶ Najčešći razlozi koje su ispitanici izjavili su nezadovoljstvo sa njihovim pružaocima usluga za brigu o detetu, da se deca ne druže dovoljno sa drugima (9,35%), loš obrazovni program koje pružaoci nude (8, 31%), roditelj koji vodi brigu o detetu bi želeo da se zaposli (7, 27%), i kvalitet hrane (6, 23%). Od osam ispitanika koji su nezadovoljni sa babama i dedama koji paze decu, šest (75%) je reklo da je to bilo zbog nedostatka mogućnosti da se njihova deca socijalizuju sa drugom decom.

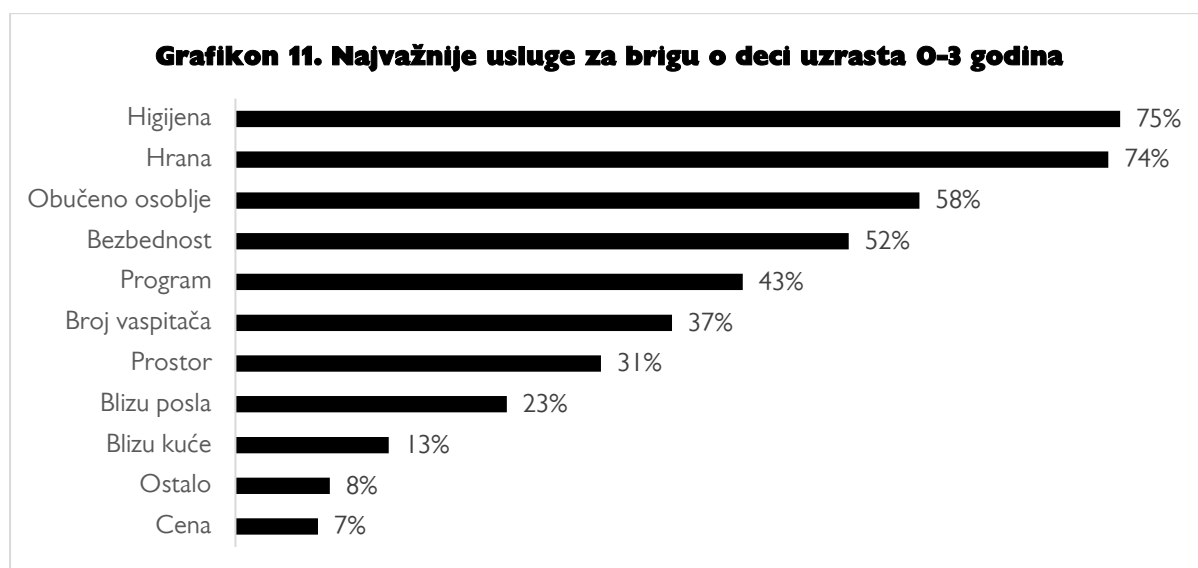
Tabela 11. Zadovoljstvo sa brigom o deci (3 do 6 godina)

Opština	Nezadovoljni		Zadovoljni		Veoma zadovoljni		Ukupno
	B	R%	B	R%	B	R%	B
Kosovo Polje	1	20	1	20	3	60	5
Đakovica	3	15.8	6	31.6	10	52.6	19
Kamenica	1	12.5	2	25	5	62.5	8
Leposavić	1	7.7	8	61.5	4	30.8	13
Lipjan	0	0	1	33.3	2	66.7	3
Mitrovica	4	28.6	9	64.3	1	7.1	14
Peć	2	8	10	40	13	52	25
Priština	3	14.3	4	19	14	66.7	21
Zubin Potok	0	0	4	100	0	0	4
Zvečan	1	20	2	40	2	40	5
Ukupno	16	13.7	47	40.2	54	46.2	117

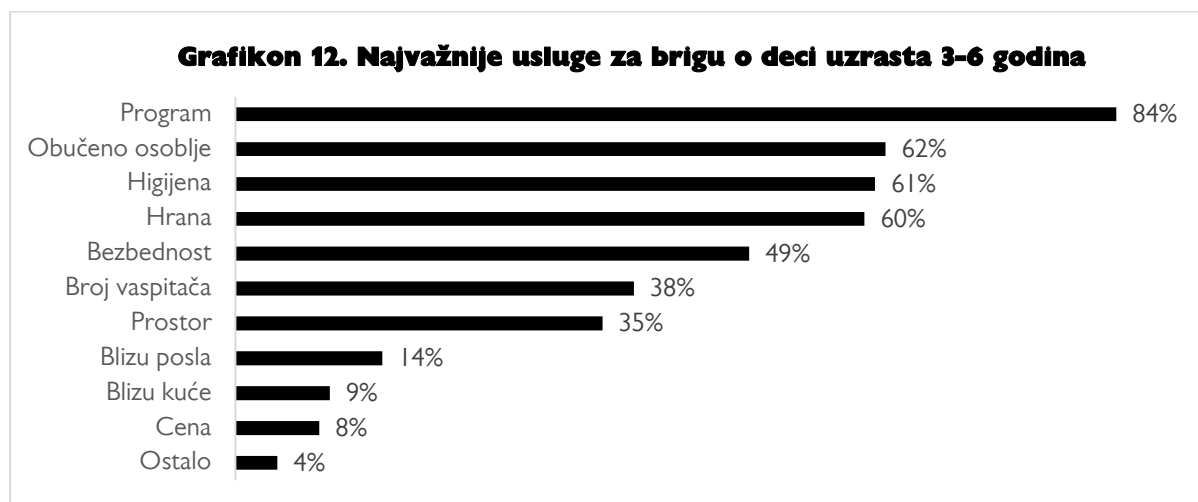
¹²⁶ Niko od ispitanika nije rekao da su "vrlo nezadovoljni".

Najvažnije usluge za brigu o deci

Zaposleni sa decom svih uzrasta su slično razmišljali o onome što su oni smatrali najvažnijim uslugama za brigu o deci. Za roditelje mlađe dece, najvažniji aspekt je bila higijena (75%), zatim hrana (74%) i obučeno osoblje (58%), kao što grafikon 11 prikazuje.

Za decu od tri do šest godina starosti, najvažnije karakteristike za većinu roditelja su bili obrazovni program (84%), obučeno osoblje (62%), i higijena (61%). Malo zaposlenih roditelja su rekli da je cena za brigu o detetu važan razlog.

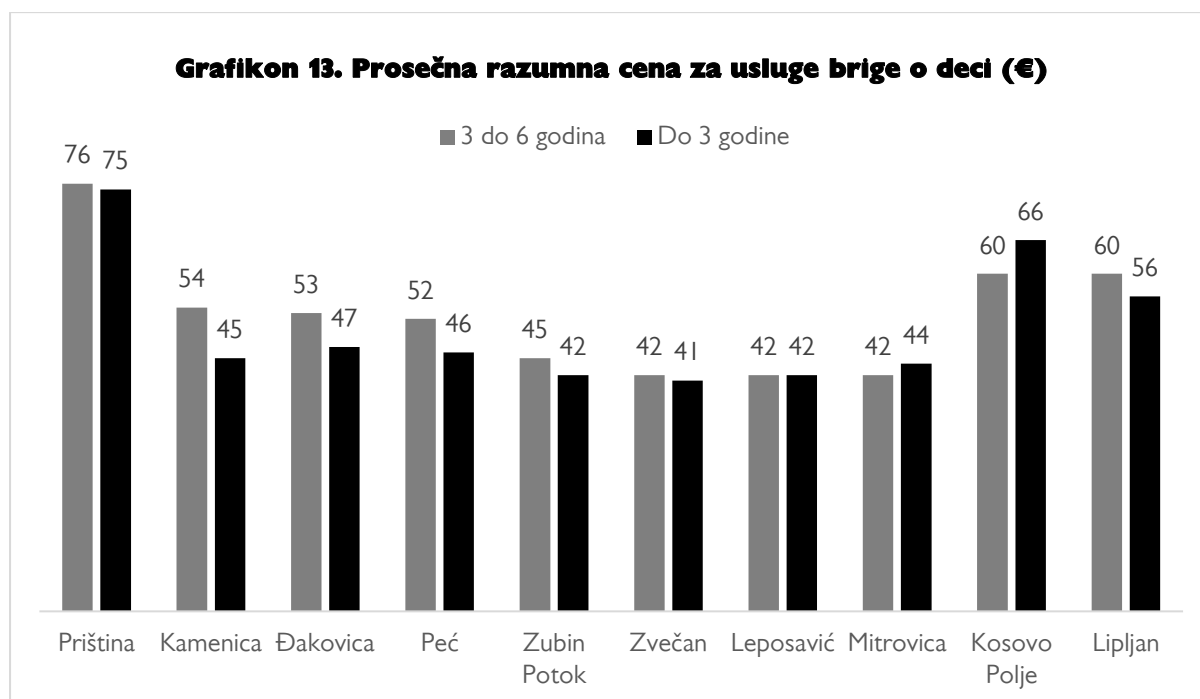
Razumna cena usluga za brigu o deci

U proseku, zaposleni su bili spremni da plate 50 € (48-53 €) za usluge za brigu o deci mlađoj od tri godine i 54 € (52-57 €) za decu od tri do šest godina starosti.¹²⁷ Zaposleni bez dece su bili spremni da plate više; oni su u proseku smatrali da je 59 € bilo razumno u odnosu na 53 € za one sa decom.¹²⁸

¹²⁷ $P < 0.001$. Medijana mesečne cene koju su zaposleni smatrali da je bila razumna za decu mlađu od četiri godine je bila 50 € (IQR: 35€ - 50€). Za decu predškolskog uzrasta je bila 50€ (IQR: 40-60€).

¹²⁸ $P = 0.01$. Nije postojala razlika među ženama i muškarcima ($P = 0.48$) ili drugih osoba sa decom mlađom od tri godine ($P = 0.92$).

Očekivanja u pogledu cene su bila značajno različita po opštinama.¹²⁹ Kao što grafikon 13 pokazuje, zaposleni u Prištini su bili spremni da plate više za usluge za brigu o deci; zaposleni su u proseku su smatrali 76 € razumnom cenom za decu uzrasta od tri do šest godina;¹³⁰ i 75 € je bila razumna cena za decu uzrasta od šest meseci do tri godine.¹³¹

Može se pretpostaviti da roditelji koji su zaposleni u Prištini, posebno u velikim kompanijama, mogu imati prosečno veću platu, od osoba u drugim opštinama. Ovo ih čini voljnijim i sposobnijim da plaćaju više za brigu o deci. Roditelji u Prištini takođe mogu biti svesni da tržišna cena usluga za brigu o deci ima tendenciju da bude skuplja, a samim tim oni ne bi bili u stanju da nađu kvalitetne usluge za brigu o deci po nižim cenama.

Interesovanja poslodavaca za podršku uslugama za brigu o deci

U okviru ciljnih opština, MŽK se fokusirala na 61 većih poslodavaca koji mogu biti zainteresovani za razvoj ustanova za brigu o deci ili davanju finansijskog doprinosa za brigu o deci njihovim zaposlenima.¹³² S obzirom na sveukupnu nisku stopu zaposlenosti žena na Kosovu, MŽK-a je ispitavala kompanije zašto one ne zapošljavaju više žena: 44% je reklo “ova vrsta rada nije namenjena za žene (npr., previše je fizički rad).” Ovo dodaje validnost prethodnom istraživanju MŽK-a od 400 nasumično odabranih poslodavaca na Kosovu, od kojih 47% nisu zapošljavali žene iz istog razloga.¹³³ Sa druge strane, 36% poslodavaca sa kojima su vođeni razgovori preko ovog istraživanja nisu znali zašto nisu zapošljavali većni broj žena. Nisu hteli da plaćaju za porodiljsko odsustvo. Prethodno istraživanje

¹²⁹ P < 0.001

¹³⁰ 95% CI: 69, 82 €

¹³¹ 95% CI: 69, 81 €

¹³² Medijana broja zaposlenih je iznosila 12 (IQR: 7-26). Medijana broja zaposlenih je bila (IQR: 2-13) i šest za zaposlene (IQR: 3-14). Prosečne vrednosti žena i muškaraca su bile iskrivljene zato što je jedan poslodavac bio izuzetno velik. Za više informacija, vidi Aneks 6.

¹³³ MŽK, *Pronalaženje ravnoteže*, str. 14.

MŽK-a je utvrdilo da diskriminacija žena u zapošljavanju postoji među poslodavcima, jer oni ne žele da rizikuju da moraju da plaćaju za porodiljsko odsustvo.¹³⁴ Ni jedan poslodavac nije rekao “žene moraju da brinu o deci tako da ne mogu da rade.”

Skoro svi poslodavci (97%) su rekli da ni jedan radnik u poslednjih pet godina nije napustio mesto, jer im je bilo potrebno da se brinu o svojoj deci. Međutim, činjenica da 52% poslodavaca ne zna da li su njihovi radnici bili roditelji sa decom mlađih od 13 godina, može da znači da oni nisu ni znali da li je ovo bio razlog za napuštanje posla od strane zaposlenog.¹³⁵ Opšti nedostatak znanja o potrebama za brigu o deci koja je neophodna zaposlenima, bi moglo da ugrozi svaki potencijalni interes u davanju podrške zaposlenima u vođenju brige o detetu.

Samo šest poslodavaca (10%) su smatrali da su postojale pristupačnije opcije za brigu o deci na raspolaganju u tom području, oni bi imali više, kvalifikovanije radnike za zapošljavanje. Samo četiri poslodavca (7%) su izrazili interesovanje za osnivanje ustanova za brigu o deci samo za svoje radnike, i pet (8%) su rekli da bi bili zainteresovani za osnivanje zajedničke ustanove za brigu o deci koja bi se delila sa ostalim okolnim preduzećima. Pet poslodavaca (8%) su bili zainteresovani za sufinansiranje budućih ustanova za brigu o deci radnika, ako bi donator podržao početne troškove. Pet (8%) su bili zainteresovani u sufinansiranju budućih ustanova za brigu o deci radnika u okviru JPP-a, ako bi lokalna samouprava bila zainteresovana.¹³⁶ Dodatnih 22 poslodavaca (36%) nije znalo da li bi bili zainteresovani za saradnju u finansiranju JPP-a za brigu o deci ili ne. Devet poslodavaca (15%) su bili spremni da sufinansiraju izgradnju ili adaptaciju centra za brigu, možda zajedno sa drugim kompanijama. Dodatnih 11 poslodavaca (18%) nisu bili sigurni da li bi bili spremni da daju takvo sufinansiranje, i možda bi mogli da se ubede.

U davanju primera ustanove za brigu o detetu Raiffeisen banke (polje 1), samo tri poslodavca (5%) su rekli da bi razmotrili da ponude svojim radnicima sličnu beneficiju, koja bi se kretala od 3 € do 20 € mesečno po detetu. Osim toga, devet poslodavaca (15%) ne zna da li bi razmotrili pružanje usluga kao što je to učinila Raiffeisen banka.

S obzirom na to da nekoliko poslodavaca nemaju znanja o potrebama svojih radnika za brigu o deci, i da su neodlučni o potencijalnom sufinansiranju brige o deci, postoje mogućnosti da se ubede da podrže brigu o deci kroz budućih razgovore i pružanje dokaza da ulaganje u brigu o deci može pomoći njihovom poslovanju.

Polje 1. Studija slučaja: Raiffeisen Banka veruje da subvencionisanje brige o deci ima višestruku korist

U Prištini, Raiffeisen banka je obezbedila jedinstvenu korist za svoje radnike od 2008. Preko konkurentskog postupka nabavke, Raiffeisen je ugovorila privatni centar za brigu o deci svojih zaposlenih. Svi radnici mogu da šalju svoju decu u tom centru, a banka plaća 60% od ukupne mesečne naknade, dok roditelj plaća preostalih 40%. Centar brine za decu u periodu od devet meseci do šest godina. Centar za brigu o deci je u privatnom rukovodstvu. Prema Raiffeisen banci, nisu imali slučajeve radnika da napuštaju posao da bi vodili brigu o deci. Oni ovo pripisuju činjenici da svi zaposleni sa decom imaju rešenje za brigu o deci. Svi radnici mogu da prate rad centra za brigu o deci, koristeći kamere, čime se uveravaju da su deca na sigurnom. Kao rezultat toga, radnici imaju manji broj izostalih radnih dana, i njihov rad i produktivnost su poboljšani. Iz tih razloga, predstavnici Raiffeisen banke ne smatraju podršku brige o deci troškom, već ulaganje u čuvanju i održavanju osoblja, kao i povećanje njihove produktivnosti.

¹³⁴ Ibid.

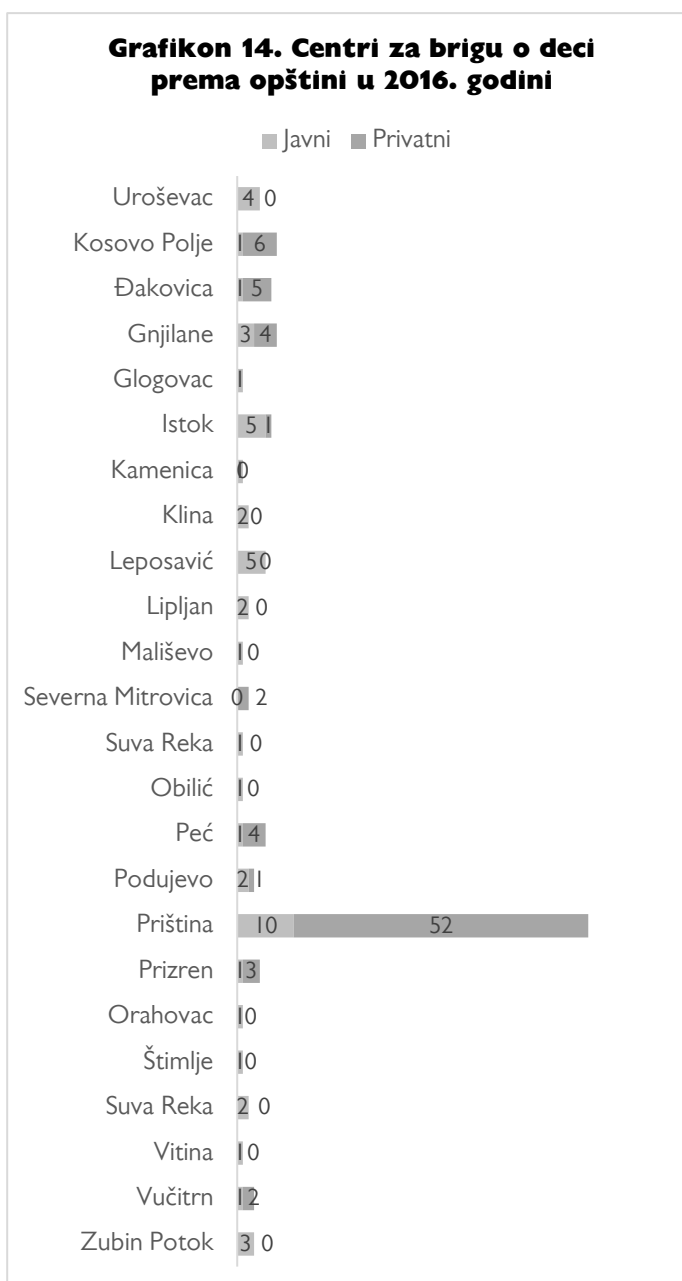
¹³⁵ Od 29 poslodavaca koji su znali da njihovi zaposleni imaju decu, su u proseku rekli da su 26% zaposlenih imali decu mlađu od 13 godina.

¹³⁶ Nije postojala povezanost između veličine preduzeća i nivoa interesovanja za uključivanje u JPP ($p = 0.89$).

Usluge koje su dostupne u centrima za brigu o deci

Kao što je pomenuto, na Kosovu sve ustanove za brigu o deci, javne ili privatne, moraju biti registrovane i nude programe predškolskog vaspitanja. Od 2016. godine, MONT je licencirao 74 privatnih predškolskih ustanova za decu uzrasta od šest i mlađeg uzrasta.¹³⁷ Za 2015-2016. školsku godinu MONT je imao 41 registrovane javne predškolske ustanove.¹³⁸ MŽK-a je identifikovala dodatne centre, čiji je ukupan broj do 134. Kao što grafikon 14 pokazuje, većina centara za brigu o deci se nalazi u opštini Priština (62), od kojih se samo dva nalaze u ruralnim sredinama (Besinje i Ajvalija). Dvanaest opština izgleda da nemaju nikakve registrovane usluge za brigu o deci: Dečani, Dragaš, Đeneral Janković, Gračanica, Junik, Klokot, Mamuša, Novo Brdo, Parteš, Ranilug, Zvečan i Štrpce. Većina centara za brigu o deci se nalaze u urbanim područjima; vrlo malo postoje u malim gradovima ili ruralnim sredinama. Izuzetno zanimljiva je opština Istok, koja ima šest javnih predškolskih ustanova, koje se sve osim jedne nalaze u ruralnom području.¹³⁹ Dok su vremenska ograničenja sprečila dalje istraživanje, ona može ponuditi zanimljiv primer kako su opštinske institucije napravile brigu o deci prioritetom za njihov budžet. U kojoj meri je poboljšana dostupnost brige o deci olakšala povećano učesće žena u radnoj snazi takođe može biti od interesa.

Drugi oblici neformalne brige o deci mogu da postoje, uključujući i neregistrovane centre za brigu o deci.¹⁴⁰ UNICEF podržava devet centara za brigu o deci za razvoj u ranom detinjstvu u zajednici, koji rade skraćeno radno vreme u lokalnim javnim školama, ali kojima rukovode organizacije civilnog društva (OCD) u ruralnim područjima u južnoj Mitrovici (dva), ruralnim područjima u Vučitrnu (tri), ruralnim područjima u Zvečanu (dva), ruralnim područjima u Zubinom Potoku i ruralnim

¹³⁷ Dokument MONT-a koji je uručen MŽK-u, septembar 2016.

¹³⁸ Podaci MONT-a, Odeljenje za predškolsko obrazovanje.

¹³⁹ Prema mr. Agim-u Hadžiu, direktor Direkcije za obrazovanje i kulturu u Istoku, od oktobra 2015. godine, Opština je finansirala samo pet javnih centara za brigu o deci, koji se nalaze u Istoku.

¹⁴⁰ MŽK ih nije temeljno razmatrala zato što su bili neregistrovani i bilo ih je teško pronaći. Njihovi telefoni nisu uvek bili dostupni i nisu odgovarali na e-mailove. Naime, sama priroda neregistrovanog rada može da podrazumeva da su centri možda bili zabrinuti da odgovaraju na sva pitanja.

područjima u Leposaviću.¹⁴¹ Save the Children je takođe podržala centre za brigu o deci sa skraćanim radnim vremenom u okviru škola u Braboniću i selu Vrnica u Mitrovici, Zajmovu u Klini, i Juniku.¹⁴²

MŽK-a je pre svega vodila razgovore sa privatnim ustanovama za brigu o deci. Budući da većina ustanova postoji u Prištini, one čine većinu anketiranih centara. MŽK-a je dalje pretpostavila da, s obzirom na činjenicu da mnogi ljudi putuju u Prištinu na posao, oni mogu da biraju da ostave svoju decu u centrima u Prištini, umesto u njihovim matičnim opštinama. Međutim, prema anketiranim centrima, deca očitno putuju iz istog grada (78%), susednog (57%), i/ili nekog drugog grada u istoj opštini (47%). Samo 8% je reklo da deca dolaze iz drugog grada u nekoj drugoj opštini.

Četrdeset i devet (49) anketiranih centara za brigu o deci su u proseku imali 71 dece.¹⁴³ Ukupan kapacitet centara, u proseku je bio 87 dece (vidi tabelu 12). Najveći centar bi mogao da vodi brigu do 300 dece.¹⁴⁴ Više od četvrtine centara (29%) su imali 21-40 dece. Približno jedna petina centara su imali više od 100 dece. Leposavić i Priština su imali više ustanova za smeštaj, više od 100 dece nego što su to imale druge opštine.

Tabela 12. Broj dece u centrima za brigu o deci, intervjuisani prema opštini

Br. dece	Đakovica		Leposavić		Peć		Priština		Zubin Potok		Ukupno	
	B	%	B	%	B	%	B	%	B	%	B	%
5-20	3	21.4	1	20.0	0	0	1	5.0	1	33.3	6	12.2
21-40	4	28.6	0	0.0	2	28.6	7	35.0	1	33.3	14	28.6
41-60	2	14.3	0	0.0	3	42.9	4	20.0	0	0	9	18.4
61-80	1	7.1	0	0.0	1	14.3	3	15.0	0	0	5	10.2
81-100	2	14.3	1	20.0	0	0	2	10.0	0	0	5	10.2
>100	2	14.3	3	60.0	1	14.3	3	15.0	1	33.3	10	20.4
Ukupno	14	100.0	5	100.0	7	100	20	100.0	3	100.0	49	100.0

Pošto su majke anekdotalno informisale MŽK o tome da identifikacija lokacija za brigu o deci za bebe ispod jedne godine starosti može predstavljati veliki izazov, MŽK-a je postavljala pitanja centrima da li su oni nudili ovu vrsu usluge. Oko 69% od centara je reklo da oni primaju decu mlađu od jedne godine starosti. Ukupno, centara za prihvatanje najmlađe dece do tri meseca je manje ili jednako (8% centara), šest meseci (31%), devet meseci (22%), ili deset meseci starosti (8%). Nešto manje od jedne četvrtine centara samo primaju decu tri godina starosti ili stariju decu (22%). Mali procenat centara koji prihvata decu ispod tri meseca (8%) ili čak mlađu od šest meseci (31%), može da predstavlja izazov za zaposlene majke koje žele da se vrate na posao. Dok ovo ne bi trebalo da bude odgovornost majke, sadašnje diskriminatorne odredbe materinstva i očinstva na Kosovu u okviru Zakona o radu, samo predviđaju da žene mogu uzeti slobodne dane da se brinu o svojoj deci. Iz mnogih razloga razrađenim na drugom mestu,¹⁴⁵ to može otežati ženama pristup zapošljavanju. Naime, MŽK-a je zaključila da što duže žene ostanu na porodijskom odsustvu, manje su šanse da se vrate na posao.¹⁴⁶

¹⁴¹ Program je počeo u 2011. godini sa četiri centra (dva na severu i dva na jugu). Dodatnih pet centara su otvoreni u 2014. godini. OCD-vi koji rukovode centrima na jugu su Centar za demokratizaciju civilnog društva i NVO na severu, "Santa Marija" koja rukovodi centrima (e-mail prepiska sa UNICEF-om, 11 oktobar. 2016).

¹⁴² E-mail prepiska, 9. oktobar 2016.

¹⁴³ SD: 56; Medijana: 50; IQR: 30 - 90

¹⁴⁴ SD: 59; Medijana: 70; IQR: 40-120

¹⁴⁵ Vidi MŽK, *Pronalažanje ravnoteže*.

¹⁴⁶ Za više detalja, vidi MŽK, *Pronalažanje ravnoteže*.

Anketirani centri za brigu su se znatno razlikovali u broju zaposlenih kojeg su imali, od samo jednog do 60 (tabela 13). Centri su u proseku imali 14 radnika, iako se prosečan broj zaposlenih razlikovao po opštinama. Centri na severu Kosova (na primer, Leposaviću i Zubinom Potoku) su imali više zaposlenih nego drugi centri

U proseku, na svakih dodatnih 10 dece koja pohađaju centar, centar ima dva dodatna radnika.¹⁴⁷ Za decu mlađu od tri godine, u proseku su desetoro dece za svakog nastavnika. Centri u Đakovici (prosečni odnos 12: 1) i Leposaviću (16: 1) imaju više dece po nastavniku nego u Prištini (8:1) i Peći (7:1).¹⁴⁸ Većina centara imaju veći broj dece po nastavniku od onog koji je predviđen Administrativnim uputstvom o uključivanju dece u predškolskim ustanovama, što ukazuje da dva nastavnika treba da imaju najviše dvanaest učenika (ili šest po nastavniku).¹⁴⁹

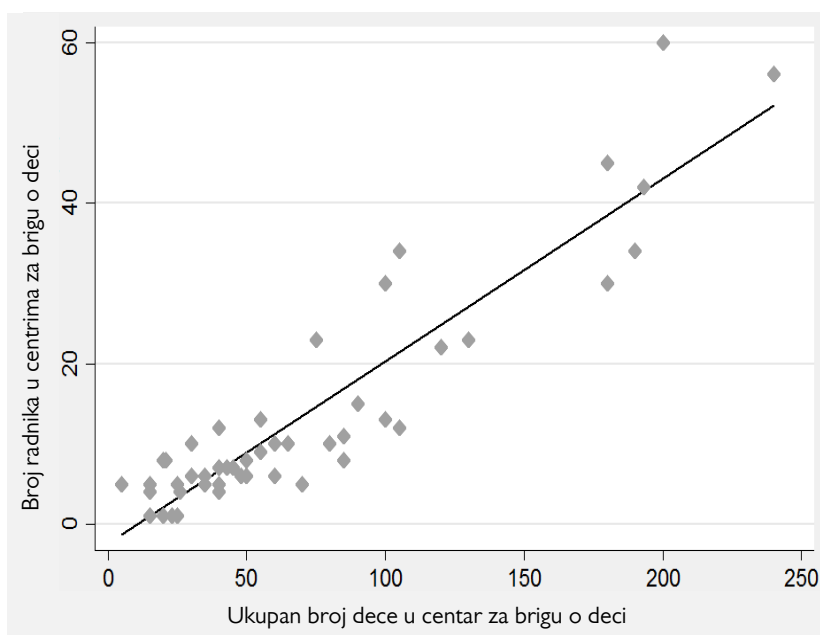
Za decu stariju od tri godine, u proseku su 12 dece po nastavniku. Centri u Leposaviću su u proseku imali 22 dece za svakog nastavnika, u odnosu na deset u Prištini i sedam u Peći.¹⁵⁰ Administrativno uputstvo predviđa da će dva nastavnika imati najviše 23 dece uzrasta od tri do šest godina, ili 12,5 dece po nastavniku.

U 75% centara, svi zaposleni su radili puno radno vreme. U ostalih 12 centara, 67% centara je imalo ≥80% zaposlenih koji rade puno radno vreme. Jedan centar je imao samo pola radnog vremena. U 71% centara, 90% ili više zaposlenih su žene. Ovo nije začuđujuće s obzirom da posao brige o deci obavljaju pre svega žene širom sveta, zbog tradicionalnih rodni uloga.¹⁵¹

Tabela 13. Broj zaposlenih u centrima za brigu o deci

Opština	Prosek	SD	Medijan	Min	Mak	B
Đakovica	8	9	6	1	34	14
Leposavić	33	19	34	5	56	5
Peć	16	20	10	5	60	7
Priština	11	8	9	4	30	20
Zubin Potok	21	21	10	8	45	3
Ukupno	14	14	8	1	60	49

Grafikon 15. Odnos nastavnik-učenik u centrima za brigu o deci

¹⁴⁷ 95% CI: 1.9, 2.3; p<0.001

¹⁴⁸ P < 0.01

¹⁴⁹ MONT, Administrativno uputstvo br. 6/2008 za uključivanje dece u predškolskim institucijama.

¹⁵⁰ P = 0.001

¹⁵¹ Branch, Kathryn, "Are women worth as much as men?: Employment Inequities, Gender Roles, and Public Policy," (*Da li su žene vredne onoliko koliko muškarci?: Nejednakosti u zapošljavanju, rodne uloge i javne politike*) dostupno na: <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1205&context=djglp>.

Radno vreme centara za brigu o deci

Većina centara (85%) su otvoreni pet dana u nedelji; 14% su bili otvoreni šest dana. Centri su se često otvarali između 6:00-6:30 ujutru (41%) i 7:00 ujutru. (33%).¹⁵² Centri se zatvaraju između 16:00-16:30 časova (27%), 17:00-17:30 (33%), i 18:00-18:30 (20%), sa najranijim zatvaranjem u 12:00 časova i najkasnijim zatvaranjem u 20:00 časova. Šesnaest centara (33%) su zatvarali tokom avgusta i februara meseca. Nedostupnost brige o deci tokom letnjih meseci je nametnula problem naročito zaposlenim ženama.¹⁵³

Cena za brigu o deci

Naknada za brigu o deci se kretala od nule do 400 €. U proseku, centri naplaćuju 69 € po detetu mesečno. Međutim, centri u Prištini naplaćuju mesečno u proseku 69 € više po detetu od drugih opština.¹⁵⁴ Skoro svi centri (94%) smanjuju nadoknade za roditelje sa više od jednim detetom u centru. U proseku centri naplaćuju mesečno 10 € manje po detetu ako ih je upisano više dece iz iste porodice.¹⁵⁵

Dvadeset centara (41%) primaju decu po dnevnoj stopi. Od ovih centara, 55% naplaćuju 5 € po danu.

Tabela 14. Mesečni troškovi za brigu o deci (€)

Opština	Prose	SD	Medij	Min	Mak	B
Đakovica	41	20	35	0	95	14
Leposavić	28	3	30	25	30	5
Peć	53	27	60	3	80	7
Priština	112	72	100	50	400	20
Zubin Potok	27	3	25	25	30	3
Ukupno	69	60	60	0	400	49

Troškovi centara za brigu o deci

Nekoliko centara je oklevalo da pruži detaljne informacije o svojim troškovima. Centri na severu Kosova (Leposavić i Zubin Potok) nisu delili informacije o svojim troškovima i prihodima poslovanja. Njihovi odgovori su ukazivali na to da oni možda dobijaju sredstva i od kosovskih i srpskih vlasti za plate i druge troškove, ali oni ovo nisu potvrdili.

Tabela 15. Mesečna bruto plata zaposlenih

Opština	Prosek	SD	Medijana	Min	Mak	B
Đakovia	282	101	350	100	400	13
Leposavić*	-	-	-	-	-	5
Peć	269	6	280	150	350	7
Priština	281	6	250	190	407	20
Zubin Potok*	-	-	-	-	-	3
Ukupno	279	76	275	100	407	40

* Odbila da pruži informacije

U proseku su centri plaćali mesečno bruto platu 279 € za stalni radni odnos, što uključuje penzije i poreze (tabela 15). Minimalni plaćeni iznos je iznosio 100 € mesečno, dok je maksimalni iznos bio 407 €.

U proseku, centri za brigu su plaćali 2.507 € mesečno za operativne troškove. Međutim, prosečnost nekih centara je bila iskrivljena koji su imali drastično veće operativne troškove. Stoga, prosečnost od 1.000 € je možda nešto preciznija. U najmanju ruku, centri su izjavili da nisu imali operativne troškove. Većina centara su plaćali mesečno 13.000 € za troškove.¹⁵⁶

¹⁵² Najranije vreme otvaranja centra je bilo u 5:00 ujutru i najkasnije vreme zatvaranja centra je bilo u 9:00 časova pre podne.

¹⁵³ Žene u opštini Kamenica su na primer tražile da opština reši ovaj problem (razgovor MŽK-a sa opštinskim službenicima, 2016.).

¹⁵⁴ 95% CI: 39, 99

¹⁵⁵ SD: 22; Medijana: 10; IQR: 5-10

¹⁵⁶ Špermanov rho: 0.26, p = 0.12

Tabela 16. Prosečni mesečni operativni troškovi centara za brigu o deci po opštinama

	0 €		100-850€		1000-3000€		>3000€		Bez odgovora		Ukupno	
	B	R%	B	R%	B	R%	B	R%	B	R%	B	R%
Đakovica	0	0	10	71.4	0	0	0	0	4	28.6	14	100.0
Leposavić	5	100.0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	100.0
Peć	0	0	0	0	3	42.9	3	42.9	1	14.3	7	100.0
Priština	0	0	1	5.0	7	35.0	7	35.0	5	25.0	20	100.0
Zubin Potok	2	66.7	0	0	0	0	1	33.3	0	0	3	100.0
Ukupno	7	14.3	11	22.4	10	20.4	11	22.4	10	20.4	49	100.0

Nije postojala statistički značajna povezanost između broja dece u centru i prosečnih mesečnih troškova (čak i tokom kontrola opština). Drugim rečima, procenjeni prosečni operativni troškovi mesečno nisu u uzajamnoj vezi sa veličinom centra za brigu o deci.

Jedanaest centara za brigu o deci (22%) su dobili beneficije ili subvencije od države: devet u Đakovici i dva u Prištini. Centri na severu su verovatno dobijali podršku, ali nisu bili voljni da pruže ove informacije.

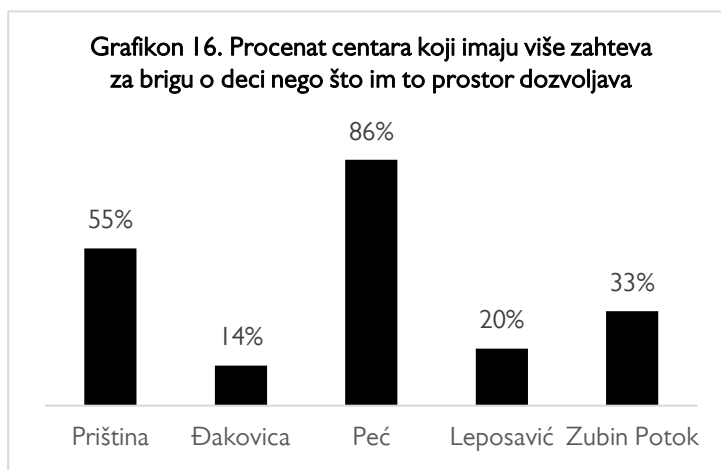
Tabela 17. Prosečni mesečni troškovi (€) prema broju dece

Br. dece	Prosek	Medija	Min	Mak
5-20	242	175	0	800
21-40	1731	1500	0	4500
41-60	2257	1500	600	6500
61-80	6500	5000	1500	13000
81-100	1720	850	0	4000
>100	4011	800	0	12000

Potražnja za brigu o deci

Ukupno, 43% od anketiranih centara za brigu o deci, su imali više zahteva za brigu o deci nego što su imali prostora da obezbede. Potražnja za dodatnim prostorom je bilo znatno niža u centrima u Đakovici (14%) u odnosu na Prištinu (55).¹⁵⁷ Od centara sa više zahteva od raspoloživog prostora, 76% imaju listu čekanja sa prosečno 18 dece na listi čekanja.¹⁵⁸ Ovo dodatno pokazuje jasnu potrebu za povećanje dostupnosti brige o deci.

Grafikon 16. Procenat centara koji imaju više zahteva za brigu o deci nego što im to prostor dozvoljava

Izazovi sa kojima se suočavaju centri za brigu o deci

Centri za brigu o deci su izjavili da su najčešći izazovi sa kojima se suočavaju "probirljivi roditelji" (41%) i "veći troškovi od prihoda" (33%). Centri u Prištini su češće nabrajali troškove kao izazov; 55% centara u Prištini je prijavilo ovo kao izazov, u odnosu na 17% centara iz drugih opština.¹⁵⁹

¹⁵⁷ P = 0.01

¹⁵⁸ IQR 10-30

¹⁵⁹ P = 0.01

Grafikon 17. Glavni izazovi sa kojima se suočavaju centri za brigu o deci (prema % centara)

Drugi izazovi koji su pomenuti od strane centara uključuju nedoslednu, skupu struju i slične probleme sa grejanjem tokom zime (šest centara); roditelji koji ne žele da provedu više vremena pomažući svojoj deci sa domaćim zadacima; konkurencija; nedovoljna obuka koju MONT pruža za osoblje centra za brigu o deci; neredovna voda; roditelji koji traže više usluga nego što će platiti; nedovoljni prihodi; birokratske procedure i nedostatak pomoći prilikom popunjavanja dokumenata za MONT i opštinsku upravu za obrazovanje; nedostatak adekvatno kvalifikovanih nastavnika za rad sa decom sa posebnim potrebama; i nedovoljna digitalizacija usluga.

Usluga dadilja i čuvanja dece

Danas, kosovski zakon ne reguliše rad dadilja, i dadilje ne treba da se registruju. Zbog toga je teško odrediti koliko dadilja postoje na Kosovu, njihove kvalifikacije, i koliko one naplaćuju. Neformalna pitanja ukazuju na to da dadilja pojedinac može koštati oko 150 € do 270 € mesečno. Na taj način, imati dadilju bi bilo znatno skuplje od privatne ili javne brige o deci, tako da bi samo porodice sa većim prihodima mogle sebi da priušte dadilje. Kao što je pomenuto, veoma mali broj ispitanih zaposlenih roditelja je prijavilo da koristi dadilje (na primer, “osoba u kući”).

Postoje najmanje tri agencije koje nude usluge dadilje.¹⁶⁰ Agencija “Mother care” je na primer, obučila dadilje koje pružaju usluge za brigu o deci za 270 € mesečno, koje se plaćaju direktno kompaniji. Kompanija preuzima odgovornost za dadilje i nudi hitne izmene u slučajevima kada se lica koja pružaju usluge brige ne pojave ili su bolesna. Na severu Kosova, nevladina organizacija (NVO) Centar za razvoj žene je obučio 40 žena da rade kao dadilje i posluje kao agencija koja povezuje dadilje sa radnim mestima od 2015. godine.¹⁶¹ Do danas, Agencija je pronašla posao za 15 žena. Mesečna naknada iznosi 25 €, dok roditelji koji koriste ove usluge na dnevnoj bazi plaćaju 3 € po satu. Takođe postoje sajtovi za pronalaženje bebisiterka i dadilja, kao što je www.bebaime.com i <http://www.smartdado.com/>.

¹⁶⁰ MŽK-a nije mogla da nađe drugog pružaoca usluga, kao što je NINA Nana, pošto njihove informacije nisu bile ažurirane. Većina informacija u ovom pasusu je obezbeđena kolegijalnom ocenom na osnovu neformalnih ispitivanja (2016).

¹⁶¹ Inicijativa je podržana od strane Projekta osnaživanja Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID).

Zaključci

Skoro sve anketirane nezaposlene žene bi želele da rade na plaćenju poziciji. Većina (88%) bi koristila usluge za brigu o deci, ako bi imale pristupačne opcije na raspolaganju. U proseku su smatrale 40 € mesečno pristupačnim. Centri za brigu o deci se nalaze pre svega u Prištini i pristup brizi o deci za osobe koje žive u ruralnim područjima je posebno ograničen. Pregled demografije u odnosu na sadašnju dostupnost brige o deci ukazuje na to da oko 145,977 dece nemaju pristup brizi o deci na Kosovu; neispunjena potreba za uslugama za brigu o deci je najveća u Prištini (16,562 dece), Prizrenu (14,993) i Uroševcu (8,997). Dvanaest opština očigledno nemaju bilo kakvu brigu o deci na raspolaganju za decu uzrasta mlađeg od pet godina (vidi Aneks 3).

Iskorišćavanjem isključivo rezultata istraživanja MŽK-a, teško je bilo doći do tačno određenih predloženih troškova za brigu o deci; neki centri ne pružaju informacije o troškovima, i troškovi se mogu razlikovati u zavisnosti od vrste pružene brige i lokacije. Tokom razmatranja, nezaposleni roditelji su rekli da ih javna usluga za brigu o detetu u proseku košta oko 40 € mesečno i privatna usluga za brigu o detetu 80 € mesečno. Zaposleni su bili spremni da plate oko 50 € mesečno za usluge brige o deci. Prosečna naknada po detetu prijavljena od strane privatnih centara za brigu o deci je iznosila 70 € mesečno. Javni službenici su izjavili da javna briga o detetu košta od 35 € i 50 € mesečno. Troškovi za brigu o deci su se razlikovali u zavisnosti od opštine, gde su troškovi u Prištini bili znatno veći nego u drugim opštinama.

Procena troškova za brigu o deci

Pored razmatranja operativnih troškova u različitim opštinama, tačne procene za brigu o deci moraju da odražavaju stvarne troškove pružanja kvalitetne brige o deci koja zadovoljava navedene pravne standarde na Kosovu. Ovo uključuje vezu sa prostornim uslovima, zdravljem, bezbednosti, kvalifikovanim nastavnicima, pomoćnim osobljem, ishranom, obrazovnim programom, i didaktičkim materijalom (na primer, knjige i potrošni materijal).¹⁶² Roditelji su slično izjavili da od centara za brigu o deci očekuju da nude opcije zdrave hrane, higijenskih sredstava, dobar obrazovni program, i kvalifikovano osoblje.

Plaćene usluge brige o deci takođe moraju da prepoznaju odgovarajući način usluga koje se pružaju licima koja obavljaju poslove brige i nege.¹⁶³ Poslovi brige i nege zahtevaju vreme i prisustvo u određenim vremenima i mestima u kojima postoji potreba.¹⁶⁴ Pravilna briga često zahteva da lice koje je pruža razvije odnos sa primaocem. Ovi aspekti brige zahtevaju pažnju kada se raspravlja o komodifikaciji brige. Plaćeni posao brige je često potcenjen i lica koja obavljaju taj posao mogu da žive u siromaštvu zbog niskih plata i loših uslova rada.¹⁶⁵ Transformacija neplaćenog posla za brigu o deci u plaćeni posao za brigu neće služiti u korist ženama (ili muškarcima) ako je posao za brigu o deci potcenjen. U svim novim pristupima za proširenje dostupnosti brige o deci, treba se obezbediti pravična zarada i tretman zaposlenih u centrima za brigu o deci.

---

¹⁶² Komentar od strane recenzenata o nacrtu izveštaja, 2016.

¹⁶³ Himmelweit, Susan, Odeljenje UN-a za unapređenje žena, *Rethinking Care, Gender Inequality and policies*, (Promišljanje o nezi, rodnoj nejednakosti i politikama), 2008, str. 2, dostupno na: <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/equalsharing/EGM-ESOR-2008-EP-7%20Susan%20Himmelweit.pdf>.

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Na primer, studija u Velikoj Britaniji je utvrdila da nekoliko staratelja žive ispod nacionalne minimalne zarade (za više informacija, vidi: Matthew Pennycook, Resolution Foundation, *Does it pay to care? Under-payment of the National Minimum Wage in the social care sector*, (Da li se isplati da vodiš brigu? Zarada ispod minimalne nacionalne zarade u odseku socijalne zaštite) UK: Resolution Foundation, avgust 2013, dostupno na: <http://www.resolutionfoundation.org/wp-content/uploads/2013/08/Does-it-pay-to-care.pdf>).

MŽK-a je napravila grube procene potencijalnih troškova za pružanje kvalitetne brige o deci pet dana nedeljno, osam sati dnevno (vidi tabelu 18). Procenjeni troškovi za nastavnike su zasnovani na trenutno plaćenom iznosu za iskusne nastavnike u javnim predškolskim ustanovama, imajući u vidu njihovu stručnu spremu i priznanje za kvalitet izvedenih radova.¹⁶⁷ Manje plaćanje ne bi prepoznalo i vrednovalo važnu ulogu koju imaju nastavnici u obrazovanju dece predškolskog uzrasta. Nastavnici bi mogli imati pomoć od strane

Troškovi	Jedinica	Troškovi #		Ukupno
		prema jedinici	jedinica	
Bruto plata nastavnika	Nastavnik/meseci	462€	12	5,544€
Bruto plata pomoćnika nastavnika	Nastavnik/meseci	383€	12	4,596€
Doručak	Deca/dani	1.5€	4800	7,200€
Ručak	Deca/dani	2€	4800	9,600€
Užina (dve)	Deca/dani	1.5€	4800	7,200€
Potrošni didaktički materijal	Deca/meseci	2€	240	480€
Igračke i investicije	Mesečno	50€	12	600€
Usluge čišćenja (dva puta nedeljno)	Dnevno	€15	100	1,500€
Krećenje	Po vremenu	1,000€	1	1,000€
Dezinfekcija	Po vremenu	400€	2	800€
Održavanje	Mesečno	20€	12	240€
Nastavnici na određeno vreme ¹⁶⁶	Dani	50€	24	1,200€
Komunalne usluge (voda, grejanje, struja)	Mesečno	60€	12	720€
Obuka osoblja	Nastavnici	100€	2	200€
Bankarski troškovi		12€	12	144€
Ukupno				41,204€

asistenta nastavnika sa manje kvalifikacija kao što je predviđeno zakonom, u iznosu od bruto 383 €. Broj nastavnika se zasniva na idealnom, pravnom odnosu dece po nastavniku. Procena ne uključuje administrativno osoblje, što bi moglo da znači dodatne troškove.

Procene drugih troškova su bile zasnovane na približnim troškovima usluga u Prištini, što može koštati više nego na drugim lokacijama. Procena ne uključuje troškove zakupnine ili imovine (ako su centri u privatnom vlasništvu), kao što se takvi troškovi mogu značajno razlikovati. Ako bi se koristele zgrade u javnom vlasništvu, takvi troškovi ne bi postojali. Prema ovoj proceni, rad kvalitetnog centra za brigu 20 dece uzrasta tri do šest godina bi koštao oko 39,706 € godišnje. Podeljeni među 20 dece, troškovi brige bi iznosili 171 € po detetu svakog meseca. Za mlađu decu, briga bi koštala duplo više zbog zakonskog zahteva za više nastavnika, u iznosu od 52,564 € godišnje i 219 € po detetu mesečno.

Ako se broj dece poveća, ne uzimajući u obzir bilo kakve dodatne troškove povezane sa prostorom, troškovi brige se smanjuju jer su ukupni operativni troškovi podeljeni između više dece, čak i kada se razmatra potrebu za većim zapošljavanjem nastavnika. Na primer, za 100 dece uzrasta od tri do šest godina, cena po detetu bi pala na 155 € mesečno, i 195 € mesečno za mlađu decu. UNICEF trenutno vodi detaljnu studiju o stvarnim troškovima brige koja će biti objavljena krajem 2016. godine, koje će verovatno obezbediti čak i tačnije procene zasnovane na dokazima.

Pošto roditelji obično teže da se brinu o kvalitetu obrazovnog programa i hrani za njihovu decu, jasno predstavljanje stvarnih troškova pružanja kvalitetne brige o deci može učiniti roditelje spremnijim da plate veće cene za brigu o deci, gde je to moguće s obzirom na njihov nivo prihoda. Možda centri mogu transparentno deliti sa roditeljima stvarne troškove što se odnosi na pažnju koju oni pružaju, tako da roditelji mogu bolje razumeti troškove kvalitetne brige o deci. Ovo takođe može da podstakne roditelje da budu angažovaniji u podršci alternativnim naporima za prikupljanje sredstava za centre za brigu o deci.

¹⁶⁶ Ovo se zasniva na pretpostavci da bi svaki nastavnik u proseku propustio jedan dan rada mesečno.

¹⁶⁷ Iznosi plata iz komunikacija MŽK-a sa MONT-om, 10. oktobar 2016. godine.

Opcioni modeli za povećanje dostupnosti brige o deci

Na osnovu gore navedenih nalaza i razgovora sa zainteresovanim stranama, postoji nekoliko potencijalnih modela za ulaganje u proširenja dostupnosti brige o deci. Svaki model naveden u nastavku ima potencijalne koristi i rizike. Budući da MŽK nije obezbedila dovoljno dokaza koji bi podržali preporučivanje bilo kojeg jedinstvenog modela, izneto je nekoliko opcija koje bi mogle doprineti širenju dostupnosti brige o deci. Pojedine opštine, privatna preduzeća i donatori će izabrati model ili kombinaciju modela koji će biti najbolji za njihove specifične ciljne grupe, na osnovu lokalnih potreba, mogućnosti i raspoloživih resursa.

Model 1. Proširiti javnu negu i brigu finansiranu od strane države

Osiguranje pristupa kvalitetnoj brizi o deci je odgovornost države, kao što je navedeno u Ustavu i Zakonu o predškolskom vaspitanju, gde se navodi da opštinski organi moraju ispuniti potrebe zajednice.¹⁶⁸ Povećanje dostupnosti brige o deci je i prioritet NSR-a. Pored toga, većina anketiranih nezaposlenih žena je izjavilo da bi radije koristile državne objekte za brigu o deci.

Predškolsko vaspitanje se finansira putem posebnog granta za obrazovanje iz centralnog budžeta Republike Kosovo; sopstvenih prihoda stvorenih od strane obrazovnih institucija i opštinskih grantova. Iznos specifičnog granta se izračunava prema raspodeli na osnovu broja učenika i standarda koje je postavilo MONT. Komisija za grantove utvrđuje formulu, imajući u vidu nacionalni nastavni plan i program, obrazovanje za posebne potrebe, operativne troškove koji se ne plaćaju od plata, norme za veličinu razreda i lokaciju.¹⁶⁹ Međutim, prema izveštaju MONT-a iz 2015. godine, finansiranje za predškolsko vaspitanje se nije mnogo promenilo u poslednje četiri godine, „što ukazuje da opštine ne rade u smislu povećanja broja vrtića.”¹⁷⁰ Opštine treba da izdvoje sredstva iz svakog godišnjeg budžeta za postepeno povećanje broja prostora dostupnih u centrima za brigu o deci koje finansira država u skladu sa stepenom potrebe u svakoj opštini.

Zvaničnici lokalne vlasti u opštinama Priština, Peć, Đakovica i Kamenica su izjavili da nemaju dovoljan budžet za uspostavljanje novih centara za brigu o deci. Iako su neke tražile sredstva za širenje dostupnosti brige o djeci, uključujući i na osnovu zahteva od strane lokalnog stanovništva, njihovi zahtevi su odbijeni od strane Ministarstva finansija.¹⁷¹ Ministarstvo finansija treba da podrži ove zahteve kada su u skladu sa zakonskim obavezama javnih institucija, kada je dokaz o potrebi pokazan, a postoji i podrška javnosti.

S obzirom na ograničenja budžeta Kosova, centri koje finansira vlada će biti u stanju da odmah i samostalno dostignu nivo potražnje za uslugama nege. Stoga, kako bi ispunile potrebe svojih građana, opštine treba da potraže dodatne, alternativnih načina za povećanje dostupnosti brige o deci. Druge budžetske organizacije, takođe, mogu izdvojiti resurse za podršku širenja dostupnosti brige o deci, koja imaju veze sa njihovim specifičnim ulogama i odgovornostima. MONT mora da podrži povećanje broja dece u predškolskim ustanovama i poboljšanje kvaliteta predškolskog vaspitanja, kao što je predviđeno Zakonom o predškolskom vaspitanju. Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ) može da osmisli socijalne šeme i izdvoji sredstva za subvencionisanje brige o deci za porodice sa niskim primanjima, samohrane roditelje, nezaposlena lica kada pohađaju intervjuje za posao, nezaposlena lica koja prisustvuju stručnoj obuci i preživele rodno zasnovanog nasilja.¹⁷² Osim toga, javne predškolske ustanove mogu da prikupe sredstva od roditelja koji primaju usluge, donacije od strane roditelja,

¹⁶⁸ Ustav Republike Kosovo, član 50 (stav 1) i Skupština Kosova, Zakon br. 2006/02-L-52 o predškolskom obrazovanju, član 7.

¹⁶⁹ Skupština Kosova, Zakon br. 03/ L- 049 o finansijama lokalne vlasti, član 25 (4), na: http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2008_03-L049_sr.pdf.

¹⁷⁰ MONT, *Izveštaj o proceni Strateškog plana za obrazovanje 2011-2016*, 2015, str. 102, na: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/STRATESKI_PLAN_ZA_OBRAZOVANJE_NA_KOSOVO_2011-2016.pdf.

¹⁷¹ Intervjui MŽK sa zvaničnicima iz ovih opština, 2016.

¹⁷² Zakon o predškolskom obrazovanju već predviđa da će hospitalizovane grupe, deca sa posebnim potrebama i deca ratnih invalida imati plaćeno predškolsko obrazovanje iz budžeta Kosova (član 25).

prodaje proizvoda i usluga, donacija zajednice, poklona i drugih dobara.¹⁷³ Procedure za prikupljanje ovih sredstava su definisane putem posebnog sporazuma između institucija i Ministarstva finansija.¹⁷⁴

Pošto će prostor u centrima za brigu o deci finansirani od strane države biti ograničen u bliskoj budućnosti, na osnovu naučenih lekcija iz opštine Priština, politike za davanje prioriteta ugroženim grupama kao primaoci brige koje se finansiraju od strane države treba da se primene širom zemlje. Ovo uključuje decu nezaposlenih roditelja, decu samohranih roditelja, decu osoba sa smetnjama u razvoju i decu preživelih rodno zasnovanog nasilja. Nakon ugroženih grupa, ukoliko ostane mesta u centrima koje finansira država, treba dati prioritet deci roditelja sa niskim primanjima. U međuvremenu, putem politika i u nekim slučajevima subvencija, država može podržati druge inicijative za povećanje dostupnosti brige o deci kao što je opisano u nastavku, što može predstavljati niže troškove za državu.

Model 2. Javno-privatno partnerstvo

Javno privatno partnerstvo (JPP) je partnerstvo izvršeno između privatnih i javnih subjekata da pružaju usluge. Svetska banka definiše JPP kao: „Dugoročni ugovor između privatne strane i vladinog tela, za pružanje javnih dobara ili usluga, u kojoj privatna strana nosi veliki rizik i odgovornost za upravljanje, dok je naknada povezana sa performansama.”¹⁷⁵ Što se tiče usluga brige o deci, JPP može da uključi uspostavljanje partnerstva između privatnog i javnog sektora radi osnivanja i/ili upravljanja jednim ili više centara za brigu o deci. Nekoliko pozitivnih primera JPP koja pružaju usluge za brigu postoje u drugim zemljama.¹⁷⁶

Na Kosovu, sva JPP su regulisana Zakonom br. 04/L-045 o javno privatnom partnerstvu.¹⁷⁷ U svakom javnom organu, uključujući opštine, Komitet JPP ili Departman JPP mogu identifikovati, predložiti i pokrenuti JPP. Prvo, relevantni javni organ obavlja projekat studije izvodljivosti zasnovan na „principu vrednosti za novac”, koji se podnosi Komitetu JPP. Ako Komitet JPP odobri projekat, odobrava tenderske procedure. Zatim, zainteresovani ponuđači podnose zahteve u rokovima predviđenim zakonom.¹⁷⁸ Zainteresovani ponuđači moraju da ispune kriterijume podobnosti navedene u Zakonu o javnim nabavkama i Zakonu o javno privatnom partnerstvu.¹⁷⁹ Projekti koji se odnose na javne komunalne usluge moraju da ispunjavaju i dodatne kriterijume: 1) projekat treba da bude u okviru opštinskih nadležnosti koje su utvrđene u Zakonu o lokalnoj samoupravi; 2) opština treba da obezbedi adekvatno finansiranje za implementaciju projekta; i 3) opština treba da obezbedi adekvatnu raspodelu rizika između privatnog i javnog sektora.¹⁸⁰

Zakon o predškolskom vaspitanju, takođe, predviđa da opštinski budžet može da obezbedi sredstva za održavanje, da se investira u imovinu i javne predškolske objekte u predškolskim ustanovama koje deluju na osnovu koncesija.¹⁸¹ Pored toga, ovaj Zakon predviđa da će u mestima bez predškolskih ustanova ili sa institucijama koje imaju dovoljno prostora, „MONT i određena institucija opštine imati za cilj da finansijski podrže ne-javne inicijative koje pružaju usluge predškolskog vaspitanja”¹⁸² Zakon dozvoljava i reguliše finansiranje predškolskih ustanova iz budžeta Kosova,

¹⁷³ MONT, Administrativno uputstvo 2/2008 Sredstva namenjena o finansiranju predškolskog vaspitanja, član 3, na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=7561>.

¹⁷⁴ Isto, član 4(2).

¹⁷⁵ Svetska banka, „Javno-privatno partnerstvo na infrastrukturi resursnog centara,” na: <http://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/overview/what-are-public-private-partnerships>.

¹⁷⁶ Na primer: Izvršno partnerstvo brige o deci u Floridi udružuje radnike, državnu vladu, federalnu vladu i ponudžace brige o deci; radnici subvenciraju cenu kvalitetne brige i rano školovanje dece iz porodica koje rade, ali imaju niska primanja (Deca i porodice, Kancelarija za brigu o deci, *Izvršno partnerstvo za brigu o deci Floride*, na: https://childcareta.acf.hhs.gov/sites/default/files/public/florida_profile.pdf).

¹⁷⁷ Republika Kosovo, Zakon br. 04/L-045 o javno-privatnom partnerstvu, član 2 (1.7) na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20javno%20privatnom%20partnerstvu.pdf>.

¹⁷⁸ Isto, član , 26

¹⁷⁹ Isto, član 27

¹⁸⁰ Isto, član 22

¹⁸¹ Zakon br.. 02/L-52 o predškolskom obrazovanju, član 21(3).

¹⁸² Isto, član 27.

donatora, roditelja, donacija i drugih izvora.¹⁸³ MONT i opštine su odgovorne da finansijski podrže privatne predškolske ustanove, domove kulture i ne-javne predškolske obrazovne ustanove.¹⁸⁴ U stvari, u Izveštaju o proceni Strateškog plana za obrazovanje na Kosovu 2011-2016 je preporučeno korišćenje JPP kao „potencijalno rešenje za proširenje kapaciteta predškolskog obrazovanja.“¹⁸⁵

Dok pravni okvir Kosova jasno dozvoljava da JPP pružaju usluge brige o deci, samo jedan takav centar za brigu o deci je poznato da postoji na Kosovu.¹⁸⁶ U 2010. godini, opština Priština je pozvala privatne centre za brigu o deci da predaju ponude za JPP. Centar za brigu o deci Fillea je dobio ponudu i otvoren je 2010. godine. U svojoj prvoj godini, centar je imao samo 12 dece. Od 2016. godine, centar ima 120 dece različitog uzrasta. Sporazum sa opštinom traje 30 godina. Svakih 10 godina centar i opština razmatraju sporazum. Prema ovom sporazumu, opština trenutno plaća 42 € mesečno po detetu koje je u tom centru, dok roditelji deteta plaćaju ostalih 50 €. Uz podršku opštine, centar za brigu dece isplaćuje plate prosvetnih radnika. Centar je odgovoran za ostale operativne troškove. MONT obezbeđuje obuku za osoblje centra radi boljeg učinka osoblja.¹⁸⁷

Opštinski službenici imaju tendenciju da izraze opštu spremnost za uspostavljanje JPP-a, pogotovo ako bi to pomoglo rešavanju potreba građana, iako su neki verovali da su napred navedeni postupci previše komplikovani, ometajući uspostavljanje JPP.¹⁸⁸ I pored toga, opštine mogu razmotriti dodelu sredstava u okviru svojih transfera i ekonomske kategorije subvencije za podršku JPP u vezi sa brigom o deci. Ovo bi omogućilo opštinama da ispune svoje zakonske obaveze da obezbede pristup takvim uslugama, potencijalno po nižoj ceni nego da finansiraju samo državne centre za brigu o deci.

Aktuelno funkcionisanje JPP može biti zasnovano na mogućnostima i potrebama opštine. JPP mogu da funkcionišu kao vladini privatni ugovoreni centri, izabrani putem procesa nabavke, gde će vlada jasno odrediti svoju ulogu i ulogu pružaoca usluga, uključujući finansijske i odgovornosti upravljanja vlade i privatnih ugovarača. Ovo je slično modelu JPP koji koristi opština Priština i Fillea. U oblastima gde se nalaze velike kompanije (npr, Peć i Priština), opštine mogu tražiti da sarađuju sa privatnim sektorom da bi pokrenuli postupak za izgradnju centara za brigu o deci.¹⁸⁹ Da bi se povećala transparentnost i demokratsko upravljanje JPP, uključujući i javne finansije koji su im dodeljene, te institucije mogu stvoriti lokalne odbore, zajedno sa roditeljima, koji će biti odgovorni za izbor i nadgledanje upravljanja centara za brigu o deci. Rukovodstvo će tada biti odgovorno za izbor ostalog osoblja, ako se ukaže potreba, i upravljanje dnevnim poslovima centra.

Model 3. Ohrabriti privatno sufinansiranje brige o deci

Poslodavci mogu biti ohrabreni, potencijalno sa donacijom ili podrškom opštine, da stvore privatne objekte za brigu o deci u okviru ili u blizini svojih radnih mesta. Prethodna studija slučaja o Raiffeisen banci daje primer ovog modela. Ako poslodavac nema dovoljno radnika sa decom da podrži jedan centar, sredstva mogu biti prikupljena da se osnuje vrtić koji bi delili više poslodavaca u toj oblasti.

Kao što je pomenuto, nekoliko poslodavaca je izrazilo interesovanje da učestvuju u sufinansiranju centra za brigu o deci za svoje zaposlene. Među zaposlenima, 56% je izjavilo da ako bi kompanija u kojima rade ponudila usluge za brigu o deci u svojim objektima ili u blizini, oni bi „sigurno”

---

¹⁸³ Isto, član 18. “ Programi predškolskog vaspitanja mogu se finansirati od: a) Kosovskog budžeta; b) osnivača; c) roditeljskih naplata; d) Donacije i ostalih izvora”.

¹⁸⁴ Isto, član 27. Prilikom izbora gde osnovati centre, oni trebaju uzeti u obzir: “a) Geografski položaj zajednice gde se pruža ova usluga, imajući u vidu posebno ruralne zone i one zapostavljene; b) Usluge za decu sa posebnim potrebama; c) Osoblje predškolskih institucija treba da je zaposleno na osnovu zakonskih normi; i d) Pristup da je otvoren za svu decu.”

¹⁸⁵ MONT; *Izveštaj o proceni Strateškog plana za obrazovanje na Kosovu 2011-2016*, 2015, str. 111, na: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/STRATESKI_PLAN_ZA_OBRAZOVANJE_NA_KOSOVO_2011-2016.pdf.

¹⁸⁶ Intervju MŽK sa gđom Arberie Nagavci, rukovodilac Direkcije za obrazovanje, opština Priština, 2016.

¹⁸⁷ Intervju MŽK sa gđom Meritom Dili, pedagog u *Fillesi*, 21 sep 2016, Priština.

¹⁸⁸ Intervju MŽK sa rukovodiocima finansijskih direkcija u opštini Đakovica i Peć.

¹⁸⁹ Zakon o javno-privatnom partnerstvu definiše ova tela kao: „Ugovorni autoritet – javni autoritet koji je, u skladu sa odredbama ovog zakona, stupio u sporazum javno-privatnog partnerstva ” (član 3 (1.1)).

koristili te objekte, dok je 16% izjavilo bi ih „verovatno” koristili. Postojala je statistički značajna razlika u spremnosti zaposlenih da koriste centar kompanije za brigu o deci po starosnoj dobi i opštini. Zaposleni u Prištini su se 5.4 puta više izjasnili da bi koristili usluge brige o deci u objektima njihovih kompanija u poređenju sa drugim opštinama.¹⁹⁰ Stariji radnici su malo više pokazali spremnost da koriste usluge koje nudi kompanija.¹⁹¹

Kao podsticaj, donatori ili opštine mogu uzeti u obzir za finansiranje ili sufinansiranje početne investicije u centrima za brigu zajedno sa jednim ili više preduzeća. Nakon dalje diskusije o tome kako će ovi modeli funkcionisati sa svako preduzeće, ugovori se mogu potpisani između donatora, preduzeća i potencijalno lokalne opštine, kao relevantne, navodeći uloge i odgovornosti svake stranke. Na primer, donatori mogu da podrže obnovu postojećih poslovnih prostora ili izgradnju novih centara za brigu o deci na privatnom zemljištu, koje će isključivo koristiti institucija za brigu o deci u periodu koji je utvrđen ugovorom.

Druga opcija bi bila da opštine daju pod zakup javnu imovinu na određeni vremenski period u znak podrške privatnim centrima za brigu o deci otvaranjem ili proširenjem u oblastima gde je potreba identifikovana. U opštinama u kojima lokalna vlast poseduje imovinu (na primer, stare zgrade fabrike, škole, itd), one mogu dopustiti da fizičko lice renovira imovinu i upravlja centrom za brigu o deci. U opštinama koje nemaju dostupnu imovinu, kao što je Đakovica, gde je imovina pod upravnom Kosovske agencije za imovinu,¹⁹² opština može da izdvoji javno zemljište na privremeno korišćenje centrima za brigu o deci. Zakon br. 04/L-144 o davanju na korišćenje i o razmeni nepokretne imovine opštine reguliše kako „opštine mogu dati nepokretne imovine na korišćenje, uključujući zemljište i objekte u svojini opštine.”¹⁹³

Treća opcija za podršku povećanja dostupnosti brige o deci je da opština ponudi privatnim subjektima podsticaje, kao što su poreske olakšice gde je to moguće. Možda opština može i da pokrije neke od operativnih troškova centara za brigu o deci, kao što su troškovi u vezi sa komunalijama („opštinski troškovi”), kao deo sporazuma zaključenog sa privatnim preduzećima koje nude brigu o deci na tim oblastima.

Bilo koja od ovih opcija može poslužiti kao pilot projekat. Zatim, uticaj usluge za brigu o deci na kvalitet zaposlenih, njihov kvalitet rada, produktivnost i propuštene dane na poslu, se između ostalih pokazatelja, može meriti vremenom. Naučene lekcije iz ovih pilot projekata mogu biti osnov da se pojačaju slične inicijative u drugim preduzećima. Ukoliko budu uspešne, mogu pružiti pozitivan model za druga preduzeća koja se zatim mogu ubedili dokazima da odluče da slično investiraju.

Model 4. Proširenje centara za brigu o deci sa sedištem u zajednici

Centri za brigu o deci sa sedištem u zajednici funkcionišu na osnovu saradnje između zajednice i opštine. Opština Priština je koristila ovaj model i trenutno podržava pet takvih centara, koji mogu da posluže kao primer za druge opštine. Opština Priština smatra ovaj model praktičnijim, a postupak za utvrđivanje takvih centara prijatnijim za zajednicu i lokalnu samoupravu u odnosu na JPP.¹⁹⁴ Prema rečima jednog zvaničnika, u centrima za brigu o deci sa sedištem u zajednici, roditelji su više uključeni u život svoje dece, nadgledaju usluge brige o deci i jačaju osećaj zajednice umesto da postoji konkurencija između privatnih preduzeća.

U cilju uspostavljanja centra sa sedištem u zajednici, zajednica prvo treba da uputi opštinskoj skupštini u toku javne rasprave svoj zahtev da se poveća broj raspoloživog prostora za brigu o deci. Nakon što je odobren od strane Skupštine opštine, Direkcija za obrazovanje u bliskoj saradnji sa

---

¹⁹⁰ 95% CI: 2.1, 14.3; p=0.001.

¹⁹¹ P = 0.002. Nije bila razlika po polu.

¹⁹² Isto

¹⁹³ Republika Kosovo, Skupština, Zakon br. 04/L-144 o davanju na korišćenje i o razmeni nepokretne imovine opštine, član 3 (1.2) na:

<http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20davanju%20na%20koriscenje%20i%20o%20razmeni%20nepokretne%20imovine%20opstine.pdf>.

¹⁹⁴ Intervju MŽK sa gđom Arberie Nagavci, Direkcija za obrazovanje, opština Priština.

Direkcijom za imovinska pitanja treba da identifikuje sve javne objekte ili zemljišta registrovana kao opštinska imovina. Kada opština identifikuje odgovarajući objekat, mora se osigurati da se oni mogu renovirati da bi bili pogodni za brigu o deci. Alternativno, ako opština ima zemljište koje se može koristiti za izgradnju centra, mogu tražiti podršku od donatora ili opštinskih sredstava.

U drugoj fazi, opština treba da obavesti zajednicu o planovima za otvaranje novog centra za brigu o deci. Svi roditelji čija deca imaju odgovarajući uzrast da budu primljeni treba da budu informisani. Glavni korisnici centra tada biraju Upravni odbor. Opština je odgovorna da podrži zajednicu u organizovanju sastanaka, nadgledanju procesa selekcije i postupak podrške. Zapošljavanje osoblja treba da bude u skladu sa ukupnim kapacitetom centra za brigu o deci na osnovu broja dece koji se mogu primiti. Putem javnog poziva koji objavlja Direkcija za obrazovanje, kandidati mogu konkurisati da rukovode centrom. Postupak konkurisanja uključuje intervju sa potencijalnim kandidatima, koji se sprovodi u saradnji sa Upravnim odborom i opštinskom Direkcijom za obrazovanje. Izabrani direktor, zajedno sa Odborom, bira drugo osoblje.

Mesečna naknada za roditelje i subvencije koje se plaćaju od strane opštine mogu se odrediti od strane rukovodstva centra i Odbora na osnovu porodičnih prihoda konkretnog deteta. U opštini Priština, porodice plaćaju tri različita iznosa na različitom stepenu na osnovu porodičnih prihoda. Na primer, porodice koje zarađuju više od 1.000 € mesečno plaćaju 100 € po detetu. Porodice koje zarađuju između 500 € i 1.000 € plaćaju 70 € po detetu. Oni koji zarađuju manje od 500 € mesečno plaćaju 50 € po detetu. Što se tiče najvećeg dela, roditelji pokrivaju operativne troškove, dok opštinske subvencije pokrivaju plate zaposlenih. Opština pokriva i sve troškove za decu iz porodica sa malim ili nikakvim primanjima. Osim toga, opština Priština je podržala centre sa drugim komunalnim preduzećima.

Analiza slučaja: Centar Botanika

Centar za brigu o deci Botanika sa sedištem u zajednici je jedan od pet centara za brigu o deci u opštini Priština. Centrom za brigu o deci upravlja „lider“, koga bira odbor sastavljen od Saveta roditelja i opštinske Direkcije za obrazovanje; izraz „direktor“ se namerno ne koristi. Nakon toga, biraju su drugi članovi osoblja. Zgrada, koja je imovina opštine, je renovirana da bi poslužila kao centar za brigu o deci. Centar ima vrt sa igralištem i sobe za svaku od četiri starosne grupe: devet meseci do godinu dana, jedne do tri, tri do četiri i pet do šest godina starosti.

Centar plaća operativne troškove, koristeći sredstva prikupljena od mesečnih uplata roditelja. Opština koristi subvencije za plate. Roditelji, takođe, podržavaju centar, pronalaze donatore za finansiranje različitih aktivnosti ili da obezbede snabdevanje.

Centar ima istu kuhinju kao drugi centri za brigu o deci u opštini.

Trenutno, ovaj centar je popunjen. Uvek ima najmanje tri do četiri deteta na listi čekanja za prijem. Pored toga, centar prihvata najmanje jedno do tri deteta svake godine besplatno.

Perspektive opštine o različitim modelima brige

S obzirom da su se nivoi potražnje i političke situacije u svakoj od ispitivanih opština razlikovale, najbolja opcija (e) ili model (i) za proširenje dostupnosti brige o deci može da se varira po opštinama. U ovom delu se razmatraju moguće opcije koje se odnose na svaku opštinu i diskutuje se nivo zainteresovanosti opštinskih zvaničnika u proširenju dostupnosti brige o deci u njihovoj opštini.

Opština Priština

Opština Priština ima više javnih (8), privatno-javnih (1), privatnih (44) i centara sa sedištim u zajednici (5) od bilo koje druge opštine. Nijedan od ovih centara za brigu o deci ne nudi brigu tokom vikenda. Opština je takođe postigla dogovor sa SOS Kindergarden da subvencira brigu o deci za socijalno ugroženu decu rođenu u opštini Priština.¹⁹⁵

Trenutna vladajuća stranka Prištine, *Vetëvendosje* [Samoopredeljenje] je levo orijentisana, socijalističko politički program. Dakle, zvaničnici iz opštine Priština su želeli da prošire model centara za brigu o deci sa sedištem u zajednici. Opština planira da otvori još tri centra za brigu o deci sa sedištem u zajednici u naseljima Tophane, Sofalija i Kodra e Trimave. Na kraju, oni planiraju da otvore takve centre u svim naseljima, locirajući ih što je bliže moguće osobama koji nemaju primanja, kako bi im se omogućilo da pronađu posao.

Tabela 19. Kriterijumi Prištine za određivanje prioriteta za prijem dece u javne predškolske ustanove

Kriterijum	Bodova
Dete siroče koje je izgubilo oba roditelja	100
Dete siroče sa jednim roditeljem koji radi	90
Dete siroče sa nezaposlenim roditeljem	80
Dete roditelja koji su ratni invalidi, ako rade oba roditelja	80
Dete roditelja koji su ratni invalidi, ako jedan roditelj radi	60
Dete roditelja koji su ratni invalidi, ako nijedan roditelj ne radi	40
Dete sa posebnim potrebama, ako oba roditelja rade	80
Dete sa posebnim potrebama, ako jedan roditelj radi	60
Dete sa posebnim potrebama, ako nijedan roditelj ne radi	40
Dete razvedenih roditelja, ako roditelj staratelj radi	40
Dete razvedenih roditelja, ako je roditelj staralac nezaposlen	30
Dete roditelja koji su ratni veterani, ako oba roditelja rade	40
Dete sa oba roditelja sa posebnim potrebama	40
Dete sa jednim roditeljem sa posebnim potrebama	20
Dete roditelja koji su ratni veterani, ako jedan roditelj radi	30
Dete roditelja koji su ratni veterani, ako nijedan roditelj ne radi	20
Dete čija su oba roditelja zaposlena (mesečna primanja roditelja 350 €)	50
Dete čija su oba roditelja zaposlena (mesečna primanja roditelja 351-700 €)	40
Dete čija su oba roditelja zaposlena (mesečna primanja roditelja 701-1000 €)	30
Dete čija su oba roditelja zaposlena (mesečna primanja roditelja >€1000)	20
Dete roditelja koji žive u naselju	20
Dete radnika u javno obrazovnoj ustanovi	10
Dete roditelja koji su već imali dete upisano u istoj ustanovi	10
Dete sa jednim zaposlenim roditeljem (mesečna primanja 350 €)	20
Dete sa jednim zaposlenim roditeljem (mesečna primanja 351-700 €)	15
Dete sa jednim zaposlenim roditeljem (mesečna primanja 701-1000 €)	10
Dete sa jednim zaposlenim roditeljem (mesečna primanja >1000 €)	5

¹⁹⁵ Socijalno-edukativni centar SOS Kindergarden je lokalna nevladina organizacija koja podržava decu iz ugroženih grupa: <http://soskosova.org/per-ne/sos-fshatrat-e-femijeve-ne-kosove/>.

Centri za brigu o deci sa sedištem u zajednici naplaćuju 100 € mesečno po detetu, što je procenjeno kao srednja cena brige o deci u Prištini. Međutim, kao što je pomenuto, opština je osnovala različite nivoe naknade za roditelje na osnovu prihoda porodice. Opština pokriva razliku kako bi isplatila ukupne troškove od 100 € mesečno po detetu.

Pošto su mesečne naknade u javnim centrima za brigu o deci niže, 50 € mesečno po detetu, u 2015. godini Direkcija za obrazovanje je utvrdila kriterijum u vezi sa tim ko može da se upiše. Ovom odlukom su postavljena sledeća pravila:

1. Samo deca roditelja koji žive u zajednici Prištine u blizini centra imaju pravo da se upišu;
2. Predškolske ustanove primaju decu u skladu sa pravnim okvirom i stručnim i infrastrukturnim kapacitetima;
3. Predškolske ustanove odlučuju o uzrastu dece koja će biti primljena na osnovu svojih profesionalnih i infrastrukturnih kapaciteta; u skladu sa pravnim okvirom, uzrast deteta treba računati od dana kada je usluga počela, a ne od dana kada je dete primljeno;
4. Prijem dece u javnim predškolskim ustanovama treba da se zasniva na ukupnom broju bodova koje dobija kandidat.¹⁹⁶

Tabela 19 detaljno pokazuje bodove predviđene za decu u različitim situacijama. Osobe koje imaju prioritet za prijem uključuju: decu roditelja sa niskim primanjima, decu sa invaliditetom, decu bez roditelja, decu sa samohranim roditeljima i decu koja žive u blizini centra za brigu dece.

U cilju povećanja broja dece koja pohađaju predškolsko obrazovanje (deca u uzrastu od 5-6 godina), Opština je otvorila nove učionice u ustanovama osnovnih škola u gradu i po selima. U 2015. godini, opština je ponovo aktivirala kuhinju koju finansira država, koja snabdeva hranom sve javne i centre za brigu o deci sa sedištem u zajednici u opštini. Inicijativa je nastojala da poboljša jelovnik, pružajući zdraviju hranu za decu. Prethodnih godina, javni centri za brigu o deci su ugovorili privatne dobavljače za hranu. Bivši radnici ovih privatnih dobavljača sada rade u javnoj kuhinji, jer kao se navodi, preferirali su da imaju ugovore sa javnim institucijama.¹⁹⁷

Opština Priština nema direktnu odgovornost u vezi sa privatnim centrima za brigu o deci, jer njima upravlja MONT. Zvaničnici su izrazili spremnost da identifikuju modalitete za uspostavljanje takve saradnje. Dok je generalno prihvatljiva ideja da se podrže privatni centri za brigu o deci ili JPP, anketirani zvaničnici ne smatraju da finansiranje ili sufinansiranje privatnog sektora treba da bude prioritet za korišćenje ograničenih opštinskih sredstava. Oni su izjavili da su zaposleni u boljoj poziciji da pronađu opcije i alternative za brigu o deci. Međutim, neki roditelji koji koriste privatne centre za brigu o deci su tražili saradnju sa Direkcijom za obrazovanje; neki su pokazali interes da ulažu u bolju brigu o deci. Ovde mogu postojati mogućnosti da se uključe roditelji i zajednice da ulažu kako bi se stvorilo više modela za brigu o deci sa sedištem u zajednici ili JPP.

Prema Direkciji za imovinska pitanja, opština poseduje oko 3.000 trenutno neiskorišćenih parcela, od kojih se neke mogu iskoristiti za stvaranje centara za brigu o deci.¹⁹⁸ Treba se podneti zvaničan zahtev Direkciji imovinska pitanja u kome se jasno definišu javne potrebe koje će zadovoljiti korišćenje imovine. Direkcija će razmotriti zahtev, a ako je van njegovog mandata, proslediće ga Skupštini opštine. Zvaničnici za urbano planiranje su, takođe, istakli svoju zakonsku obavezu i izrazili spremnost da podrže pripremu odgovarajuće infrastrukture za centre za brigu o deci.

Uzimajući u obzir da je pristup razvoju politički prioritet za opštinu Priština,¹⁹⁹ nekoliko javnih imovina su raspoložive za korišćenje; postoji zahtev, i u nekoliko slučajeva roditelji su spremni da investiraju, dakle, postoji nekoliko mogućnosti da se proširi briga o deci. Uzimajući u obzir politički program zvaničnika, stimulisanje modela za brigu o deci sa sedištem u zajednici može da rezultira

¹⁹⁶ Republika Kosovo, opština Priština, "Odluka o kriterijumima za prijem dece u javne predškolske ustanove", 15 jun 2015, str. 2, na: <https://kk.rks.gov.net/prishtina/getattachment/37fd58f2-ac4d-40b3-a99b-1de6c734a88e/Vendimi-per-kriteret-e-pranimit-te-femijeve-ne-lns.aspx>, prevedeno od strane MŽK.

¹⁹⁷ Intervju MŽK sa gđom Arberie Nagavci, 2016.

¹⁹⁸ Intervju MŽK sa Drenom Kukaj, direktor Direkcije za imovinska pitanja, opština Priština, 27. jul 2016. godine.

¹⁹⁹ Isto.

lakšim. Ovaj model, takođe, ima veće koristi od uključivanja zajednice u preuzimanju odgovornosti i obezbeđivanju nadzora. Pored početnih troškova povezanih sa izgradnjom ili renoviranjem više centara za brigu o deci na javnoj imovini, koji bi hipotetički mogli da budu finansirani od strane međunarodnih donatora u saradnji sa Opštinom, izazov proširenja ovog modela može biti raspoloživi budžet opštine Priština za ko-finansiranje usluga za brigu o deci. U budućnosti, rizici mogu da obuhvataju garanciju da grupe zajednice koje upravljaju centrima ostanu aktivne u pružanju nadzora, kao i mogućnost da svaka buduća promena u vladajućoj političkoj partiji može da doprinosi smanjenju sufinansiranja koje je neophodno da ostanu operativne. Ako proširenje brige o deci i dalje ostane opšti nacionalni vladin prioritet, kako se navodi u NSR, on ne može predstavljati veliki rizik.

Mogućnosti, takođe, postoje da bi podržale poslodavce koji su izrazili interesovanje za otvaranje centara unutar svojih preduzeća, kao pilot projekti.

Opština Đakovica

Nekoliko nezaposlenih žena u Đakovici izjavljuju da se suočavaju sa teškoćama prilikom pronalazjenja posla zbog odgovornosti oko brige za decu i stare (46%) i nedostatka centara za brigu o deci (13%).²⁰⁰ Grad Đakovica ima jedan javni centar za brigu o deci koji može da primi do 500 dece. U ovom trenutku, ovaj centar može da primi oko 100 dece više. U gradu Đakovica, oko 1.000 do 1.200 dece pohađa predškolsko obrazovanje u javnim i privatnim centrima.²⁰¹ Grad Đakovica ima još četiri privatnih obdaništa, ali nema centara koji se nalaze van grada. Prošle godine, Direkcija za obrazovanje je reorganizovala predškolske programe u svim osnovnim školama. U nekim mestima, nastavnici rade produžene smene, pomažući dve grupe dece u istoj školi. Drugi putuju iz jednog sela u drugo da ispune svoju kvotu radnih sati.

Opština Đakovica ne poseduje nikakvo zemljište koje se nalazi u gradu Đakovica, a koje se može koristiti za stvaranje novih centara za brigu o deci. Međutim, postoje dve zgrade koje se koriste od 1980. do 1990. godine, kojima trenutno upravlja Kosovska agencija za imovinu: „*Elektromotori*” i „*Emin Duraku*”. Ove dve bivše fabrike su imale centre za brigu o deci, koje su koristili radnici u to vreme. U budućnosti, kada se ova imovina privatizuje, postojeći centri za brigu o deci mogu ponovo da se ožive, pružajući brigu o deci za nove radnike.²⁰²

Druga mogućnost, u skladu sa Direkcijom za imovinska pitanja, je da se koristi zemlja u vlasništvu opštine u ruralnim područjima za izgradnju novih centara za brigu o deci. Na primer, opštinski zvaničnici su predložili da selo Rogova, najveće selo u opštini (4,115 stanovnika), može biti idealno mesto za novi centar za brigu o deci.²⁰³ Selo Rogova ima osnovnu i srednju školu. Ima dve predškolske nastave za decu uzrasta od 5-6 godina, ali ništa na raspolaganju za decu mlađu od pet godina. Dalje, zvaničnici su naveli da postoji potražnja za većim brojem centara za brigu o deci, ali opština nema dovoljno sredstva. Novi centar za brigu o deci može da se koristi od strane drugih okolnih sela, kao što su: Zrza (3,184 stanovnika), Bištažin (429), Smać (435), Romaja (2,747), Dedaj (619), i Celina (1,903). Pošto se Zrza i Celina nalaze u opštini Orahovac i Romaj i Dedaj u opštini Prizren, možda i mogu postojati mogućnosti za deljenje troškova po opštinama, smanjivanjem troškova za svaku opštinu.

Direkcija za imovinska pitanja je izrazilo spremnost da saraduje sa svakim donatorom ili privatnom kompanijom koja je zainteresovana za ulaganje u razvoj više centara za brigu o deci, ali samo ako je postupak u skladu sa Zakonom o davanju na korišćenje i o razmeni nepokretne imovine opštine.²⁰⁴ Direkcija za finansije je, takođe, izrazila spremnost da podrži inicijative vezane za renoviranje stare zgrade za potrebe brige za decu, ako se poštuju sve procedure.²⁰⁵

²⁰⁰ Anketa MŽK sa nezaposlenim ženama, 2016.

²⁰¹ Intervju sa gđom Dianom Qarkaxhiu, direktor Direkcije za obrazovanje, 2016. godina.

²⁰² Intervju MŽK sa gđom Dianom Qarkaxhiu, 2016.

²⁰³ ASK, Popis 2011.

²⁰⁴ Intervju MŽK sa g. Skenderom Tullumi, 2016.

²⁰⁵ Intervju MŽK sa rukovodiocem Direkcije finansija u opštini Đakovica, g. Teki Shala, 2016.

Opština Peć

Opština Peć trenutno ima jedan javni centar za brigu o deci za 200 mališana i obnovila je centar za 40 do 60 dece koji planira da se otvori u septembru 2016. godine. Postojeći centar ima dovoljno sredstava, a opština će premestiti neke zaposlene iz ovog centra u novi centar. Ovom centru su potrebna dodatna renoviranja, uključujući nove prozore, toalete, vrata i krov. Opštinska Direkcija finansija planira da traži sredstva za to renoviranje od Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID) u septembru.²⁰⁶ Ako se ne odobri ovaj zahtev, onda će pokušati da odvoje opštinska sredstva ili traže sredstva negde drugde.

“Treba investirati u predškolske ustanove, jer se investira u razvoj dece i pomaže im da pokažu bolje rezultate u školi”.

– Zvaničnik za obrazovanje u opštini

Opština planira da otvori više centara za brigu o deci u tri oblasti grada: kod gradskog parka, glavnog centra porodične medicine i ulice Xhemajla Kada. Jednom centru će biti potrebne početne investicije za izgradnju, jer je parcela trenutno slobodna. Direkcija za imovinska pitanja je navela da druga dva mesta takođe mogu biti renovirana da bi se koristila za brigu o deci: naselje Kristal i zgrada bivše Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS). Opština je izrazila spremnost da podrži osnivanje predškolskih centara u drugim ruralnim i urbanim područjima.²⁰⁷ Prema tome, opština Peć je izdvojila nekoliko nekretnina za izgradnju novih centara za brigu o deci. Međutim, opštini trebaju sredstva za renoviranje ili izgradnju ovih centara. U budućnosti, opštini će takođe biti potrebna dodatna sredstva za operativne troškove i nastavnike.

Kako bi pokrila ove troškove, opština treba da nastavi da traži dodatna sredstva, postepeno, za širenje državnih centara za brigu o deci. Istovremeno, opština može da saraduje sa preduzećima i lokalnom zajednicom da pokuša JPP i modele centara sa sedištem u zajednici. Ovo može pomoći da se smanji finansijski teret opštini da proširuje dostupnost brige o deci. Opština je izrazila otvorenost za saradnju sa privatnim sektorom, kako bi se uspostavili centri za brigu o deci, koristeći model JPP.²⁰⁸ Zvaničnici su naveli da opština ima pozitivne odnose sa lokalnim preduzećima, kao što su ELKOS, Hotel Dukađini, i Pečko pivo. U stvari, u prošlosti, ELKOS kompanija je planirala da izgradi centar za brigu o deci, ali je taj proces odložen. Izgleda da postoji zahteva za takvim uslugama: 95,5% ispitanih radnika ELKOS-a i 91,9% ispitanih radnika Hotela Dukađini su pokazali interesovanje za korišćenjem centara za brigu o deci koje bi obezbedile kompanija u kojima rade.

Opština može da pruži podsticaj, olakšavajući privatnom sektoru da ulaže u centar za brigu o deci. Pošto se nekoliko velikih kompanija nalaze jedna pored druge, u predgrađu grada Peć, a nekoliko njih se nalazi u sektorima, dok nisu direktna konkurencija jedno drugom, oni mogu biti ohrabreni da ulažu u zajedničke centre za brigu o deci za sve svoje zaposlene. Ako ostane neki dostupan prostor u ovim centrima, centri mogu da obezbede plaćene usluge za brigu o deci za roditelje dece koja žive u okolini. Putem subvencija, opština može da podrži porodice sa niskim ili nikakvim primanjima i druge ugrožene grupe (na primer, decu sa invaliditetom, decu samohranih roditelja, nezaposlenih žena), na osnovu naučenih lekcija iz Prištine u vezi sa određivanjem prioriteta. Takve subvencije mogu koštati manje opštini nego otvaranje i vođenje svojih centara.

Opština Kamenica

Kamenica je mala opština sa nekim zahtevima za dodatnu dostupnost oko brige deteta. Na osnovu Nacionalne strategije razvoja, kao i nakon zahteva koje su podnele obe strane, članice skupštine žena i građani tokom godišnjih javnih konsultacija o budžetu Kamenice, opština je već nastojala da poveća dostupnost brige o deci.²⁰⁹ U prethodnim budžetskim zahtevima, opština je tražila

²⁰⁶ Intervju MŽK sa g. Jetonom Adazaj, direktor Direkcije za finansije, opština Peć, 2016.

²⁰⁷ Intervju MŽK sa rukovodiocem Direkcije za imovinska pitanja, g. Edmond Shala, 2016.

²⁰⁸ Intervju MŽK sa rukovodiocem Direkcije za finansije u opštini Peć, g. Jeton Abazaj, 2016.

²⁰⁹ Intervju MŽK sa Direkcijom finansija, opština Kamenica, 2016.

budžetsku podršku da reši ovaj prioritet identifikovan od strane njenih građana. Međutim, Ministarstvo finansija nije odobrilo zahteve, izjavili su opštinski zvaničnici.

Direkcija za urbanizam i prostorno planiranje i Direkcija za obrazovanje su pripremile procenu troškova za renoviranje postojećeg javnog centra za brigu o deci *Filizat*, jedini centar za brigu o deci za predškolsku decu u opštini. U 2016. godini, opština je procenila da će troškovi za renoviranje centra iznositi 296,000 €, uključujući promenu starih prozora, vrata, krova, fasade, toplotne izolacije za uštedu energije, podove, električnu energiju, centralno grejanje i poboljšane životne sredine. Detalji o projektu, tehnički aspekti za renoviranje centra i materijal koji će se koristiti. Projekat ima kapacitet za 120 dece i 13 stalno zaposlenih. Mesečna naknada po detetu u ovom centru iznosi 25 €.

Filizat ne radi tokom letnjih meseci, što je predstavljalo problem za lokalno stanovništvo zaposleno tokom cele godine. Nedavno, lokalni zaposleni u privatnom sektoru su potpisali peticiju, upućenu MONT-u, zahtevajući da ovaj javni centar radi tokom letnjih meseci. Međutim, zahtev nije odobren od strane Ministarstva. Jasni zahtevi postoje za brigu o deci koji će biti dostupni tokom leta.

Što se tiče otvaranja novih centara za brigu o deci, Opština može da obezbedi zemljište, kao ono u selu Ragacica. Prema zvaničniku, tamo postoji velika potreba za brigu o deci: „Postoje slučajevi kada žene moraju da pređu 20 kilometara kako bi odvele svoju decu na dnevnu brigu.”²¹⁰ Ragacica je jedno od najvećih sela u opštini (oko 2.664 stanovnika, uključujući i 1.688 žena) i samim tim, ima više porodica koje bi mogle koristiti centre za brigu o deci. Kamenica posjeduje i druge javne zgrade koje se mogu koristiti za ovu svrhu, ali je većina u veoma lošem stanju i to bi zahtevalo značajna ulaganja.

Druga opcija je da opština otvori centre za brigu o deci u okviru postojećih, funkcionalnih objekata, kao što su oni u selu Liskoc. Nedavno je nova osnovna škola tamo otvorena, ali je prostor u okviru škole veći od stvarnih potreba zajednice. Zvaničnici su izjavili da ova škola može da otvori program predškolskog vaspitanja i obrazovanja, u cilju povećanja broja dece u predškolskoj ustanovi. Međutim, opština nema dovoljan budžet za zapošljavanje novih radnika u ovom trenutku. Možda postoji mogućnost da se tu otvori centar sa sedištem u zajednici, sarađujući sa roditeljima i lokalnim poslodavcima. Ako svaki akter doprinese nekim sredstvima, to bi moglo da smanji ukupne troškove svakom akteru. U međuvremenu, opština može da obezbedi prostor i operativne troškove. To se može organizovati u skladu sa procedurama utvrđenim u pomenutom pravnom okviru, potencijalno slediti primer Prištine.

Dakle, Kamenica može da primeni različite modele da poveća broj centara za brigu o deci, koji takođe mogu stvoriti nove mogućnosti za rad za njene građane. Opština, takođe, može razmotriti saradnju sa privatnim sektorom radi uspostavljanja JPP. Privatni sektor možda može da se ohrabri da podrži svoje zaposlene, plaćanjem neke od mesečnih naknada za brigu o deci.

Severno Kosovo, posebno severna Mitrovica

Nije poznato da li u severnoj Mitrovici postoje privatni centri za brigu o deci ili predškolske ustanove.²¹¹ Severna Mitrovica ima samo jedan objekat za brigu o deci, kojim upravlja Vlada Srbije: *Danica Jaramaz*. Obdaništa postoje i u okolnim selima, tako da deca ne moraju da putuju u Mitrovicu i Zvečan za obdanište.

Opština Severna Mitrovica nema Direkciju za obrazovanje ili osobu koja je odgovorna za obrazovanje. Udruženje vaspitača donosi odluke vezane za obdanište. Objekat je relativno nov, pošto je otvoren 2010. godine. Obdanište ima psihologe, pedagoge i obrazovni kadar za decu. Oni rade po nastavnom planu i programu koji slede obdaništa u Srbiji. Imajući u vidu da su sve institucije na severu Kosova u procesu integracije, obrazovne institucije će morati da se integrišu i padnu pod Vladu Kosova. Međutim, oni će nastaviti da koriste nastavni plan i program Srbije.

Danica Jaramaz ima više dece nego što može da primi. Zgrada ima maksimalnu popunjenost od 360 dece, u 2016. godini oni su imali 380 dece. Zvaničnici su razgovarali o smenama u cilju pružanja

---

²¹⁰ Isto.

²¹¹ Ispitanici u severnoj Mitrovici su se ustručavali da govore dok se snima (za zapisnik). Stoga, ovaj deo se zasniva na neformalnim razgovorima koje je MŽK vodila sa različitim zvaničnicima i praktikantima u severnoj Mitrovici.

boljeg kvaliteta brige o deci. Još jedno obdanište se gradi u bosanskom naselju. Ovaj i bilo koji drugi novi objekat za brigu o deci bi trebalo da zaposli dodatni obrazovni kadar.

U ovom trenutku, izgleda da se obrazovne institucije finansiraju od strane Vlade Kosova i Vlade Srbije za opremu, hranu i druge potrebe.²¹² Zaposleni naizgled primaju platu iz Srbije i od Kosova. Pored javnog finansiranja, roditelji doplaćuju za usluge obdaništa. Prema Zakonu Srbije o predškolskom vaspitanju i obrazovanju „Roditelj, odnosno staratelj deteta učestvuje u obezbeđivanju sredstava za ostvarivanje delatnosti predškolske ustanove [...] u visini od 20% od ekonomske cene po detetu.”²¹³ Odluku o visini cene donosi osnivač. Zakon izuzima od plaćanja decu bez roditeljskog staranja, decu sa smetnjama u razvoju i decu iz materijalno ugroženih porodica.²¹⁴

Lokalni izvori u severnoj Mitrovici su predložili da trenutna redovna cena za dete iznosi 25 € mesečno. Međutim, cena varira od 15 € do 40 € u zavisnosti od plate roditelja i broja dece. Ako imate dvoje dece u obdaništu, popust se primenjuje za drugo dete. Nema naknade za treće dete. Osobe koje ne mogu da priušte brigu o deci mogu da traže pomoć od socijalnih službi.²¹⁵

Zvaničnici su izrazili otvorenost prema ideji uspostavljanja JPP. Jedan zvaničnik je primetio da roditelji mogu biti spremni da plate više i pošalju decu u privatne centre za brigu o deci ako oni postoje, sve dok je kvalitet brige ponuđenog „čuvanja” siguran za njihovu decu. Međutim, s obzirom na trenutnu političku situaciju, dalja integracija severa može biti neophodna da zvaničnici iskoriste zakone Kosova u vezi sa JPP.

Što se tiče imovine koja bi mogla da se koristi za centre za brigu o deci, Severna Mitrovica se suočava sa nekoliko izazova koji se odnose na nejasno vlasništvo javnih/privatnih zemljišta, nedostatkom katastarske evidencije, kao i zastarelim urbanističkim planom (od 1999. godine). Planovi postoje za ažuriranje urbanističkog plana, ali su zvaničnici izrazili skepticizam da li bi neki budžet bio raspoloživ za renoviranje starih zgrada u svrhu brige o deci.²¹⁶ Čak i ako opština da dozvolu za izgradnju ili rekonstrukciju ovih objekata, većina imovina koja se može koristiti je prilično stara i neupotrebljiva.²¹⁷

UNICEF je podržao osnivanje centara za razvoj u ranom detinjstvu sa sedištem u zajednici na severu Kosova, uključujući i dva u ruralnom Zvečanu, jedan u ruralnom Zubinom Potoku i jedan u ruralnom Leposaviću.²¹⁸ Oni rade četiri sata dnevno. Upis je besplatan za svu seosku decu i trenutno 15 do 30 deca idu u svaki centar. Trenutno, UNICEF plaća vaspitače, dok lokalne škole kojima upravlja Ministarstvo prosvete Republike Srbije, obezbeđuju prostor, uključujući i komunalije i troškove čišćenja. NVO Santa Marija upravlja centrima. Najveći izazovi sa kojima se suočavaju su prevoz dece iz okolnih sela da prisustvuju, kao i održivost centara, pošto se opštine još nisu složile da njima upravljaju. U budućnosti, ovi centri mogu biti formalizovani i registrovani u MONT-u. Međutim, čini se da se potrebna dodatna politička podrška.

Na severu Kosova, lokalna uprava će morati da se dodatno razjasni pre nego što se sigurne dugoročne investicije mogu dobiti u saradnji sa opštinskim vlastima. Što se tiče privatnih centara za brigu o deci, više mogućnosti za ulaganja može postojati. Većina preduzeća su mala i ubediti jednog poslodavca da otvori centar za brigu o deci za svoje zaposlene možda neće biti moguće. Pored toga, većina preduzeća na severu ne veruju u to da je uloga preduzeća da ponudi brigu o deci svojim zaposlenima ili smatraju da je preskupo da investiraju u brigu za decu radnika. Činjenica da imaju nezaposlenih radnika od kojih mogu birati takođe dovodi dotle da se ponuda o brizi o deci ne isplati po njihovom mišljenju. Međutim, pojedinačna preduzeća se možda mogu uveriti da subvencionišu u brigu o deci za svoje zaposlene.

---

²¹² MŽK nije uspela da dobije tačne informacije o tome, jer su anketirani oklevaju da iskreno govore o tome.

²¹³ Srbija, Zakon o predškolskom obrazovanju i vaspitanju, član 50(1).

²¹⁴ Isto, član 50 (2,3).

²¹⁵ Intervju MŽK sa psihologom koji pruža socijalne usluge, 2016.

²¹⁶ Intervju MŽK sa Direkcijom za urbano planiranje, 2016.

²¹⁷ Intervju MŽK sa Direkcijom za imovinska pitanja, Severna Mitrovica, 2016.

²¹⁸ E-majl prepiska MŽK, 12. oktobar 2016. godine.

Dodatne preporuke

- Vlada Kosova, posebno MRSZ, MONT i opštine, treba javno da *prepoznaju* vrednost posla brige i nege koji obavljaju žene; *smanje* vreme koje žene provode na poslu brige i nege., širenjem dostupnosti usluga o brizi, podstaknu *preraspodelu* posla brige i nege muškarcima pružajući im jednaka prava na roditeljsko odsustvo,²¹⁹ treba dati stipendije za veći broj studenata kako bi postali vaspitači u predškolskim ustanovama,²²⁰ i stvore više centara za brigu o deci i time zaposle više žena i muškarca.
- U cilju sprovođenja NSR-a i ukazivanja na potrebu za dodatnim predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem, Komisija za grantove treba da razmotri pravilo za posebne grantove za obrazovanje, takođe predviđanjem dodatnih sredstava za opštine koje treba da povećaju izdatke za plate, nastavne materijale i druge investicije u predškolsko obrazovanje u pravcu sprovođenja NSR-a i ispunjavanja ciljeva iz Barselone.
- Nacrt Zakon o socijalnim preduzećima još uvek nije odobren. Međutim, prema Nacrt Zakonu, pružanje nege deci, starima i osobama sa invaliditetom se smatra među potencijalnim aktivnostima u kojima se socijalna preduzeća mogu uključiti.²²¹ Više centara za brigu o deci se mogu otvoriti kao socijalna preduzeća, posebno ona koja žele da zaposle žene, osobe sa invaliditetom, osobe koje su preživjele rodno zasnovano nasilje i druge ugrožene grupe. Vlada može da angažuje ova preduzeća preko „pojednostavljene procedure” Zakona o javnim nabavkama. Takva preduzeća bi mogla da konkurišu za finansiranje od strane Vlade i drugih donatorskih programa. U skladu sa Nacrt Zakonom, centri koji konkurišu za ovaj status će biti izuzeti od poreza na dobit, poreza na dodatu vrednost, a primaće i druge potencijalne fiskalne podsticaje. Ovaj zakon bi trebalo da se usvoji, promovise i koristi da podstakne napore ka osnivanju više objekata za brigu o deci koji zapošljavaju ugrožene grupe.

Preporuke za opštine

- Postepeno povećanje budžetskih izdvajanja za brigu o deci na osnovu nivoa neispunjenih zahteva u opštini, u pravcu ispunjavanja ciljeva postavljenih u NSR i ciljeva iz Barselone EK. Po potrebi, tražiti povećanje posebnih grantova opštine za obrazovanje i drugih budžetskih linija koje se odnose na plate nastavnika i druge troškove koji se odnose na predškolsko obrazovanje. Ovo se može uraditi širenjem javnog predškolskog obrazovanja, subvencioniranjem centara sa sedištem u zajednici i/ili ugovaranjem JPP koristeći subvencije.
- S obzirom na ograničene resurse, dati prioritet pružanju brige o deci iz ugroženih porodica, slično sistemu koji koristi Prištine. Pored toga, opštine treba da ponude besplatnu brigu o deci za lica koja traže zaposlenje. Na primer, opštine treba da obezbede da žene i muškarci koji primaju pomoć od biroa za zapošljavanje, koji su nezaposleni i pohađaju intervju za posao i koji pohađaju obuke u Centru za stručno osposobljavanje dobiju besplatnu kratkoročnu brigu o deci od strane javnih centara za brigu o deci. Ovo može da podrži nezaposlene žene i muškarce u njihovim naporima da se obezbede radna mesta.
- Uspostaviti centre za brigu o deci u blizini domova i/ili radnih mesta roditelja koji nisu ispunili potrebe deteta. Ovo može biti ekološki i ekonomski izvodljivo u odnosu na vreme prevoza, troškove i emisiju vozila.

Preporuke za Ministarstvo finansija

- Odobriti zahteve opština zasnovane na dokazima za povećanjem sredstava za brigu o deci u skladu sa NSR-om i ciljevima vlade da poveća pristup predškolskom obrazovanju.

---

²¹⁹ Za dalje informacije i detaljne preporuke, vidi: MŽK, *Pronalaženje ravnoteže*.

²²⁰ Za dalje informacije, vidi MŽK, *Budžetiranje za bolje obrazovanje*.

²²¹ Republika Kosovo, Vlada, MRSZ, Nacrt Zakon o socijalnim preduzećima, od decembra 2015.

Preporuke za MRSZ

- Sarađivati sa MONT-om radi osmišljavanja i početi sa pružanjem stručne obuke za brigu o deci, obezbeđenu od strane Centara za stručno osposobljavanje.²²² To će omogućiti ženama da formalizuju znanje koje su stekle u vršenju dužnosti neformalne nege, tako da mogu da obezbede formalno plaćenu negu. Muškarci, takođe, mogu biti ohrabreni da pohađaju ove kurseve, ka povećanju procenta muškaraca koji rade posao brige i nege i podučavaju decu značaju rodne ravnoteže u ulogama nege. Kursevi mogu da traje 12 do 24 nedelja. Dok ovi pružaoci brige i nege ne mogu da rade kao nastavnici u javnim institucijama zbog nedostatka fakultetske diplome, oni mogu biti asistenti vaspitači za nastavnike koji imaju diplomu za predškolsko obrazovanje u javnim institucijama i raditi u privatnim centrima i centrima sa sedištem u zajednici. Oni, takođe, mogu da rade kao dadilje u kućama. U međuvremenu, više plate za kvalifikovane nastavnike mogu ohrabriti pomoćnike da se upišu na fakultet.
- Finalizirati izmene u Zakonu o radu, posebno rešavajući pitanje trenutnih odredaba za porodijsko i roditeljsko odsustvo, ka smanjivanju diskriminacije žena i muškaraca.²²³ Trenutno, odredba za porodijsko odsustvo nepravedno predlaže da svu brigu o deci treba preuzeti majka, a diskriminišu očeve i njihovo pravo da ravnopravno učestvuju u negovanju svoje dece. Ovo doprinosi širim rodnim nejednakostima u društvu, jačanjem neosnovane i rodno pristrasne pretpostavke da žene treba da rade većinu posla oko brige i nege.
- Osmisliti ili dodati postojeće socijalne šeme za subvencionisanje brige o deci porodicama sa niskim primanjima, samohranim roditeljima, nezaposlenim licima kada pohađaju intervju za posao, nezaposlenim licima koja pogađaju stručnu obuku i preživelim rodno zasnovanog nasilja.

Preporuke za MONT

- Dati prioritet ustanovama za brigu o deci u razvoju politike, uključujući budžetiranje za troškove koji se odnose na planiranje, izgradnju i održavanje predškolskog obrazovanja, po potrebi, da bi se ispunili ciljeve NSR-a i ciljevi iz Barselone.
- Osigurati da Inspekcija za obrazovanje pažljivo prati učionice kako bi se osiguralo da se sprovodi Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju i relevantni podzakonski akti, uključujući odnose dete/nastavnik, hranu i posebno higijenu.
- Obezbediti obuku za centre za privatnu brigu o deci, jačanjem kapaciteta nastavnika i omogućavajući im da obezbede kvalitetnije usluge.
- Promeniti ime "Vaspitači sestre" na "Pomoćnici u vaspitanju," kako se ne bi promovisale rodne predrasude u zapošljavanju žena i muškaraca kao vaspitača.

Preporuke za preduzeća

- Gde je to moguće, uspostaviti centre za brigu o deci ili ugovarati usluge za brigu o deci, sufinansiranjem brige o deci za zaposlene. Ovo može doprineti zadržavanju zaposlenih, povećanju produktivnosti i zapošljavanju kvalifikovanih radnika.

Preporuke za centre za brigu o deci

- Uključiti roditelje i zajednice u aktivnostima prikupljanja sredstava za dodatne potrebne zaliha i opreme što će poboljšati okruženje za učenje.
- Transparentno deliti sa roditeljima stvarne troškove povezane sa brigom i negom koju pružaju, tako da roditelji bolje razumeju troškove kvalitetnije brige o deci.

---

²²² Preporuku je razradio recezent u nacrt izveštaju. Imajte na umu da MRSZ, takođe, može da obezbedi stručne kurseve o brizi za starije i osobe sa invaliditetom. Ove obuke nisu ranije tražene ili obezbeđene (telefonski razgovor sa Šefom Odeljenja za rad i zapošljavanje, oktobar 2016. godine).

²²³ Za posebne preporuke, vidi: MŽK, *Pronalaženje ravnoteže*.

Preporuke za nevladine donatore

- Kad bi poslodavci mogli da vide dokaze opipljivog profita povezane sa podrškom centara za brigu o deci, oni bi bili spremniji da razmotre investiranje ili podršku takvih usluga za svoje zaposlene. Ako budući programi ulažu u pilotiranje JPP-a ili sarađuju sa poslodavcima da uspostave poboljšane usluge za brigu o deci za zaposlene, naučene lekcije i svaki dokaz o koristima od takvih programa mogu da se razmene sa drugim poslodavcima. Ovo može da doprinese u povećanju broja poslodavaca koji pokazuju interes u pružanju takvih usluga u budućnosti.

Preporuke za Kosovsku agenciju za statistiku i istraživanja u budućnosti

- U bliskoj saradnji sa Agencijom za ravnopravnost polova u Kancelariji premijera i rodnim ekspertima, Kosovska agencija za statistiku (KAS) treba da osmisli i izvrši redovne studije najmanje svakih pet godina. To bi olakšalo praćenje vremena provedenog na radu za negu i drugih poslova u porodici i pružilo vitalne informacije o drugim aktivnostima, kao što su one koje se odnose na neformalno tržište i neformalni i neplaćeni rad. Takva istraživanja moraju uključivati rodnu perspektivu.
- Dalja istraživanja bi mogla da ispituju oblike brige o deci koje koriste lica zaposlena u manjim preduzećima, porodičnom biznisu ili neformalno. KAS može da obuhvati nekoliko pitanja u okviru Ankete o radnoj snazi u vezi sa brigom o deci u cilju prikupljanja ključnih informacija u tom pogledu.
- Buduća istraživanja treba da uključuju precizne obračune troškova nege na opštinskom nivou na osnovu tržišne vrednosti pruženih usluga u toj opštini kako bi se ispunili svi uslovi navedeni u Zakonu o predškolskom vaspitanju i relevantnim podzakonskim aktima. Ovo će obezbediti tačne informacije o troškovima kvalitetne brige o deci. UNICEF trenutno radi na takvom istraživanju na zahtev Skupštine Kosova, koji će biti objavljen u 2016. godini.
- Buduća istraživanja treba, takođe, detaljno da ispituju potražnju, ponudu i mogućnosti za proširenjem dostupnosti drugih oblika trenutno neplaćenog posla za brigu i negu, kao što je briga za starije, bolesne i osobe sa invaliditetom.

Bibliografija

- Branch, Catheryn, *Da li žene vrede onoliko koliko muškarci? Nejednakost u zapošljavanju, rodne uloge i javne politike*, New York: Duke Journal of Gender Law & Policy, 1994, na: <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1205&context=djglp>.
- Deca i porodice, Kancelarija za brigu o deci, *Izvršno partnerstvo brige o deci Floride, (Florida Child Care Executive Partnershi)*, Florida, 2014, na: https://childcareta.acf.hhs.gov/sites/default/files/javne/florida_profile.pdf.
- Eisler, Riane Kimberly Otis, *Potcenjeni i neplaćeni posao brige o deci drži žene na ivici, (Unpaid and Undervalued Care Work Keeps Women on the Brink)*, Kalifornija, Center for Partnership Studies, 2014, na: <http://shriverreport.org/unpaid-and-undervalued-care-work-keeps-women-on-the-brink/>.
- Elson, Diane, *The Economic, the Political and the Domestic*, New Political Economy, 1998., (*Ekonomska, politička i domaća ekonomija*).
- Eurofound, *Eurofound yearbook (Godišnjak Eurofounda) 2013: Living and working in Europe (Život i rad u Evropi)* 2013, na: http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_javneation/field_ef_document/ef1416en.pdf.
- Ciljevi *Barcelone EK: Razvoj centara za brigu o deci za malu decu u Evropi sa ciljem održivog i inkluzivnog porasta (The development of childcare facilities for young children in Europe with a view to sustainable and inclusive growth*, Luksemburg, 2013, na: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/130531_barcelona_en.pdf.
- _____. Dokument za zaposleno osoblje komisije, Commission Staff working document, *Kosovo, 2015 izveštaj*, Brisel, 10.11.2015, na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_kosovo.pdf.
- _____. Anketa o uslovima rada u Evropi u 2010, na: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/economic-independence/economic-growth/index_en.htm.
- Eyben and Fontana, *Briga za dobrobit (Caring for Wellbeing)*, Brighton: 2011, na: <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/123456789/3674/Bellagio-Eyben%20and%20Fontana.pdf?sequence=1>.
- Fälth, A., Blackden, M. for UNDP, *Sažetak politika za neplaćeni posao o brizi i nezi (Policy Brief on Unpaid Care Work)*, New York: UNDP, 2009, na: <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/gender/Gender%20and%20Poverty%20Reduction/Unpaid%20care%20work%20English.pdf>.
- Folbre, Nancy, *Za ljubav i novac: Pružanje brige u Sjedinjenim državama (For Love and Money: Care Provision in the United States)*, New York: Russell Sage Foundation, 2012, na: <http://scholarworks.wmich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3739&context=jssw>.
- Generalna skupština UN-a, Konvencija za eliminaciju svih vrsti diskriminacije nad ženama (KESVDŽ), 1979, na: <http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/05bosniak/BCEliminationDiscriminationWomen.pdf>.
- _____. Konvencija o pravima deteta, 1989, na: http://www.unicef.org/ceecis/CRC_Serbian_2014.pdf
- Heckman, James J. The Heckman Equation, *Investiranje u razvoj ranog detinjstva: smanjuje deficit, jača ekonomiju (Invest in Development: Reduce deficits, strengthen the economy)*, 2012., na: <http://heckmanequation.org/content/resource/invest-early-childhood-development-reduce-deficits-strengthen-economy>.
- Himmelweit, Susan, *Javna konferencija o polovima i javnim finansijama iz perspektive brige i nege, Beč (Javne Conference on Gender and Javne Finance from a Care Perspective)*, Workshop on Gender Budgeting, 2014, na: https://www.wu.ac.at/fileadmin/wu/d/i/vw3/Javne_Conf_Key_Note_Sue_Himmelweit.pdf.
- Hirokazu Yoshikawa, Christina Weiland, Jeanne Brooks-Gunn, Margaret R. Burchinal, Linda M. Espinosa, William T. Gormley, Jens Ludwig, Katherine A. Magnuson, Deborah Phillips, Martha J. Zaslow, *Investiranje u našu budućnost: baza dokaza za predškolsko obrazovanje, (Investing in Our Future: The Evidence Base on Preschool Education)*, Njujork, 2013., na: <http://fcd-us.org/sites/default/files/Evidence%20Base%20on%20Preschool%20Education%20FINAL.pdf>.
- Institut za fiskalne studije (Institute for Fiscal Studies), Alissa Goodman and Barbara Sianesi, *Rano obrazovanje i rezultati dece: koliko dugo traju ovi uticaji? (Early Education and Children's outcomes: How long do the impact last?)*, jul 2005, na: http://www.ifs.org.uk/docs/ee_impact.pdf.
- MŽK, *Planiranje budžeta za socijalnu zaštitu (Budgeting for Better Education)*, Priština: MŽK, 2016.
- _____. *Planiranje budžeta: Rodna+ analiza kao osnovu za određivanje rodno ravnopravnog budžeta u Ministarstvu rada i socijalne zaštite za 2016-2018, (Budgeting for Social Welfare: A Gender+ Analysis to*

- Inform Gender Responsive Budgeting in the Ministry of Labour and Social Welfare in Kosovo for 2016-2018*), Priština, Kosovo: MŽK, 2016, na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20151207094659442.pdf>.
- _____. *Anketa na Kosovu o zdravstvenoj zaštiti porodice (Kosovo-wide household survey on healthcare [bez naslova]*, očekuje se 2016. godine.
- _____. *Strategija MŽK-a 2015-2018*, na: http://www.womensnetwork.org/documents/kwn_strategy_2015_2018_srb.pdf.
- _____. *Nema više opravdanja: Analiza stavova, učestalosti i institucionalni odgovor na nasilje u porodici na Kosovu (No more Excuses: An Analysis of Attitudes, Incidence, and Institutional Responses to Domestic Violence in Kosovo)*, Priština, Kosovo: MŽK, 2015, na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20151124105025253.pdf>.
- _____. *Pronalaženje ravnoteže: Političke opcije za izmenu Zakona Kosova o radu u korist žena, muškaraca, poslodavaca i države (Striking the Balance: Policy Options for Amending Kosovo's Law on Labour to Benefit Women, Men, Employers and the State)*, Priština, Kosovo: MŽK, 2016, na: <http://womensnetwork.org/documents/20160504154201373.pdf>.
- Murray, Jean, Valerie Adams, *The Conversation, Obračun troškova ekonomije brige Australije (Counting the cost of Australia's care economy)*, London: The Conversation, 2012, at: <http://theconversation.com/counting-the-cost-of-australias-care-economy-9946>.
- OESR, *Potrebna pomoć – Uticaj brige na porodične staraoce (Help Wanted: The Impact of Caring on Family Carers)*, Francuska: OESR 2011, na: <http://www.oecd.org/els/health-systems/47884865.pdf>.
- Pennycook, Matthew, Fondacija Resolution, *Does it pay to care? Da li te plaćaju da se brineš? Under-payment of the National Minimum Wage in the social care sector*, [Plaćanje ispod minimalne nacionalne plate u sektoru brige za decu], UK: Fondacija Resolution, avgust 2013, na: <http://www.resolutionfoundation.org/wp-content/uploads/2013/08/Does-it-pay-to-care.pdf>.
- Repo, Katja, *Šeme novca-za-brigu i svakodnevni život porodica: Kuća finskog deteta kao primer, Cash-for-care schemes and daily life of families: Finnish child home care allowance as an example*, Finska: The University of Tampere, na: http://www.hioa.no/asset/3661/1/3661_1.pdf.
- Republika Kosovo, Vlada Kosova, Administrativno uputstvo 2/2008 Sredstva namenjena o finansiranju predškolskog vaspitanja, član 3, na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=7561>.
- Republika Kosovo, Vlada Kosova, KAS, *Statistike o rođenju, Birth Statistics 2013, 2014, 2015*.
- _____. *Statistike o umrlim, Death Statistics 2013, 2014, 2015*.
- _____. *Statistike o obrazovanju na Kosovu, Education Statistics in Kosovo 2015-2016*, Priština: KAS, 2016, na: <https://ask.rks-gov.net/sr/agencia-za-statistike-kosova>.
- Republika Kosovo, Vlada Kosova, KAS i Svetska banka, *Rezultati Kosova 2015 Anкета o radnoj snazi, Results of the Kosovo 2015 Labor Force Survey*, Priština: KAS, jun 2016, na: <https://ask.rks-gov.net/en/lm?download=1636:results-of-the-kosovo-2015-labour-force-survey>.
- Republika Kosovo, Vlada Kosova, MONT, Uredba br. 2/2013 za protokol o sprečavanju nasilja u pred-univerzitetkim ustanovama obrazovanja, na <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/rregullore-qrk-nr-21-2013-per-protokollin-per-parandalimin-dhe-referim.pdf>.
- _____. Uredba br. 6/2008 uključivanje dece u predškolsko, Priština: 2008, na: http://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/ua-perfshirja-e-femijeve-4marslekt-9798448_1.pdf.
- _____. Uredba br. 15/2016 Licenciranje i registracija privatnih predškolskih poučnih obrazovnih institucija, Priština na: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2016/09/15-ua-nr15-2016-licencimi-dhe-regj-ins-ed-app-rotated.pdf>.
- _____. Uredba br. 19/2016 o isključivanju dece u predškolske ustanove na Kosovu, Priština 2016, na: <http://masht.rks-gov.net/uploads/2016/09/19-ua-nr-19-2016-per-perfshirjen-e-femijeve-ne-institucionet-parashkolllore-ne-kosove-rotated.pdf>.
- _____. "Standardi razvoja i učenje u ranom detinjstvu od 0 – 6 godina", Priština, 2011, na: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/elds-report-eng-for-web-1.pdf>.
- _____. MONT, *Izveštaj procene, Strateški plan obrazovanja na Kosovu 2011-2016, Kosovo Education Strategic Plan 2011-2016*, Priština: 2015, na: <http://masht.rks-gov.net/uploads/2016/02/raport-vleresimi-psak-2011-2016-eng-web.pdf>.
- Republika Kosovo, Vlada Kosova, MRSZ, nacrt Zakon o socijalnim preduzećima, Priština: MRSZ, Decembar 2015.
- Republika Kosovo, Vlada Kosova, premijer Kosova, *Nacionalna strategija razvoja 2016-2021, National Development Strategy for 2016-2021*, Priština: 2016, at: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/NACIONALNA_STRATEGIJA_RAZVOJA_OD_2016-2021_GODINE_Serb.pdf.

Republika Kosovo, opština Priština, "Odluka o usvajanju kriterijuma za decu u javnim predškolskim ustanovama," 15 jun 2015, na: <https://kk.rks-gov.net/prishtina/getattachment/37fd58f2-ac4d-40b3-a99b-1de6c734a88e/Vendimi-per-kriteret-e-pranimit-te-femijeve-ne-lns.aspx>.

Skupština Kosova, Zakon br. 03/ L- 049 o finansijama lokalne samouprave, na: http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2008_03-L049_sr.pdf

_____. Zakon br. 04/L-045 o javno-privatnom partnerstvu, na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20javno%20privatnom%20partnerstvu.pdf> .

_____. Zakon br. 04/L-144 o davanju na korišćenje i o razmeni nepokretne imovine opštine, na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20davanju%20na%20koriscenje%20i%20o%20razmeni%20nepokretne%20imovine%20opstine.pdf> .

_____. Zakon br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova, na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/05-L-020%20s.pdf> .

_____. Zakon br. 2004/32 Kosova o porodici, na: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2004_32_sr.pdf .

_____. Zakon br. 2006/02-L-52 o predškolskom vaspitanju, na: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/2006-02-l52-sr.pdf> .

_____. Ustav Republike Kosovo, na: [http://www.gjk-ks.org/repository/docs/Kushtetuta_RK_srb.pdf - kosova.org/common/docs/Constitution%20of%20the%20Rejave%20of%20Kosovo.pdf](http://www.gjk-ks.org/repository/docs/Kushtetuta_RK_srb.pdf-kosova.org/common/docs/Constitution%20of%20the%20Rejave%20of%20Kosovo.pdf).

Švedska agencija za međunarodni razvoj (Sida), Brzo uputstvo u vezi sa onime i kako: Neplaćeni rad u brizi i nezi – polazne tačke o priznanju, smanjenju i ponovnoj distribuciji (*Quick Guide to What and How: Unpaid Care Work: Entry Points to Recognise, Reduce and Redistribute*, Švedska, 2012., na: <https://www.oecd.org/dac/gender-development/47565971.pdf>).

Svetska banka, javno-privatno partnerstvo u infrastrukturi resursnih centara, 2015, na: <http://ppp.worldbank.org/Javne-Privatno-partnership/overview/what-are-Javne-Privatno-partnerships>.

Women's Budget Group, *Ulaganje u ekonomiju nege za podsticanje zapošljavanja i ravnopravnosti polova, Investing in the Care Economy to Boost Employment and Gender Equality, 2016*, na: <http://www.lse.ac.uk/genderInstitute/news/2015-16/WBG-CareEconomy-ITUC-briefing-final.pdf>.

Aneks 1. Informacije o PPSE

Projekat Promocija zapošljavanja u privatnom sektoru (PPSE) na Kosovu koji finansira Švajcarska Agencija za Razvoj i Saradnju na Kosovu (SDC), i implementira se od strane Swisscontact (kao rukovodeći partner), Instituta Riinvest i PEM Consult ima za cilj da pomogne mala i srednja preduzeća (u daljem tekstu MSP) koja deluju u konkurentnom ekonomskom sektoru, gde javne politike bolje odgovaraju potrebama privatnog sektora, radi obezbeđivanja rasta zapošljavanja i održivosti za žene i muškarce. Glavni nacionalni partneri su Ministarstvo Trgovine i Industrije (MTI) i Privredna Komora Kosova.

PPSE koristi pristup Razvoja tržišnog sistema (MSD), (ranije poznat kao Tržište za siromašne ili pristup M4P), koji se na poseban način fokusira na fasilitaciji tržišta kroz nove modele poslovanja da bi se obezbedila održiva promena širokog stupnja.

Rezultati/ciljevi programa su: 1) povećanje produktivnosti, dodatni prihodi i stvaranje zapošljavanja; 2) Uticaj dobro uspostavljenih i organizovanih politika MSP sektora; 3) Smanjenje barijera za žene da bi imale pristupa održivom zapošljavanju, dok je njihova njihovo moć donošenja odluka povećana.

U odnosu na treći rezultat o ekonomskom osnaživanju žena, PPSE je predvideo tri izlazna rezultata (outputa):

- 1) Pružaoci pravnih i usluga zagovaranja su podržani da obezbede usluge koje se odnose na imovinska prava.
- 2) Pružaocima usluga je omogućeno da pružaju usluge kojima se štedi vreme žena na reproduktivne zadatke, povećanjem proizvodne uloge žena.
- 3) Pružaocima usluga zagovaranja, umrežavanja i promocija je omogućeno da obezbede kampanje za menjanje percepcije aktora o ekonomskoj ulozi žena.

Podrška za ovo istraživanje je povezana sa drugim izlaznim rezultatom. PPSE ima za cilj da obezbedi pristupačan, siguran dnevni boravak za decu uzrasta od 0-6 godina. Cilj je da se podrži uspostavljanje formalnih, pristupačnih rešenja za brigu o deci, na prilagođen i geografski ciljan način, čime se usaglašava očekivani rast zaposlenosti, posebno zapošljavanje žena, generisan kao rezultat učešća PPSE-a u tim geografskim područjima. Alternativna i kolektivna rešenja za brigu o deci, kao i mogućnosti za uspostavljanje JPP-a treba da budu istraženi.

Aneks 2. Metodologija

Ovaj Aneks pruža više detalja o metodologiji. Konceptualno i teoretski je usredsređen na širu feminističku literaturu o ekonomiji nege i brige, koja se odnosi i na pisanje o rodnom budžetiranju. Kao što je rečeno u uvodu, autori poput Diane Elson i Suzan Himmelweit su težile da učine vidljivim neplaćeni rad brige kojeg obavljaju žene i doprinos koji ima na ekonomiju. Prepoznavanje i vrednovanje neplaćenog rada brige kojeg obavljaju žene, kao i preraspodela rada tako da žene i muškarci imaju ravnopravne uloge i odgovornosti kod kuće je od suštinskog značaja za povećano učešće žena u društvenom, političkom, ekonomskom i javnom životu.

Kao što je detaljno izloženo u uvodu, ovo istraživanje je nastojalo da ispita akutelnu potražnju i ponudu brige o deci na Kosovu, kao i da predloži mogućnosti za proširenje dostupnosti brige o deci. Pet geografskih područja su odabrana za proučavanje: Priština, Pec, Đakovica, Kamenica i severno Kosovo, uključujući severnu Mitrovicu, Leposavić, Zubin Potok i Zvečan. MŽK-a je koristila varijacije uzorkovanja u izboru ovih opština, u pokušaju da obuhvati širok spektar različitih vrsta pitanja sa kojima se razne opštine mogu suočavati. Ove opštine značajno variraju u pogledu veličine stanovništva; ruralno/ urbano stanovništvo; ekonomskih aktivnosti; geografske lokacije unutar Kosova; i etničke grupe njihovih stanovnika. Prema tome, nekoliko nalaza mogu biti uopšteni prema drugim opštinama, iako se uvek moraju uzeti u obzir društvene, političke i ekonomske razlike. Pravni okvir, informacije o postojećim centrima za brigu o deci, i procena potražnje u svakoj opštini su korisni širom Kosova.

MŽK-a je za potrebe ovog istraživanja koristila mešovite istraživačke metode, kao što je opisano u nastavku. Pravni stručnjaci MŽK-a su pregledali relevantni pravni okvir koji se odnosi na ravnopravnost polova, obrazovanje u ranom detinjstvu, i usklađivanje zakona na Kosovu sa relevantnim direktivama EU. Članovi istraživačkog tima su takođe sproveli istraživanje za stolom u pogledu programa za brigu o deci na Kosovu i drugih zemalja, kako bi se identifikovali različiti modeli za brigu o deci koji bi se mogli primeniti. MŽK-a je ispitala relevantnu demografiju, rad i statistike obrazovanja.

MŽK-a je ugovorila popisivače da sprovedu kvantitativno istraživanje, koje je uključilo ocenjivanje četiri različita izvora podataka: 1) muškarce i žene zaposlene u privatnim preduzećima; 2) nezaposlene žene; 3) poslodavce; i 4) centre za brigu o deci. Svaki od uzoraka i sadržaj istraživanja je detaljno izložen u nastavku. Sva istraživanja su ranije isprobana i upravljana pomoću elektronskog alata za prikupljanje podataka KoBo Collect (<http://www.kobotoolbox.org/>).

Četiri istraživača su prethodno odabrana i obučena od strane osoblja PPSE-a za obavljanje početnog istraživanja u Kamenici. MŽK-a je kasnije regrutovala dodatne istraživače. Srpski istraživač je vodio intervjue sa srpskim ispitanicima, dok su deset albanskih žena i jedan muškarac sproveli istraživanje u opštinama Kamenica, Đakovica, Pec i Priština. MŽK-a je organizovala dvodnevnu obaveznu obuku za sve istraživače. Istraživači su bili upoznati sa istraživačkim ciljevima, istraživačkim pitanjima, etikom, procedurama uzorkovanja, instrumentima istraživanja, koristeći Kobo za prikupljanje podataka, i procedurama kontrole.

Istraživanje zaposlenih žena i muškaraca: Prvo, kako bi se procenila potražnja za brigu o deci, obavljani su intervjui licem u lice sa 519 žena (64%) i muškaraca (36%) zaposlenih u kompanijama. Kompanije su izabrane u okviru ciljanih geografskih područja na osnovu veličine (više od 20 zaposlenih), sektora, i potencijala za ulaganje u brigu o deci. Uzorkovanje je nastojalo da izabere ispitanike u okviru većih firmi, koje mogu biti spremne da (su)finansiraju brigu o deci za svoje zaposlene. Stoga, uzorak nije nužno reprezentativan za sve zaposlene. Zaposleni u malim ili neformalnih preduzećima naročito mogu imati različita iskustva. Pre razgovora sa zaposlenima, MŽK-a je poslala zahtev kompanijama da ih informiše o svrsi istraživanja i obezbedi njihov pristanak. U svakoj kompaniji, otprilike desetak radnika, idealno pet žena i pet muškaraca su anketirani. Istraživači su dali prioritet razgovorima sa roditeljima dece mlađe od 12 godina. Prosečna starost roditelja je bila 30 godina. Istraživanje je sprovedeno u periodu od 1. maja do 31. maja, iako su neki razgovori obavljani u junu sa zaposlenima koji su ranije bili nedostupni. Pitanja su se bavila o demografskim podacima, njihovoj deci, dostupnosti javnih i privatnih usluga za brigu o deci, i njihovim mišljenjima o brizi o deci (vidi Aneks 8). Za informacije o nivou potražnje od strane zaposlenih u različitim oblastima poslovanja, vidi Aneks 5.

Istraživanje slučajnog uzorka nezaposlenih žena: MŽK-a je primenila višestepenu slučajnu metodu uzorkovanja. Koristeći popisne podatke ASK-a iz aprila 2011. godine, napravljane su kvote uzorkovanja. Uzorak je stratifikovan po opštinama i stambenom profilu (urban/ruralni) u svakoj opštini. Uzorak je uključio 65 tački uzorkovanja izabranih u 34 naselja u pet opština: Priština, Đakovica, Peć, severna Mitrovica, i Kamenica. Od 13. jula do 27. jula, istraživači su koristili metodu slučajne šetnje za svaku tačku uzorkovanja. Samo su ispitanice žene sa decom uzrasta od šest godina i mlađeg uzrasta. "Nezaposlena" je široko definisana kao lice koje ne radi za lična primanja. Stoga, žene koje rade za njihov porodični biznis, ali ne primaju platu ili vlastite prihode, su uključene u uzorku. Domaćinstva bez žena koja su se uklapala u ovaj specifičan profil su preskočena. Ako je više od jedne žene u domaćinstvu odgovarala kriterijumu, istraživači su koristili najbližu tehniku dana rođenja za izbor ispitanika. Istraživanje je nastojalo da proceni nivo potražnje koji može postojati među nezaposlenim ženama za usluge za brigu o deci, uključujući dostupnost usluga u njihovim zajednicama, bez obzira da li su koristile takve usluge ranije, da li one mogu biti zainteresovane za korišćenje takvih usluga u budućnosti, i da li dostupnost brige o deci može da utiče na njihovu odluku da traže plaćeni posao (vidi Aneks 8).

Ukupno, popisivači su anketirali 491 nezaposlenih žena koje su imale decu. Većina ispitanica je bila iz urbanih područja, pošto je MŽK-a obavila više istraživanja u Prištini nego u drugim opštinama; 38% su živjele u ruralnim područjima. Prosečna starost ispitanica je 32 godine. Skoro sve su bile u braku (97%) i identifikovane kao Albanke (94%). S obzirom na ciljeve istraživanja, MŽK-a nije obavila prekomerno uzorkovanje manjinske etničke grupe. Prosečan broj dece koje su ispitanice imale je bio 2.5. Što se tiče uzrasta dece, 24% od ispitanica je imalo najmanje jedno dete ispod jedne godine starosti, 27% su imale dete od jedne do dve godine starosti, i 69% su imale dete između tri i šest godina.

Od popisivača je traženo da dokumentuju svaku kuću koju su posetili, kako bi razumeli zašto neka slučajno izabrana domaćinstva nisu ispitana. Ukupno, popisivači su prijavili 736 domaćinstava koja nisu učestvovala u istraživanju. U skladu sa prethodno utvrđenom metodom uzimanja uzoraka, glavni razlog što niko iz domaćinstva nije učestvovao je što domaćinstvo nije imalo ni jednu nezaposlenu ženu (59% od slučajeva). U 29% slučajeva niko nije bio kod kuće nakon više pokušaja, i u 12% slučajeva potencijalni ispitanici su odbili da učestvuju. Glavni razlozi za odbijanje su bili nedostatak interesovanja (49%), nema vremena (44%), sama kod kuće (16%); 9% je reklo da su ranije imale neprijatna iskustva sa intervjuima, zbog čega nisu želele da u ovom intervjuu učestvuju.

Tabela 20. Demografija anketiranih nezaposlenih žena

	B	%
Opština		
Priština	219	44.6
Peć	110	22.4
Đakovica	108	22.0
Kamenica	40	8.2
Severna Mitrovica	14	2.9
Starosno doba		
20-25	32	6.5
26-30	186	37.9
31-35	126	25.7
36-40	116	23.6
>40	31	6.3
Etnička pripadnost		
Alбанка	461	93.9
Srpkinja	14	2.9
Bošnjaka	10	2.0
Aškalija	3	0.6
Romkinja	2	0.4
Ostalo	1	0.2
Godine školovanja		
<8	12	2.4
8	141	28.7
>8 ali <12	34	6.9
12	161	32.8
>12	143	29.1
Bračni status		
Udata	476	96.9
Neudata (majka)	5	1.0
Razvedena	5	1.0
Udovica	4	0.8
Zajednički život	1	0.2
Radni status partnera		
Zaposlen	414	84.3
Nezaposlen	60	12.2
Nesposoban za rad	2	0.4
Studira	1	0.2
Nepoznat	14	2.9
Ukupno	491	100

Tabela 21. Razlozi za nesprovođenje anketa prema opštini

	Priština		Peć		Đakovica		Kamenica		Severna Mitrovica		Ukupno	
	B	%	B	%	B	%	B	%	B	%	B	%
Ne postoji nezaposlena žena u domaćinstvu	341	61	27	32	42	72	19	68	7	70	436	59
Bez kontakta	152	27	44	52	6	10	8	29	0	0	210	29
Odbila	62	11	14	16	10	17	1	4	3	30	90	12
Ukupno	555	100	85	100	58	100	28	100	10	100	736	100

Istraživanje centara za brigu o deci: MŽK-a je ispitala 51 centara da bi bolje razumela dostupne usluge, izazove sa kojima se suočavaju, i troškove za brigu o deci (vidi Aneks 8). Od ispitanih centara, 41% su bili iz Prištine, što odražava činjenicu da se velika većina takvih ustanova nalazi u glavnom gradu. Drugi centri su bili smešteni u odabranim opštinama. MŽK-a je nastojala da ispita sve centre za brigu o deci koji su postojali u svakoj lokaciji. Većina su bili privatni, registrovani centri za brigu o deci. U većini slučajeva su intervjuisani menadžer (45%) ili vlasnik (39%); 89% od ispitanika su bile žene. MŽK-a je takođe telefonirala i slala e-maileve registrovanim centrima za prikupljanje informacija o njihovom kapacitetu, nivou zaposlenosti i listama čekanja. MŽK-a se suočila sa izazovima u anketiranim centrima za brigu o deci, pošto je nekoliko od njih odbilo da učestvuju u istraživanju. Među onima koji su učestvovali, malo njih je bilo spremno da podeli precizne informacije o svojim troškovima.

Istaživanje poslodavaca: MŽK-a je obavila intervjue licem u lice sa 61 poslodavaca iz istih kompanija u kojima su anketirani zaposleni, vodeći razgovor o njihovom nivou interesovanja za potencijalnu podršku ustanova za brigu o deci u njihovom području (vidi Aneks 8). Većina ispitanika su bili muškarci (79%) na pozicijama odlučivanja, posedovanja (77%) ili upravljanja (21%) njihovim poslovanjima. Više poslodavaca je učestvovalo u istraživanju iz opština Leposavić (39%) i severne Mitrovice (28%). Ovo je delom zbog činjenice što su ove opštine imale manja preduzeća od drugih opština, tako da je kontaktirano više preduzeća u cilju dostizanja kvote ispitanih poslodavaca i zaposlenih iz svake ciljane oblasti. Nekoliko poslodavaca je takođe odbilo da se anketira, čak i u slučajevima kada je MŽK-a anketirala njihove zaposlene, navodeći da oni nisu bili zainteresovani. Informacije o poslodavcima i njihovom nivou interesovanja za davanje podrške brige o deci na različite načine se nalaze u Aneksu 6.

Dve osobe koje nisu uključene u anketiranje su vršile kontrole za sve ankete. Ovo uključuje slučajne posete na terenu kako bi se osiguralo da su popisivači sprovodili procedure uzimanja uzoraka, gde je relevantno, i proveru kvaliteta rada istraživača. Oni su takođe vršili ponovne provere slučajno odabranog uzorka od 10% izvršenih istraživanja kako bi se osigurala tačnost, za svaki od istraživanja.

Sve statističke analize su urađene korišćenjem Stata 13 (StataCorp LP, College Station, TX). Modeli linearne regresije su korišćeni za kontinuirane varijable, i modeli logističke regresije su korišćeni za binarne ishode. Modeli mešanih efekata za grupisanje opština su korišćeni kada opština nije ocenjena kao fiksni efekat. T-testovi su korišćeni za poređenje kontinuiranih ishoda prema određenim grupama ispitanika. P-vrednosti <0.05 su smatrane statistički značajnim i p-vrednosti nisu prilagođene za višestruko upoređivanje. U nekim slučajevima, uzorak je bio prilično mali za crtanje kvantitativnih zaključaka. Prema tome, relevantna veličina poduzorka je svuda izložena. Informacije su obuhvaćene jer su se smatrale još uvek korisnim kao opisne informacije.

Nakon analize podataka iz ankete, MŽK-a je obavila kvalitativne intervjue sa 20 službenika iz ciljnih opština. MŽK-a se fokusirala na severnu Mitrovicu na severu Kosova, jer je tamo bila koncentrisana veća ekonomska aktivnost. Službenici su odabrani na osnovu njihove pozicije, koje se odnose na osobe koje bi trebalo da budu uključene u uspostavljanju centara za brigu o deci. Razgovori su obavljani sa službenicima koji se bave urbanističkim planiranjem, imovinom, finansijama, šefovima za obrazovanje i socijalnim uslugama (videti Aneks 7). U šest slučajeva službenici nisu mogli da se sastanu sa MŽK zbog profesionalnih i ličnih razloga, uprkos nekoliko podnetih zahteva.

Valjanost, kontrola kvaliteta, i kolegijalni pregled: U pogledu valjanosti, MŽK-a je osigurala triangulaciju metoda, istraživača i izvora podataka. Triangulacija istraživača je uključila različite članove tima sa različitim oblastima ekspertize u istraživanju i sastavljanju izveštaja. Tim je obuhvatio praktičare

za brigu o deci, psihologa, sociologa, antropologa i pravne stručnjake koji su prišli istraživanju iz različitih perspektiva. Izveštaj je pažljivo pregledan u pogledu tačnosti od strane svih članova tima. Tim je preneo nacrt izveštaja dodatnim praktičarima za brigu o deci, specijalistima za zaštitu dece, advokatu i profesoru za socijalni rad, među ostalim stručnjacima, za pregled i davanje komentara. Revizije su napravljene na osnovu njihovog inputa pre objavljivanja.

Aneks 3. Grubi proračuni o neispunjenim zahtevima za brigu o deci prema opštini

Sledeća tabela približno procenjuje obim neispunjenih zahteva za brigu o deci u svakoj opštini. Ukupna veličina stanovništva se zasniva na popisu iz 2011. godine osim severnih opština. Naime, nedostatak tačnih demografskih podataka za severne opštine je otežao procenu nivoa potrebe. Broj dece u svakoj starosnoj grupi je izračunat oduzimanjem broja smrtnih slučajeva godišnje u svakoj starosnoj grupi od broja rođenih. Pošto statistike smrti nisu bile dostupne po opštinama, MŽK-a je približno procenila broj smrtnih slučajeva množenjem procenta od ukupnog broja stanovnika koji su živeli u toj opštini u 2011. godini (2015. za severne opštine) sa brojem smrtnih slučajeva svake godine. Ova metoda zanemaruje mogućnost da različite opštine mogu imati više ili manje smrtnih slučajeva od ostalih opština. Dalje, ova metoda ne uzima u obzir broj dece koji su možda migrirali na Kosovo.

MŽK je uzela broj dece koja pohađaju javne i privatne predškolske ustanove za obrazovanje iz statistike obrazovanja ASK-a za 2015-2016., kao i dodala broj dece za koju se zna da pohađaju centre koji nisu registrovani od strane MONT-a. Broj dece kojima nije dostupna briga je izračunat oduzimanjem broja dece koja pohađaju predškolsko obrazovanje od ukupnog broja dece iz te starosne grupe. Tri poslednje kolone daju ukupan broj dece koji nemaju pristup predškolskom obrazovanju. Ovo daje procenu broja mesta za brigu o deci koja treba da se kreiraju da bi učinila brigu o deci univerzalno dostupnom.

Opština	Ukupan broj stanovništva	# broj žena	# broj muskaraca	# Djece 0-1	1-2	2-3	3-4	4-5	5-6	# Predškolsko 0-5		# U predškoli 5-6		# Deca koji trebaju brigu 0-5	#Deca koje trebaju brigu 5-6	Ukupno deca koji trebaju brigu
										Privatno	Javne	Javne	Privatno			
Priština	198,897	99,536	99,361	3,139	3,378	3,907	3,382	3,790	3,629	882	1,315	2,425	42	15,400	1,162	16,562
Prizren	177,781	88,605	89,176	2,409	2,596	2,845	2,606	3,332	3,223	268	10	1,739	0	13,509	1,484	14,993
Uroševac	108,610	53,769	54,841	1,533	1,598	1,917	1,709	2,135	2,117	0	330	1,681	0	8,561	436	8,997
Podujevo	88,499	43,544	44,955	1,138	1,217	1,654	1,520	1,632	1,731	0	63	1,195	0	7,099	536	7,635
Djakovica	94,556	47,330	47,226	1,274	1,244	1,459	1,359	1,731	1,755	8	260	1,107	27	6,798	621	7,419
Peć	96,450	48,298	48,152	1,554	1,311	811	1,438	1,713	1,603	0	212	1,065	0	6,615	538	7,153
Mitrovica	71,909	35,634	36,275	1,216	1,395	1,281	1,314	1,537	1,577	0	359	894	0	6,383	683	7,066
Gnjilan	90,178	44,824	45,354	1,042	1,214	1,365	1,192	1,514	1,574	0	248	1,165	0	6,079	409	6,488
Vučitrna	69,870	33,866	36,004	954	1,082	1,250	1,153	1,301	1,312	0	111	785	0	5,630	527	6,157
Suvareka	59,722	30,244	29,478	825	912	1,132	1,031	1,469	1,411	0	51	774	0	5,318	637	5,955
Malisevo	54,613	27,952	26,661	930	986	1,105	1,157	1,457	1,371	0	0	1,106	0	5,635	265	5,900
Glogovac	58,531	28,803	29,728	904	943	1,129	1,060	1,272	1,176	0	130	913	0	5,179	263	5,442
Lipjan	57,605	28,285	29,320	797	941	1,111	998	1,187	1,105	0	88	810	0	4,947	295	5,242
Orahovac	56,208	27,696	28,512	748	750	970	910	1,266	1,234	0	44	793	0	4,600	441	5,041
Srbica	50,858	25,212	25,646	793	865	863	864	1,072	1,147	0	69	730	0	4,388	417	4,805
Klina	38,496	19,303	19,193	661	643	652	646	955	906	0	42	429	0	3,514	477	3,991
Vitina	46,987	23,287	23,700	490	555	851	604	911	979	0	44	560	0	3,367	419	3,786
Kosovo Polje	34,827	17,206	17,621	626	626	715	661	727	668	127	118	185	0	3,110	483	3,593
Kacanik	33,409	16,439	16,970	446	478	549	553	672	722	0	37	451	0	2,661	271	2,932
Dragash	33,997	16,962	17,035	310	372	582	502	732	715	0	0	432	0	2,498	283	2,781
Dečan	40,019	19,894	20,125	490	420	489	476	728	687	0	0	516	0	2,603	171	2,774
Istog	39,289	19,327	19,962	534	474	429	553	705	760	0	198	553	0	2,497	207	2,704
Štimlje	27,324	13,474	13,850	372	405	514	451	530	540	0	38	391	0	2,234	149	2,383
Obilić	21,549	10,664	10,885	301	368	396	384	416	395	0	80	320	0	1,785	75	1,860
Kamenica	36,085	17,526	18,559	233	274	424	312	454	458	0	68	284	0	1,630	174	1,804
Elez Han	9,403	4,567	4,836	132	150	155	123	156	161	0	0	122	0	715	39	754
Mamusa	5,507	2,689	2,818	72	91	55	125	116	133	0	0	68	0	458	65	523
Štrpce	6,949	3,395	3,554	92	93	65	81	67	49	0	0	35	0	397	14	411
Junik	6,084	3,089	2,995	55	48	74	61	77	89	0	0	55	0	316	34	350
Novobedo	6,729	3,248	3,481	51	42	55	34	35	44	0	0	48	0	217	0 ²²⁴	213
Gračanica	10,675	5,257	5,418	30	60	36	22	13						161	0	161

²²⁴ Pošto MŽK koristi proksije/ zastupnike za procenu, računanje je dovelo do negativnih brojeva ovde, u Klokotu, Zubinom Potoku kao i Leposaviću. Oni su pretvoreni u nulu.

Opština	Ukupan broj stanovništva	# broj žena	# broj muškaraca	# Djece 0-1	1-2	2-3	3-4	4-5	5-6	# Predškolsko 0-5		# U predškoli 5-6		# Deca koji trebaju brigu 0-5	# Deca koje trebaju brigu 5-6	Ukupno deca koji trebaju brigu
										Privatno	Javne	Javne	Privatno			
Kllokot	2,556	1,238	1,318	13	15	15	11	9		0	0	17	0	61	0	44
Partes	1,787	865	922	4	6	12	2	12						35	0	35
Ranilug	3,866	1,897	1,969	1	7	16	0	0						22	0	22
Severna Kosovska Mitrovica ²²⁵	40,000										360					0
Zvecan	7,000			21	12	7	4	6	5	0	:	:	0			0
Zubin Potok	15,000			22	20	8	9	15	4	0	:	7	0		0	0
Leposavić ²²⁶	20,000			16	9	0	5	0	0		663			0		0

²²⁵ Podaci za stanovnike severa su za 2015 godinu.

²²⁶ Podaci o broju dece upisane u javno obrazovnim institucijama su sprovedene od strane MŽK. Podaci vrede i za Severnu Mitrovicu.

Aneks 4. Poznate predškolske ustanove na Kosovu

Opština	Grad	Naziv ustanove	Javna/ Privatna	Maksimaln i kapacitet	Deca koja su registrovana
Uroševac	Uroševac	Ardhmëria e jonë	Javne	220	160
Uroševac	Uroševac	Kopshti i ri	Javne	250	250
Uroševac	Uroševac	Kopshti Magjik	Javne	50	15
Uroševac	Uroševac	Kopshti Edukativ Dubravë	Javne	50	50
Kosovo Polje	Kosovo Polje	Eda	Privatno	0	0
Kosovo Polje	Kosovo Polje	A & Z	Privatno	0	0
Kosovo Polje	Kosovo Polje	Bota Magjike	Privatno	300	130
Kosovo Polje	Kosovo Polje	Brilantët	Privatno	70	40
Kosovo Polje	Kosovo Polje	Gëzimi ynë	Javne	200	185
Kosovo Polje	Kosovo Polje	Dija-s	Privatno	50	50
Kosovo Polje	Kosovo Polje	Neci	Privatno	70	45
Đakovica	Đakovica	Driola	Privatno	100	80
Đakovica	Đakovica	Dielli	Privatno	40	40
Đakovica	Đakovica	Agu	Privatno	70	60
Đakovica	Đakovica	Filiziat	Privatno	60	40
Đakovica	Đakovica	Ganimete Terbeshi	Javne	600	550
Đakovica	Đakovica	Montesori	Privatno	70	15
Gnjilane	Gnjilane	Anisa	Privatno	55	42
Gnjilane	Gnjilane	Hello	Privatno	160	120
Gnjilane	Gnjilane	Mesonjetorja Qiriazi	Privatno	55	49
Gnjilane	Gnjilane	Nushe	Privatno	0	0
Gnjilane	Gnjilane	Integj	Javne	120	124
Gnjilane	Gnjilane	Ardhmëria 1	Javne	90	90
Gnjilane	Gnjilane	Ardhmëria 2	Javne	0	0
Glogovac	Glogovac	Bambi	Privatno	90	72
Glogovac	Glogovac	Ardhmeria Jonë	Javne	90	90
Istog	Gurakoc	Ardhmëria jonë	Javne	40	37
Istog	Istog	Gëzimi ynë	Javne	135	137
Istog	Rakosh	Pëllumbat e ardhmërisë	Javne	40	17
Istog	Shushicë	Fati Ynë	Javne	0	0
Istog	Vrella	Lulet e jetës	Javne	35	40
Kaçanik	Kaçanik	Agimi	Javne	40	42
Kamenica	Kamenica	Filizat	Javne	100	60
Klina	Klina	Xhevë Lladrovci	Javne	88	70
Klina	Stupel	QEAP	Javne	60	18
Leposavić	Leposavić	Veselo detinjstvo	Javne	193	92
Leposavić	Leposavić	Bambi	Javne	105	100
Leposavić	Leposavić	Nasa Radost	Javne	240	250
Leposavić	Leposavić	Nasa Radost	Javne	100	150
Leposavić	Leposavić	Nasa Radost	Javne	25	25
Lipjan	Lipjan	Ardhmeria Jone	Privatno	120	60
Lipjan	Lipjan	Shqipponja	Javne	100	92
Malishevo	Banja	Shpresa jonë	Javne	70	70
Mitrovica	Juzna Mitrovica	Diakonie	Privatno	0	0
Mitrovica	Juzna Mitrovica	Folea	Privatno	0	0
Obilc	Obilc	Rrita jonë	Javne	120	82
Peć	Peć	Engjëjt	Privatno	85	85
Peć	Peć	Hirushja	Privatno	50	30
Peć	Peć	Pëllumbat e paqes	Javne	300	282
Peć	Peć	Magic Land	Privatno	40	35

Opština	Grad	Naziv ustanove	Javna/ Privatna	Maksimaln i kapacitet	Deca koja su registrovana
Peć	Peć	Bota e Femijeve	Privatno	45	45
Podujevo	Podujevo	Engjujt	Privatno	40	37
Podujevo	Podujevo	Drita	Javne	75	50-60
Priština	Priština	Gëzimi ynë	Javne	220	290
Priština	Ajvali	Ngjyrat	Privatno	0	0
Priština	Besi	Shtepia Magjike	Privatno	30	21
Priština	Matian	Botanika	Privatno	85	79
Priština	Priština	Foleja	Privatno	130	96
Priština	Priština	Dea	Privatno	120	65
Priština	Priština	Eni-Edu-ArS 1	Privatno	100	50
Priština	Priština	Eni-Edu-Ars 2	Privatno	100	80
Priština	Priština	Foleja jone	Privatno	80	40
Priština	Priština	Kids Academy	Privatno	130	125
Priština	Priština	Rrona	Privatno	0	0
Priština	Priština	Pika	Privatno	60	0
Priština	Priština	Little Stars	Privatno	45	45
Priština	Priština	Shpresa	Privatno	80	54
Priština	Priština	Ala	Privatno	100	55
Priština	Priština	Babezi	Privatno	40	28
Priština	Priština	Bardha 2	Privatno	80	50
Priština	Priština	Bardha 3	Privatno	70	50
Priština	Priština	Bardha 4	Privatno	90	90
Priština	Priština	Bardha 6	Privatno	50	50
Priština	Priština	Engjëlli	Privatno	80	45
Priština	Priština	Fillesa	Privatno	0	0
Priština	Priština	Loja	Privatno	150	120
Priština	Priština	American School of Kosova	Privatno	50	20
Priština	Priština	SOS-Kopshti	Privatno	130	130
Priština	Priština	Park School	Privatno	40	25
Priština	Priština	Magic Land	Privatno	35	35
Priština	Priština	Elena 1	Privatno	43	40-41
Priština	Priština	Elena 2	Privatno	Neograni čen	73
Priština	Priština	Dina	Privatno	50	25
Priština	Priština	Ama	Privatno	0	0
Priština	Priština	Bota e Fëmijëve	Privatno	25	25
Priština	Priština	Edina	Privatno	50	35
Priština	Priština	Elita	Privatno	0	0
Priština	Priština	Bletëza	Privatno	30	15
Priština	Priština	Lepurushi	Privatno	30	26
Priština	Priština	Yllka I	Privatno	35	26
Priština	Priština	Edukimi	Privatno	30	30
Priština	Priština	Ngjyra	Privatno	35	35
Priština	Priština	Oaza	Privatno	0	0
Priština	Priština	Happy Kids	Privatno	88	80
Priština	Priština	Edukimi	Privatno	80	60
Priština	Priština	Linda	Privatno	0	0
Priština	Priština	Vip Kids	Privatno	0	0
Priština	Priština	Yjeta	Privatno	0	0
Priština	Priština	Pejton	Privatno	150	50
Priština	Priština	Mollëkuqja	Privatno	40	35
Priština	Priština	Neci	Privatno	40	45

Opština	Grad	Naziv ustanove	Javna/ Privatna	Maksimaln i kapacitet	Deca koja su registrovana
Priština	Priština	Gëzimi ynë	Javne	0	0
Priština	Priština	Fatosat	Javne	260	255
Priština	Priština	Lulevera	Javne	0	0
Priština	Priština	Xixëllonjat	Javne	0	0
Priština	Priština	Buzëqeshja	Javne	0	0
Priština	Priština	Ardhmëria	Javne	0	0
Priština	Priština	Dielli	Javne	210	210
Priština	Priština	Yllkat	Javne	0	0
Priština	Priština	SOS Kopshti i ri	Javne	130	130
Priština	Priština	Fillesa	PPP	100	88
Priština	Priština	Hello Kids	Privatno	100	80
Priština	Priština	Kopshti i endrrave	Privatno	150	50
Priština	Priština	Akademia Ora	Privatno	85	85
Priština	Priština	Joni-m	Privatno	50	50
Priština	Priština	Kopshti i endrrave	Privatno	150	50
Prizren	Prizren	Perspektiva	Privatno	60	50-55
Prizren	Prizren	Hapi i pare	Privatno	0	0
Prizren	Prizren	Hanna	Privatno	0	0
Prizren	Prizren	Yllkat	Javne	0	0
Orahovac	Orahovac	Tulipanë	Javne	0	0
Štimlje	Štimlje	Albiona Asllani	Javne	40	36
Srbica	Srbica	Nëna Zahide	Javne	0	0
Suvareka	Suvareka	Melodia	Privatno	200	98
Suvareka	Suvareka	Fluturat	Javne	0	0
Vitina	Vitina	Gëzimi Ynë	Javne	0	0
Vučitrna	Vučitrna	Dielloni	Privatno	0	0
Vučitrna	Vučitrna	Diari	Privatno	200	60
Vučitrna	Vučitrna	Foleja	Javne	168	160
Zubin Potok	Brnjak	Nase dete	Javne	20	50
Zubin Potok	Velji Breg	Nase dete	Javne	30	50
Zubin Potok	Zubin Potok	Nase dete	Javne	180	180
Malisevo	Malisevo		Javne	70	65
Severna Kosovska Mitrovica	Severna Kosovska Mitrovica		Javne	360	380

Aneks 5. Zaposleni sa decom zainteresovanih za usluge brige o deci od strane poslodavaca

Zaposlenima je postavljeno sledeće pitanje: “Kada bi kompanija u kojoj ste zaposleni imala usluge za brigu o deci za zaposlene, u objektima kompanije ili u blizini, koliko je verovatno da bi ste vi koristili ovu uslugu za vašu decu?” Tabela u nastavku pokazuje do koje su mere zaposleni izrazili interesovanje za korišćenje usluge za brigu o deci koju nudi njihov poslodavac.

Kompanija	Opština	Definitno ne		Možda ne		Možda jeste		Jeste, svakako		Ukupno Ispitnaci N
		N	R %	N	R %	N	R %	N	R %	
ETC	Peć and Kosovo Polje	1	4.2	0	0.0	3	12.5	20	83.3	24
Dukagjin	Peć	0	0.0	1	8.3	1	8.3	10	83.3	12
Baruti Gmbh	Priština	1	10.0	0	0.0	1	10.0	8	80.0	10
VIVA Fresh Store	Peć	1	11.1	0	0.0	1	11.1	7	77.8	9
Intertex Kosova	Peć	1	12.5	0	0.0	0	0.0	7	87.5	8
RTV 21	Priština	0	0.0	0	0.0	1	14.3	6	85.7	7
Raiffeisen Bank	Priština	0	0.0	0	0.0	0	0.0	5	100.0	5
Kolegji UBT	Priština	1	16.7	0	0.0	1	16.7	4	66.7	6
Riinvest	Priština	0	0.0	0	0.0	0	0.0	4	100.0	4
Konson	Đakovica	1	20.0	0	0.0	0	0.0	4	80.0	5
Kujtesa	Priština	1	20.0	0	0.0	1	20.0	3	60.0	5
Nlb	Priština	1	20.0	0	0.0	1	20.0	4	60.0	6
Comodita	Peć	0	0.0	0	0.0	0	0.0	3	100.0	3
Wear & go	Đakovica	0	0.0	0	0.0	0	0.0	3	100.0	3
Klan Kosova	Priština	0	0.0	0	0.0	2	50.0	2	50.0	4
Uje Rugove	Peć	0	0.0	2	40.0	1	20.0	2	40.0	5
DELTA Market	Peć	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	100.0	2
KRU Radoniqi	Đakovica	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	100.0	2
MAXI	Peć	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	100.0	2
Nasa Radost	Leposavić	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	100.0	2
Nertil	Đakovica	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	100.0	2
Butik Bravo	Leposavić	0	0.0	1	33.3	0	0.0	2	66.7	3
Haliti	Kamenica	2	50.0	0	0.0	0	0.0	2	50.0	4
Osnovna skola	Leposavić	0	0.0	4	50.0	3	37.5	1	12.5	8
Bahceci	Priština	1	25.0	0	0.0	2	50.0	1	25.0	4
Drilon	Kamenica	0	0.0	0	0.0	1	50.0	1	50.0	2
Greta shpk	Peć	0	0.0	0	0.0	1	50.0	1	50.0	2
Radoniqi	Đakovica	0	0.0	0	0.0	1	50.0	1	50.0	2
Conad		0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Dardanet	Peć	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Flotacija	Leposavić	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Fresh	Peć	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	100.0	2
Frizerski salon	Leposavić	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Fungo	Kamenica	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
INTEREX	Peć	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Il Camino	Đakovica	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
InterTex Kosova	Peć	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
KOLEGJI UBT	Priština	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Mini Max	Peć	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Hotel Pashtriku	Đakovica	0	0.0	1	50.0	0	0.0	1	50.0	2
Ylli Bec	Đakovica	1	50.0	0	0.0	0	0.0	1	50.0	2

Kompanija	Opština	Definitno ne		Možda ne		Možda jeste		Jeste, svakako		Ukupno
		N	R %	N	R %	N	R %	N	R %	Ispitnaci
Opština	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	4	57.1	3	42.9	0	0.0	7
Dom Zdravlja	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	5	71.4	2	28.6	0	0.0	7
Prince Coffee Shop	Peć	0	0.0	0	0.0	2	100.0	0	0.0	2
AAB	Priština	0	0.0	0	0.0	1	100.0	0	0.0	1
Bolnica	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	0	0.0	1	100.0	0	0.0	1
Fotografska radnja	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	0	0.0	1	100.0	0	0.0	1
KFOR	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	0	0.0	1	100.0	0	0.0	1
Parfimerija	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	2	66.7	1	33.3	0	0.0	3
Pekara Kolasin	Zubin Potok	0	0.0	2	66.7	1	33.3	0	0.0	3
Pizza bar Fratelo	Zvecan	0	0.0	0	0.0	1	100.0	0	0.0	1
Restoran M	Zvecan	0	0.0	3	75.0	1	25.0	0	0.0	4
STR Labud	Leposavić	0	0.0	2	66.7	1	33.3	0	0.0	3
Ubt	Priština	0	0.0	0	0.0	1	100.0	0	0.0	1
Uciteljski fakultet	Leposavić	0	0.0	0	0.0	1	100.0	0	0.0	1
Apoteka	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Art Nails	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Beauty Palace	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Beauty nails	Leposavić	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Besi	Kamenica	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Centar za socijalni rad	Leposavić	1	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1
Civilna zastita	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	2	100.0	0	0.0	0	0.0	2
Civilni sektor	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Dynamic Trade	Zvecan	0	0.0	4	100.0	0	0.0	0	0.0	4
Hiper Marker Rio	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
IBCM	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	2	100.0	0	0.0	0	0.0	2
Jugobanka	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	2	100.0	0	0.0	0	0.0	2
KPS	Zvecan	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Kolasin Prevoz	Zubin Potok	0	0.0	2	100.0	0	0.0	0	0.0	2
Kopaonik	Leposavić	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Medjunarodni Poslovni Koledz	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Metal	Zvecan	0	0.0	2	100.0	0	0.0	0	0.0	2
MiM Poslaticara	Leposavić	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
NGO Dominik	Zubin Potok	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Natural	Leposavić	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
P.P. trade	Leposavić	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Pizerija Siena	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	2	100.0	0	0.0	0	0.0	2

Profesor	Zvecan	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Srednja Medicinska Skola	Severna Kosovska Mitrovica	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Str Bane	Zubin Potok	0	0.0	5	100.0	0	0.0	0	0.0	5
Szr Suza	Zubin Potok	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Vrtic Nasa Radost	Leposavić	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Zitoprodukt	Leposavić	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Total		13	5.3	67	27.5	39	16.0	125	51.2	244

Aneks 6. Tabela poslodavaca i njihovi interesi u podršci uslugama za brigu o deci

Poslodavci su upitani: “Da li biste bili zainteresovani da osnujete objekat za brigu o deci samo za vaše radnike?”; da li biste bili zainteresovani da osnujete zajednički objekat za brigu o deci kojeg bi delili sa drugim preduzećima koji se nalaze u neposrednoj blizini, zajedničkim finansiranjem?”; i “ako bi lokalna samouprava bila zainteresovana u podržavanju centra za brigu o deci u tom području, da li biste bili zainteresovani za sufinansiranje buduće brige o deci za vaše radnike u okviru javno-privatnog partnerstva?”

Kompanija	Opština	# zaposlenih	% zaposlenih koje su žene	Zainteresovani za osnivanje objekta za brigu o deci samo za svoje radnike	Zainteresovani za zajednički objekat sa drugim lokalnim preduzećima	Zainteresovani za JPP
Kru radoniqi	Đakovica	260	15	Da	Da	Da
Konsoni	Đakovica	104	32	Ne	Ne	Ne
Wear and go	Đakovica	40	50	Da	Da	Da
Haliti_s.m	Kamenica	46	54	Ne znam	Ne	Da
Besa Center	Kamenica	40	93	Ne	Ne	Ne znam
Driloni kamenice	Kamenica	26	58	Ne	Da	Ne
DOO Kopaonik	Leposavić	34	44	Ne	Ne	Ne
Eko Pak	Leposavić	27	74	Ne	Ne	Ne znam
Metal M	Leposavić	27	48	Ne	Ne	Ne
OD Vukicevic	Leposavić	26	15	Ne	Ne	Ne znam
PP Kamilja	Leposavić	22	9	Ne	Ne	Ne
Lesak	Leposavić	20	25	Ne	Ne	Ne znam
SZR Pekara Savic	Leposavić	17	71	Ne	Ne	Ne
Fabrika stocne hrane	Leposavić	17	29	Ne	Ne	Ne
Caffe Bar Vox	Leposavić	15	40	Ne	Ne	Ne
MSN Petrol	Leposavić	15	7	Ne	Ne	Ne znam
Restoran Boemi	Leposavić	14	71	Ne	Ne	Ne
Fruit Dryer	Leposavić	12	75	Ne	Ne	Ne
Playground	Leposavić	12	75	Ne	Ne	Ne
Volan	Leposavić	12	42	Ne	Ne	Ne znam
Atlantida	Leposavić	12	0	Ne	Ne	Ne znam
Farma Zavrata	Leposavić	10	40	Ne	Ne	Ne znam
DOO Bor Tehnik	Leposavić	8	25	Ne	Ne	Ne
PP Vuca	Leposavić	7	0	Ne	Ne	Ne
AG Computers	Leposavić	7	57	Ne	Ne	Ne
Podrum pica	Leposavić	7	0	Ne	Ne	Ne
Szr Miler	Leposavić	6	0	Ne	Ne	Ne
Cafe Picerija Bambi	Leposavić	5	60	Ne	Ne	Ne
Butik Bravo	Leposavić	2	100	Ne	Ne	Ne znam
Frizerski salon Marinero	Leposavić	1	100	Ne	Ne	Ne
DOO Kosmetput	Mitrovica	28	54	Ne	Ne	Ne znam
Boom Taxi	Mitrovica	25	8	Ne	Ne	Ne znam

Kompanija	Opština	# zaposlenih	% zaposlenih koje su žene	Zainteresovani za osnivanje objekta za brigu o deci samo za svoje radnike	Zainteresovani za zajednički objekat sa drugim lokalnim preduzećima	Zainteresovani za JPP
Hiper market Rio	Mitrovica	15	60	Ne	Ne znam	Ne znam
Restoran Rio	Mitrovica	15	40	Ne	Ne	Ne
Picerija Bela Napoli	Mitrovica	10	60	Ne	Ne	Ne
Beauty Palace	Mitrovica	10	100	Ne	Ne znam	Ne
Caffe Bar Rio	Mitrovica	8	63	Ne znam	Ne znam	Ne znam
Caffe Bar BarCode	Mitrovica	7	0	Ne	Ne	Ne
Picerija Siena	Mitrovica	7	43	Ne	Ne	Ne
Fotokopirnica Otisak	Mitrovica	6	17	Ne	Ne	Ne
Otisak	Mitrovica	6	33	Ne	Ne	Ne
Radio Vibe	Mitrovica	5	60	Ne	Ne znam	Ne znam
Parfimerija Grazia	Mitrovica	5	40	Ne	Ne	Ne znam
Juice bar	Mitrovica	5	80	Ne	Da	Da
Watea, welnes centar	Mitrovica	5	100	Ne	Ne	Ne
Caffe picerija Fratelo	Mitrovica	4	50	Ne	Ne	Ne
Parfimerija Dove	Mitrovica	4	75	Ne	Ne	Ne
Etc	Peć	3000	60	Ne	Ne znam	Ne
Baruti	Priština	235	49	Da	Ne	Ne
Riinvest	Priština	70	50	Da	Da	Da
Farming Papers	Zubin Potok	34	74	Ne	Ne	Ne
PP Profit	Zubin Potok	12	17	Ne	Ne znam	Ne znam
Str Fuzija	Zubin Potok	5	80	Ne	Ne	Ne
Dynamic trade	Zvecan	46	33	Ne	Ne	Ne znam
Robna kuca Metal	Zvecan	45	33	Ne	Ne znam	Ne znam
Restoran M	Zvecan	15	67	Ne	Ne znam	Ne znam
Restoran Hajducki Konak	Zvecan	13	69	Ne	Ne	Ne
Pumpa Ceki	Zvecan	12	8	Ne	Ne	Ne
Pizerija Raffaello	Zvecan	7	71	Ne	Ne	Ne znam
Biosaz	Zvecan	5	60	Ne	Ne	Ne znam
Svecana sala M	Zvecan	5	80	Ne	Ne	Ne znam

Aneks 7. Spisak učesnika u istraživanju

Ime	Opština	Odsek/ Organizacija	Pozicija
Arbërie Nagavci	Priština	Obrazovanje	Direktor
Dren Kukaj	Priština	Imovina	Direktor
Liburn Aliu	Priština	Plan i Urbanizam	Direktor
Shejnaze Masurica	Kamenica	Financije	Direktor
Muhamet Thaqi	Kamenica	Urbanism	Glavni
Naser Hashani	Kamenica	Financije	Zvanični viši stručnjak za finansijsko
Neziktere Spahiu	Kamenica	Imovina	Imovina Pravni savetnik u Sektoru
Kimete Kryeziu	Kamenica	Socialna usluga	Načelnik Sektora socijalnih usluga
Besim Avdimetaj	Peć	Obrazovanje	Direktor
Edmond Shala	Peć	Imovina	Direktor
Jeton Abazaj	Peć	Financije	Direktor
Diana Qarkaxhija	Đakovica	Obrazovanje	Direktor
Teke Shala	Đakovica	Financije i budžet	Direktor
Skender Tullumi	Đakovica	Imovina	Direktor
Basri Komoni	Đakovica	Socijalna Usluga	Direktor
Jelisaveta Marjanovic	Severna Kosovska Mitrovica	Asocijacija roditelja	Član
Anica Balovic	Severna Kosovska Mitrovica	Asocijacija roditelja	Član
Aldijana Bektesevic	Severna Kosovska Mitrovica	Financije, Sjeverna Kancelarija	Administrativni službenik
Sergej Zaporozac	Severna Kosovska Mitrovica	Kancelarija komunikacije	Portparol
Jelena Kasalovic	Severna Kosovska Mitrovica	Socijalne usluge	Pomoćnik
Danijela Vujacic	Severna Kosovska Mitrovica	Financijski sektora, Vlada Srbije	Counsellor
Dusica Gusnic	Severna Kosovska Mitrovica	Socialna usluga	Asistent
Zoran Bratic	Severna Kosovska Mitrovica	Financije	Direktor
Nevena Dutina	Severna Kosovska Mitrovica	Urbanističko planiranje	Official
Dragan Spasojevic	Severna Kosovska Mitrovica	Urbanističko planiranje	Direktor
Dusan Milunovic	Severna Kosovska Mitrovica	Sjeverna Kancelarija	Koordinator
Ivana Milicevic	Severna Kosovska Mitrovica	Centar za cuvanje dece	Šef finansija
Kozeta Imami	Priština	UNICEF	Ranog razvoja službenik
Tamara Slavkovic	Priština	UNICEF	Asistent programa
Hysni Maxharraj	Istog	Financije	Direktor
Imrane Ramadani	Priština	MOST, Deptment Pre-Skolskog Obrazovanje	

- 14.5 Nezaposlen, ali tražim posao
 14.6 Nezaposlen, NE tražim posao
 14.7 Student
 14.8 U penziji
 14.9 Nesposoban za rad, zbog ograničenih sposobnosti
 14.10 Drugo
 14.1 Šta drugo?

14. Koji od sledeće navedenih najbolje opisuje vaš trenutni radni status?

15. Koji su GLAVNI razlozi zbog kojih ne zarađujete novac?
 15.1.1 Moram da radim van kuće (poljoprivreda, briga o životinjama, kao što su krave/kokoške, itd)
 15.1.2 Ne moram da radim; porodica ima dovoljno prihoda
 15.1.3 Porodica mi ne dozvoljava da radim
 15.1.4 Nemam gde da ostavim decu dok sam na poslu
 15.1.5 Još uvek sam student
 15.1.6 Ne vredi raditi (za malu platu)
 15.1.7 Nesposoban za rad
 15.1.8 Drugo
 15.1.9 Koji su drugi razlozi?
 15.1.10 Ne znam/nemam odgovor

15.2 Koji od sledeće navedenih najbolje opisuje vaš trenutni radni status?

- 15.2.1 Dete (deca) 15.2.2 Elderly person(s) 15.2.3 Neko sa fizičkim invaliditetom
 15.2.4 Neko sa psihološkim invaliditetom 15.2.5 Neko koje je bolestan
 15.2.6 Drugi 15.2.1 Koji su drugi razlozi?

16. Da li želite da zarađujete?

- 16.1 Da 16.2. Ne

17. U kojim od sledećih vrsta plaćenih radnih mesta bi NAJVIŠE želeli da radite?

- 17.1 Pokrećem moj biznis
 17.2 Radim više u porodičnom biznisu
 17.3 Radim za drugog poslodavca van porodice

Obdanište

17. Da li bi uzeli u obzir da koristite obdanište za vaše dete (decu)?

- 17.1 Da 17.2 Ne

18. Koji su glavni razlozi zbog kojih ne bi uzeli u obzir korišćenje obdaništa?

- 18.1 Ne treba mi 18.2 Želim sama da podižem decu 18.3 Ne verujem tim obdaništima
 18.4 Obdaništa su preskupa 18.5 Moj partner ne želi da ih koristimo
 18.6 Porodica mog partnera ili moja porodica ne žele da ih koristimo
 18.7 Drugo 18.7.1 Koji su drugi razlozi?

19. Po vašem mišljenju, koliko obdanište treba da košta mesečno po detetu?

20. Da li postoji obdanište u vašem kraju gde bi odveli decu ako bi želeli da se zaposlite?

- 20.1 Da 20.2 Ne

Mogućnost korišćenja obdaništa

21. Da li biste uzeli u obzir da odvedete vašu decu tamo?

- 21.1 Da 21.2 Ne

21. Da postoji dostupno obdanište, da li biste uzeli u obzir da odvedete vaše dete tamo?

- 22.1 Da 22.2 Ne

- 11. Koliko njih radi sa skraćenim radnim vremenom?
- 12. Koliko njih je žena?
- 13. Koliko njih je muškaraca?

Radnici muškog roda u obdaništu

- 14. Šta biste naveli kao najvažniji faktor zbog čega nemate više muškaraca među radnicima?
  - 14.1 Muškarci ne apliciraju
  - 14.2 Muškarci nisu kvalifikovani ili dovoljno obrazovani
  - 14.3 Ova vrsta posla nije za muškarce
  - 14.4 Plata je preniska
  - 14.5 Drugo
  - 14.5.1 Molimo vas, napišite koji drugi
- 15. Da li biste uzeli u obzir da zaposlite više muškaraca?
  - 15.1 Da
  - 15.2 Ne

16. Zašto ne?

- 16.1 Muškarci nisu kvalifikovani ili dovoljno obrazovani
- 16.2 Ova vrsta posla nije za muškarce
- 16.3 Drugo
- 16.3.1 Koji su drugi razlozi?

Nivo obrazovanja radnika

- 17. Da li tražite od radnika da imaju minimalan nivo obrazovanja?
  - 17.1 Da
  - 17.2 Ne

18. Koji nivo?

- 18.1 Završena osnovna škola
- 18.2 Završena niža srednja škola
- 18.3 Završena viša srednja škola.
- 18.4 Završen fakultet (BA) ili dodatno obrazovanje.

Kvalifikacije radnika

- 19. Da li tražite od radnika da imaju kvalifikacije u određenoj oblasti studiranja?
  - 19.1 Da
  - 19.2 Ne

20. Koju oblast ili oblasti?

- 20.1 Obrazovanje
- 20.2 Obrazovanje- Predškolski program
- 20.3 Obrazovanje-viša pedagoška škola
- 20.4 Obrazovanje- drugo
- 20.4.1. Koje druge?

21. Koliko imate roditelja među zaposlenima koji imaju decu mlađu od 13 godina?

- 22. Da li dozvoljavate radnicima da dovedu svoju decu u ovo obdanište?
  - 22.1 Da
  - 22.2 Ne

23. Koliko radnici plaćaju obdanište za svoju decu u poređenju sa drugim roditeljima?

- 23.1 Ništa, besplatno je
- 23.2 Po sniženoj ceni (manje od drugih roditelja)
- 23.3 Više od drugih roditelja
- 23.4 Isto kao i drugi roditelji
- 23.5 Drugo

24. U proseku, koliko obično plaćate radnike sa punim radnim vremenom mesečno, uključujući penzije i porez (bruto)?

25. U proseku, koliko godina je jedan radnik radio za vas?

26. Da li imate bilo kakvih problema sa prometom radnicima (odnosno, sa radnicima koji ostavljaju posao)?

- 26.1 Da
- 26.2 Ne

Razlozi zbog kojih radnici odlaze

27. Koji su glavni razlozi zbog kojih radnici odlaze?

27.1 Niske plate

27.2 Nezadovoljstvo sa radnim uslovima

27.3 Oni imaju svoju decu o kojoj se brinu

27.4 Oni ne žele da rade 27.5 Drugo (molim objasnite) 27.5.1 Zbog kog drugog razloga?

Radni dani

28. 28. Koliko dana nedeljno je vaše obdanište otvoreno?

29. Koji dani u nedelji?

29.1 Ponedeljak

29.2 Utorak

29.3 Sreda

29.4 Četvrtak

29.5 Petak

29.6 Subota

29.7 Nedelja

Praznici

30. Da li radite državnim praznicima?

30.1 Da

30.2 Ne

30.1.1. Da li klijenti treba da plaćaju ekstra za svoje dete tokom državnih praznika?

30.1.1.1 Da

30.1.1.2 Ne

30.1.1.1. Koliko UKUPNO po detetu plaćaju klijenti za državni praznik (EUR)?

Plaćanje praznicima

30.2. Da li plaćete vaše radnike više kada rade praznicima?

30.2.1 Da

30.2.2 Ne

30.2.1.1. Koliko u PROCENTIMA plaćate od njihove plate PORED njihove normalne plate kada rade praznicima?

Meseci kada je zatvoreno

31. _Da li postoji mesec tokom godine kada je obdanište zatvoreno?

30.1.1. Da

30.2 Ne

31.1.1. Koji meseci?

Radno vreme

32. U koliko časova se svakog dana otvara obdanište?

33. U koliko časova se obdanište zatvara?

Uzrast dece

34. Da li primete decu koja su mlađa od godinu dana?

34.1 Koji je najmlađi uzrast deteta koji biste primili (u mesecima)?

34.2 Koji je najmlađi uzrast dece koje biste primili (u godinama)?

35. Koji je najstariji uzrast dece koji biste primili?

36. Koliko ukupno dece možete primiti u obdaništu (maksimum)?

Zahtevi za obdaništa

37. Trenutno, da li imate više zahteva za prijem dece nego što imate prostora?

37.1. Otprilike, koliko ste dece odbili PROŠLOG meseca (april), jer niste imali dovoljno mesta za njih?

37.2. Da li imate listu čekanja?

37.2.1. Koliko se dece trenutno nalazi na listi čekanja?

Posebne fizičke potrebe

U toku jednog uobičajnog dana u obdaništu, koliko minuta u proseku dete u UZRASTU OD 0 DO 3 provodi na sledećim aktivnostima?

- 46. Spavanje/Dremanje
- 47. Hrani se
- 48. Gleda TV
- 49. Igra video igrice, igre se na kompjuteru, igra se sa telefonom/tabletom.
- 50. Igra se napolju
- 52. Igra se sa igračkama
- 53. Čita ili sluša kada se čitaju knjige
- 54. Druge
- 54.1. Molimo vas, napišite koje druge aktivnosti.

Aktivnosti obdaništa za decu od 4godina i starije

U toku jednog uobičajnog dana, koliko minuta u proseku dece u UZRASTU OD 4 GODINA I STARIJE provodi na sledećim aktivnostima?

- 46. Spava/drema
- 47. Hrani se
- 48. Gleda TV
- 49. Igra video igrice, igra igrice na kompjuteru, igra se sa telefonom/tabletom
- 50. Igra se napolju
- 52. Igra se sa igračkama
- 53. Čita ili sluša kada se knjige čitaju
- 54. Druge
- 54.1. Molimo vas, napišite koje druge aktivnosti.

Hrana

55. U toku jednog uobičajnog dana u vašem obdaništu, koju od sledeće hrane služite OBIČNO deci?
55.1. Molimo vas, napišite koju drugu.

Naknada za hranu

- 57. Da li roditelji plaćaju ekstra za svoje dete da bi dobili bilo koje od sledeće navedenih? (pored osnovne cene)?
  - 57.1. Koliko ekstra oni plaćaju po danu za doručak?
  - 57.2. Koliko ekstra oni plaćaju po danu za ručak?
  - 57.3. Koliko ekstra oni plaćaju po danu za večeru?
  - 57.4. Koliko ekstra oni plaćaju po danu za užinu?

Napici

58. Koje od sledećih pića služite deci SVAKOG DANA?

- 58.1 Gazirana pića (koka kola, fanta)
- 58.2 Voda
- 58.3 Mlečni proizvodi
- 58.4 Sokovi
- 58.5 Drugo
- 58.5.1 Molimo vas, napišite koje drugo?

Uslovi obdaništu

59. Po vašem mišljenju, šta treba da ima jedno kvalitetno obdanište?

- 59.1 Prostor napolju za igru
- 59.2 Hranjivi obroci
- 59.3 Bezbednost (ograda, idr.)
- 59.4 Obrazovani vaspitači (npr: fakultet)
- 59.5 Vaspitači sa ekstra obukom (pored fakulteta)
- 59.6 Čisto/Higijenski objekti
- 59.7 Mnogo prostora unutra za igru
- 59.8 Igračke
- 59.9 Obrazovni program
- 59.10 Televizija
- 59.11 Drugo

60. Koje od ovih stvari ima vaše obdanište?

- 60.1 Drugo

Uključenost zajednice

61. Da li uključujete roditelje i zajednicu u vašim aktivnostima u okviru obraništa, ako one postoje?

61.1. Na koji način ih uključujete?

61.1. Na koji drugi način?

Sada ćemo postaviti nekoliko pitanja o izazovima sa kojima se vaše obdanište suočava.

62. Koji su najveći izazovi sa kojima se suočavate u vašem poslovanju?

62.1 Troškovi su veći od prihoda

62.2 Previše vladinih pravila

62.3 Roditelji su probirljivi

62.4 Deca se ne ponašaju lepo

62.5 Ne mogu da zadrže vaspitače

62.6 Drugo

62.6.1. Koji su drugi izazovi?

62.2. Molimo vas, navedite više o tome.

63. Koliki su vam mesečni troškovi u proseku (npr: zakup, voda, električna energija, smeće, nabavka, hrana za decu, itd, sve zajedno)?

Državne subvencije

64. Da li dobijate neku pogodnost ili subvenciju od države?

65. Od koje institucije?

66. Koliko mesečno?

67. Koliko po detetu?

Saradnja sa vladom

68. Hipotetično, da li biste sarađivali sa vladom u proširenju vašeg dnevnog boravka?

68.1 Molimo vas, objasnite.

Saradnja sa poslovanjima

69. Hipotetički, da li biste sarađivali sa poslovanjima u proširenju vašeg dnevnog boravka?

69.1. Molimo vas, objasnite.

Saradnja sa zajednicom

70. Kad bi se pojavio zahtev od zajednice da se spoje obdaništa sa dnevnim boravkom (osoblje i deca) u jedno veliko obdanište u oblasti gde se nalaze više poslovanja, da li biste pristali da to uradite?

70.1. Molim Objasnite

71. Po vašem mišljenju, koji bi bio najbolji način da se napravi više dostupnih objekta za obdaništa na Kosovu?

72. Da li postoji još nešto što želite da podelite sa nama u vezi sa vašim obdaništem ili izazovima sa kojima se suočavate?

Hvala na vašem doprinosu datom za ovo istraživanje!

Na kome jeziku je anketa sprovedena?

Ispitnik za radnodavaca

1. I. Opština
2. Molim specificirajte
3. Naziv kompanije
4. Pol ispitanika
5. Koje godine ste rođeni??

6. Status veze
- 6.1 Zajedno žive
- 6.2 Udata
- 6.3 Razvedena
- 6.4 Udovica
- 6.5 U vezi, ali ne žive zajedno
- 6.6 Slobodan/a

7. U kompaniji gde ste zaposleni, da li obično radite cele godine (osim praznika), ili samo tokom određene sezone?
- 7.1 Čitava godina
- 7.2 Samo sezonski

8. U kojim mesecima vas obično zapošljavaju u ovoj kompaniji?
9. Koliko dana nedeljno obično radite?
10. Tokom ovih meseci kada ste zaposleni, koliko dana nedeljno obično radite?
11. Koliko sati obično radite u jednom radnom danu?
12. Da li je i vaš partner/supruga/suprug zaposlen (ili zarađuje od samozaposlenja)?
13. Da li imate dece?

Broj dece

14. Koliko dece imate?
15. Koliko njih ide u predškolsko ili u osnovnu školu (od 1 do 5 razreda)?
16. Koliko njih je u uzrastu od 3 do 6 godina, a još uvek ne idu u predškolsko ili u osnovnu školu?
17. Koliko njih je u uzrastu od 6 meseci do 3 godine?
18. Koliko njih je mlađe od 6 meseci?
19. Mora da postoji greška u broju dece. Molimo vas, vratite se nazad i proverite broj dece za svaku starosnu grupu!

Deca u predškolskom ili u osnovnoj školi

20. A. I Rekli ste da imate x# dece koja su u predškolskom ili u osnovnoj školi (od 1 do 5 razreda). Ko ste brine o ovoj deci pre i posle škole dok ste vi na poslu?
- 20.1 Obdanište (dnevni boravak)
- 20.2 Majka deteta
- 20.3 Otac deteta
- 20.4 Deda i baba deteta
- 20.5 Rođak deteta
- 20.6 Osoba koja nije deo porodice se brine o detetu U MOJOJ kući
- 20.7 Osoba koja nije deo porodice se brine o detetu u kući TE OSOBE
- 20.8 Deca su nezavisna i brinu se sami o sebi
- 20.9 Drugi
- 20.9.1. Molimo vas, navedite

21. Koliko košta vašoj familiji mesечно?

22. Koliko ste zadovoljni ovim rešenjem?
- 22.1 Nezadovoljna
- 22.3 Zadovoljna
- 22.4 Veoma zadovoljna

Deca uzrasta od 3 do 6 godina (nisu još uvek u predškolskom ili u osnovnoj školi)

23. Rekli ste da imate x# dece koja su uzrasta od 3 do 6 godina starosti (ali još uvek nisu u osnovnoj školi). Ko se brine o ovoj deci kada ste vi na poslu?
- 23.1 Privatna briga o deci (objekat)
- 23.2 Javna obdaništa
- 23.3 Majka deteta
- 23.4 Otac deteta
- 23.5 Deda i baba deteta
- 23.6 Rođak deteta
- 23.7 Osoba koja nije deo porodice se brine o detetu U MOJOJ kući
- 23.8 Osoba koja nije deo porodice se brine o detetu u kući TE OSOBE
- 23.9 Drugi
- 23.9.1 Molimo vas, navedite

24. Koliko košta vašoj porodici mesečna briga o deci?

25. Koliko ste zadovoljni ovim rešenjem?

25.1 Veoma nezadovoljna

25.2 Nezadovoljna

25.3 Zadovoljna

25.4 Veoma zadovoljna

Deca uzrasta od 3 do 6 godina starosti (još uvek nisu u predškolskom ili u osnovnoj školi)

26. Zašto niste zadovoljni ovim rešenjem?

26.1 Majka/otac deteta bi više želeli da budu zaposleni (ili da zarađuje kao samozaposleni)

26.2 Jako je udaljeno od posla

26.3 Jako je udaljeno od kuće

26.4 Nezdrava hrana

26.5 Objekat nije higijenski čist

26.6 Mesto je opasno

26.7 Mesto je premalo

26.8 Dete ništa ne uči (obrazovan)

26.9 Dete se ne može družiti sa drugom decom

26.10 Slabo obučene negovateljice/vaspitačice

26.11 Nema dovoljno vaspitačica

26.12 Skupo je

26.13 Nije dobro da dete ne bude sa svojom majkom, ocem ili rođakom.

26.14 Ja bih htela da radim manje a da prevedem više vremena sa moju decu

26.15 Drugo

26.15.1 Molim navedite

Deca uzrasta od 3 do 6 godina starosti (još uvek nisu u predškolskom ili u osnovnoj školi)

27. Zašto ste zadovoljni ovim rešenjem?

27.1 Majka/otac više vole da se sami brinu o detetu

27.2 Blizu kuće je

27.3 Blizu posla je

27.4 Dete dobija zdravu hranu

27.5 Objekat je higijenski čist

27.6 Mesto je bezbedno

27.7 Ima dovoljno prostora

27.8 Dete uči (obrazovni program)

27.9 Dete se može družiti sa ostalom decom

27.10 Dobro obučene negovateljice/vaspitačice

27.11 Ima dovoljno vaspitačica

27.12 Nije skupo

27.13 Dobro je za dete da majka, otac ili rođak bude sa njim

27.14 Mogu da nastavim da radim

27.15 Drugo

27.15.1 Molimo vas, precizirajte

Deca uzrasta od 6 meseci do 3 godina

28. Rekli ste da imate # decu koja su uzrasta od 6 meseci do 3 godine starosti. Ko se brine o ovoj deci dok ste vi na poslu?

28.1 Privatna briga o deci (objekat)

28.2 Javna obdaništa

28.3 Majka deteta

28.4 Otac deteta

28.5 Deda i baba deteta

28.6 Rođak deteta

28.7 Osoba koja nije deo porodice se brine o detetu U MOJOJ kući

28.8 Osoba koja nije deo porodice se brine o detetu u kući TE OSOBE

28.9 Drugi

29. Molimo vas, navedite

29. Koliko košta vašoj porodici mesečna briga o deci? 34. Koliko ste zadovoljni ovim rešenjem?

29.1 Veoma nezadovoljna

29.2 Nezadovoljna

29.3 Zadovoljna

29.4 Veoma zadovoljna

Dece uzrasta od 6 meseci od 3 godine

30. Zašto ste nezadovoljni ovim rešenjem?

30.1 Majka/otac deteta bi više želeli da budu zaposleni (ili da zarađuje kao samozaposleni)

30.2 Jako je udaljeno od posla

30.3 Jako je udaljeno od kuće

30.4 Nezdrava hrana

30.5 Objekat nije higijenski čist

30.6 Mesto je opasno

30.7 Mesto je premalo

30.8 Dete ništa ne uči (obrazovanje)

30.9 Dete se ne može družiti sa drugom decom

30.10 Slabo obučene negovateljice/vaspitačice

30.11 Nema dovoljno vaspitačica

30.12 Skupo je

- 30.13 Nije dobro da dete ne bude sa svojom majkom, ocem ili rođakom.
 30.14 Ja bih želala da manje radim i provodim više vremena sa mojim detetom
 30.15 Drugo 30.15.1 Molimo vas, navedite

Deca uzrasta od 6 meseci do 3 godine

31. Zašto ste zadovoljni ovim rešenjem?
 31.1 Majka/otac više vole da se sami brinu o detetu 31.2 Blizu kuće je
 31.3 Blizu posla je 31.4 Dete dobija zdravu hranu 31.5 Objekat je higijenski čist
 31.6 Mesto je bezbedno 31.7 Ima dovoljno prostora 31.8 Dete uči (obrazovni program)
 31.9 Dete se može družiti sa ostalom decom
 31.10 Dobro obučene negovateljice/vaspitačice
 31.11 Ima dovoljno vaspitačica 31.12 Nije skupo
 31.13 Dobro je za dete da majka, otac ili rođak bude sa njim 31.14 Mogu da nastavim da radim
 31.15 Drugo 31.15.1 Molimo vas, navedite

Deca mlađa od 6 meseci

32. Vi ste rekli da imate X# dete koje je mlađe od 6 meseci. Ko se brine o ovom detetu dok ste vi na poslu?

- 32.1 Privatna briga o deci (objekat) 32.2 Javna obdaništa 32.3 Majka deteta
 32.4 Otac deteta 32.5 Deda i baba deteta 32.6 Rođak deteta
 32.7 Osoba koja nije deo porodice se brine o detetu U MOJOJ kući
 32.8 Osoba koja nije deo porodice se brine o detetu u kući TE OSOBE
 32.9 Drugi 32.10. Molimo vas, navedite
 32.10.1 Koliko košta vašoj porodici mesečna briga o deci?

Deca mlađa od 6 meseci

33. Ko će se brinuti o ovom detetu kada bude starije od 6 meseci, dok ste vi na poslu?

- 33.1 Privatna briga o deci (objekat) 33.2 Javna obdaništa 33.3 Majka deteta
 33.4 Otac deteta 33.5 Deda i baba deteta 33.6 Rođak deteta
 33.7 Osoba koja nije deo porodice se brine o detetu U MOJOJ kući
 33.8 Osoba koja nije deo porodice se brine o detetu u kući TE OSOBE
 33.9 Drugi 33.10 Molimo vas, navedite

34 Koliko ste zadovoljni ovim rešenjem?

- 34.1 Veoma nezadovoljna 34.2 Nezadovoljna
 34.3 Zadovoljna 34.4 Veoma zadovoljna

Deca mlađa od 6 meseci

35. Zašto ste nezadovoljni ovim rešenjem?

- 35.1 Majka/otac deteta bi više želeli da budu zaposleni (ili da zarađuje kao samozaposleni)
 35.2 Jako je udaljeno od posla 35.3 Jako je udaljeno od kuće
 35.4 Nezdrava hrana 35.5 Objekat nije higijenski čist
 35.6 Mesto je opasno 35.7 Mesto je premalo
 35.8 Dete ništa ne uči (obrazovanje) 35.9 Dete se ne može družiti sa drugom decom
 35.10 Slabo obučene negovateljice/vaspitačice 35.11 Nema dovoljno vaspitačica
 35.12 Skupo je
 35.13 Nije dobro da dete ne bude sa svojom majkom, ocem ili rođakom.
 35.14 Ja bih želala da manje radim i provodim više vremena sa mojim detetom
 35.15 Drugo 35.15.1. Molimo vas, navedite

Deca mlađa od 6 meseci

36. Why are you satisfied with this solution?

- 36.1 Majka/otac više vole da se sami brinu o detetu
 36.2 Blizu kuće je
 36.3 Blizu posla je   36.4 Dete dobija zdravu hranu
 36.5 Objekat je higijenski čist
 36.6 Mesto je bezbedno   36.7 Ima dovoljno prostora
 36.8 Dete uči (obrazovni program)
 36.9 Dete se može družiti sa ostalom decom   36.10 Dobro obučene negovateljice/vaspitačice
 36.11 Ima dovoljno vaspitačica   36.12 Nije skupo
 36.13 Dobro je za dete da majka, otac ili rođak bude sa njim
 36.14 Mogu da nastavim da radim   37.15 Drugo   37.15.1 Molimo vas, navedite

38. Kada to dete postane starije od 6 meseci, da li će majka/otac tražiti posao (ili će zarađivati od samozaposlenja) ili će se vratiti na njen/njegov prethodni posao?

- 38.1 Jeste, svakako   38.2 Možda jeste   38.3 Možda ne   38.4 Sigurno ne

39. Ko obično plaća za brigu o deci u vašoj porodici?

- 39.1 Supruga/ partner (žena)   39.2 Suprug/ partner (muž)
 39.3 Zena i Muž / oba partneri dele   39.4 Neko drugi

40. Molim vas, da li možete da navedete ime obdaništa koje ste koristili?

41. Molimo vas, da li možete da navedete broj telefona obdaništa koje ste koristili?

42. Gde se nalazi?

43. Koji su glavni razlozi zašto (neka) vaša deca koja još uvek nisu u osnovnoj školi nisu (ili neće biti) u obdaništu?

- 43.1 Majka/otac deteta ne rade u struci i stoga, imaju dovoljno vremena da se brinu o detetu
 43.2 Neko u porodici / rođak ne radi u struci i stoga, ima vremena da se brine o detetu
 43.3 Obdaništa su veoma skupa   43.4 Obdaništa su jako daleko
 43.5 Kvalitet obdaništa nije dobar   43.6 Nema slobodnih mesta u obdaništima
 43.7 Za dete je bolje da bude sa svojom majkom, ocem ili rođakom
 43.8 Normalno je da se majka brine o svojoj deci   43.9 Drugo   43.9.1 Molimo vas, navedite

44. Da je obdanište jeftinije, da li biste ih tada koristili?

45. Da obdaništa nisu toliko daleko, da li biste ih onda koristili?

46. Da su obdaništa boljeg kvaliteta, da li biste ih onda koristili?

47. Da ima mesta u obdaništima, da li biste ih onda koristili?

48. Da su obdaništa jeftinija i da nisu toliko daleko, da li biste ih onda koristili?

49. Da su obdaništa jeftinija i boljeg kvaliteta, da li biste ih onda koristili?

50. Da su obdaništa jeftinija i da ima mesta, da li biste ih onda koristili?

51. Da obdaništa nisu toliko daleko i da su boljeg kvaliteta, da li biste ih onda koristili?

52. Da obdaništa nisu toliko daleko i da ima mesta, da li biste ih onda koristili?

53. Da su obdaništa boljeg kvaliteta i da ima mesta, da li biste ih onda koristili?

54. Da su obdaništa jeftinija, da nisu toliko daleko i da su boljeg kvaliteta, da li biste ih onda koristili?

55. Da su obdaništa jeftinija, da nisu toliko daleko i da ima mesta, da li biste ih onda koristili?

56. Da su obdaništa jeftinija, da su boljeg kvaliteta i da ima mesta, da li biste ih onda koristili?

57. Da obdaništa nisu toliko daleko, da su boljeg kvaliteta i da ima mesta, da li biste ih onda koristili?

58. Da su obdaništa jeftinija, da nisu toliko daleko, da su boljeg kvaliteta i da ima mesta, da li biste ih onda koristili?

59. U tom slučaju, da li bi onda majka/otac (koja/i se sada brine o detetu) tražila/o posao (ili zarađivala/o od samozapošljavanja)?

Obdaništa za decu do 3 godine

Molimo vas, razmislite o obdaništu za malu decu do 3 godine.

60. Po vašem mišljenju, koji su najvažniji aspekti za obdanište i objekte za malu decu do 3 godine?

60.1 Blizu radnog mesta roditelja	60.2 Blizu kuće roditelja	60.3 Kvalitet hrane
60.4 Higijena	60.5 Bezbednost	60.6 Dovoljno prostora
60.7 Sprovodi se obrazovni program	60.8 Dobro obučeno osoblje	60.9 Dovoljno vaspitačica
60.12 Cena	60.11 Drugo	60.11.1 Molimo vas, navedite

61. Za vaš lično, koja je razumna mesečna cena za formalno obdanište za dete do 3 godine?

Obdanište za dete od 3 do 6 godine

Sada, molimo vas, razmislite o obdaništu za stariju decu od 3 do 6 godina.

62. Sada, molimo vas, razmislite o obdaništu za stariju decu od 3 do 6 godina, čak i ako nemate dece iz ove starosne grupe.

62.1 Blizu radnog mesta roditelja	62.2 Blizu kuće roditelja	62.3 Kvalitet hrane
62.4 Higijena	62.5 Bezbednost	62.6 Dovoljno prostora
62.7 Obrazov	62.8 Sprovodi se obrazovni program	
62.9 Well trained staff	62.10 Dovoljno vaspitačica	62.11 Cena
62.12 Drugo	62.12.1. Molimo vas, navedite	

63. Za vas lično, koja je razumna mesečna cena za formalno obdanište za dete od 3 do 6 godina?

64. Da postoji obdanište i vikendom, kolika je verovatnoća da biste ga koristili za vašu decu?

65. Ako bi kompanija gde vi radite u svojim prostorijama ili u njenoj blizini imala obdanište za decu zaposlenih, kolika je verovatnoća da biste koristili ovu uslugu za vašu decu?

Na kraju smo ankete.

66. U slučaju da imamo više pitanja, da li možemo da vas kontaktiramo preko telefona? 80. Do you have another number?

67. Da li imate drugi broj?

Hvala vam puno!

68. Intervju je sproveden u:

Intervju Vodič za poslodavce

1. Opština	2. Naziv kompanije
3. Pol ispitanika	4. Pozicija ispitanika
5. Molimo vas, napišite koja druga pozicija?	

Za zaposlenike

6. Koliko radnika ukupno ima vaša kompanija?	7. Koliko njih radi sa punim radnim vremenom
8. Koliko njih radi sa skraćanim radnim vremenom?	
9. Koliko ima žena?	10. Koliko ima muškaraca?

11. [navodite kao glavne faktore što nemate više žena među zaposlenima? (Nemojte citati selektirajte samo odgovore)

- 11.1. Žene ne apliciraju
- 11.2. Žene nisu kvalifikovane ili dovoljno obrazovane
- 11.3. Va vrsta posla nije namenjena ženama (npr.: previše fizički)
- 11.4. Žene moraju da se brinu o deci, tako da ne mogu da rade
- 11.5. Necu da platim za djeteski odmor
- 11.6. Molim vas , navedite?

12. Koliko zaposleni su roditelji sto imaju decu?

12.1. Koliko od njih su žena?

12.2. Koliko su muškarce?

13.1 Da li biste rekli da žene uzimaju više slobodnih dana kako bi se brinule o deci, da muškarci uzimaju veći broj dana ili podjednako? (višestruki odgovor)

13.1 Žene

13.2 Muškarci

13.3 Podjednako

14. Da li smatrate da žene uzimaju više slobodnih dana sa posla da bi se brinule za svoju decu od muškaraca koji uzimaju više slobodnih dana sa spola, ili je isto?

15. Koliko je vaših zaposlenih ostavilo posao, JER su morali da se brinu o svojoj deci?

15.1. Koliko od tih radnika je bilo žena?

15.2. Koliko od tih radnika je bilo muškaraca?

16. Sa kojim menadžerskim/finansijskim implikacijama se suočila kompanija kada su ova lica napustila posao, ako je do toga došlo?

16.1. Nije bilo posledica

16.2 Smanjili smo produktivnost dok ne zaposlimo zamenu

16.3. Moramo ponovo da obučavamo zamenu

16.4. Drugo (molimo vas, napišite).

17. Da li smatrate da kad bi bilo više pristupačnih opcija za obdaništa u vašoj oblasti, vi biste imali više, bolje kvalifikovanih radnika koje biste mogli da zaposlite u vašoj kompaniji?

17.1. Da

17.2. Ne

17.3. Neznam

18. Raiffeisen banka ima obdanište koje je dostupno njenim radnicima, za koje banka plaća 60% od ukupne cene, dok njeni radnici plaćaju 40%. Da li je ovo vrsta beneficije o kojoj vi možete da razmislite i ponudite je vašim radnicima?

18.1. Da

18.2. Ne

19. Zašto ne? (Nemoj čitati okruzi samo odgovor)

19.1 Preskupo je

19.2. Ima dovoljno radnika da se izabere, tako da se ne brinem

19.3. Ovo nije uloga kompanija

19.4. Drugo

Ako jeste:

20. Koliko mislite da biste mogli da platite mesečno po detetu za takvu beneficiju za veše radnike?

21. Da li smatrate da biste mogli plaćati 100% cene za svako dete ?

21.1. Da

21.2. Ne

21.3. Neznam

22. Da li smatrate da biste mogli plaćati 100% cene za svako dete koje spada u posebnu pravnu kategoriju (npr.: žrtve rata, idr.)?

22.1. Da

22.2. Ne

22.3. Neznam

23. Da li biste ponudili svim radnicima jednak pristup ovoj usluzi ili da li bi neki imali prioritet?

23.1. Samohrani roditelji koji rade

23.2. Osobe na višem položaju ili sa posebnim veštinama

23.3. Porodice u kojima oba roditelja rade

23.4. Radnik koji je duže radio u kompaniji

23.5. Žene radnice

23.6. Muškarci radnici

23.7. Drugo

24. Šta vam je potrebno da biste započeli ovakav program?

24.1. Mentorstvo/obuka o tome kako uspostaviti program

24.2 Podrška od drugih kompanija

24.3 Sredstva za stvaranje prostora

24.4. Odobrenje vlade za promenu u korišćenju prostora

24.5. Drugo

24.6. Ne znam

25. Da li biste bili zainteresovani da osnujete obdanište samo za vaše radnike?

25.1. Da

25.2. Ne

26. Da li biste bili zainteresovani da osnujete zajedničko odbanište koje bi delili sa drugim kompanijama koje se nalaze u blizini uz zajedno finansiranje?

26.1. Da

26.2. Ne

27. Da li biste bili voljni da sufinansirate izgradnju ili renoviranje obdaništa za upotrebu vaših radnika, možda zajedno sa drugim kompanijama?

27.1. Da

27.2. Ne

28. Da li već imate objekat ili prostor na raspolaganju koji bi mogao da se iskoristi ili renovira kako bi se koristio kao obdanište?

28.1. Da

28.2. Ne

29. Ako bi donator bio zainteresovan da podrži početne troškove osnivanja obdaništa u oblasti, da li biste bili zainteresovani u sufinansiranju budućeg obdaništa za vaše radnike kao posebna beneficija radnicima, kao društveno odgovorna kompanija?

29.1. Da

29.2. Ne

29.3. Neznam

30. Kad bi lokalna samouprava bila zainteresovana da podrži odbanište u oblasti, da li biste bili zainteresovani u sufinansiranju budućeg obdaništa za decu vaših radnika kao deo pravno-privatnog partnerstva?

30.1. Da

30.2. Ne

30.3. Neznam

31. Molimo vas, podelite sa nama neke nove ideje o ovoj temi.

32. Ako imamo druga pitanja, da li vas možemo kontaktirati?

32.1. Da

32.2. Ne

33. Na kom broju telefona?

Kraj ankete

34. Na kom jeziku je anketa sprovedena?

PROMOTING
PRIVATE SECTOR
EMPLOYMENT

Ova publikacija ne bi bila moguća bez podrške projekta Promovisanje zapošljavanja u privatnom sektoru (PPSE), koji sporvodi konzorcijum Swisscontact kao vodeća organizacija zajedno sa Riinvest institutom i PEM Consult, uz podršku Švajcarske agencije za razvoj i saradnju, kancelarija na Kosovu.

www.ppse-kosovo.org; www.swisscontact.org/kosovo

swisscontact

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Cooperation Office Kosovo